

PRILOGA
K NACIONALNEMU PROGRAMU UKREPOV VLADE REPUBLIKE SLOVENIJE ZA ROME
ZA OBDOBJE 2017–2021

KAZALO

UVOD	3
OKVIR ZA SPREJETJE NACIONALNEGA PROGRAMA UKREPOV VLADE REPUBLIKE SLOVENIJE ZA ROME ZA OBDOBJE 2017–2021	4
MEDNARODNI OKVIR	4
Strategije Evropske unije	4
Druge mednarodne organizacije	5
NACIONALNI OKVIR	5
Romska skupnost v Sloveniji	5
Demografski podatki romske skupnosti v Sloveniji	6
Družbenoekonomski položaj in socialna izključenost romske skupnosti v Sloveniji.....	9
Politike in strategije namenjene vključevanju Romov do leta 2017	13
Uresničevanje Nacionalnega programa ukrepov Vlade RS za Rome za obdobje 2010–2015.....	14
Priporočila Državnega zbora in iz letnih poročil Varuha človekovih pravic Republike Slovenije	14
PREGLED PO PODROČJIH	15
Vzgoja in izobraževanje	15
Spodbujanje zaposlovanja Romov.....	23
Socialno varstvo, socialno vključevanje, zaščita otrok, žensk in mladih ter štipendiranje	26
Bivanjske razmere in dostop do stanovanj.....	33
Vključevanje v družbeno in kulturno življenje ter krepitev vloge skupnosti.....	36
Ozaveščanje in boj proti diskriminaciji	41
Celostni ukrepi in pristopi na lokalni ravni	45
VIRI	47

UVOD

Temeljna načela Nacionalnega programa ukrepov za Rome za obdobje 2017–2021 v nadaljevanju: NPUR 2017–2021), kot so spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter ustvarjanje pogojev za njihovo uresničevanje ostajajo enaka načelom Nacionalnega programa ukrepov za Rome Vlade Republike Slovenije za obdobje 2010–2015 (v nadaljevanju: NPUR 2010–2015), ki se je končal leta 2015, saj so ena izmed temeljnih zahtev demokratičnega političnega sistema, kakršnega ima tudi Republika Slovenija. Med temi pravicami enakost pred zakonom, izražanje narodne pripadnosti, pravica do uporabe lastnega jezika in pisave, prepoved spodbujanja k neenakopravnosti in nestrpnosti, prepoved spodbujanja k nasilju in vojni ter posebne pravice manjšin izražajo pluralizem v družbi ter polagajo temelje medsebojni strpnosti in razumevanju med ljudmi.

Ne glede na navedeno mora pluralistična in resnično demokratična družba ne le spoštovati etnične, kulturne, jezikovne in verske identitete vsakega pripadnika manjšine, ampak tudi ustvariti primerne razmere, ki pripadnikom manjšin omogočajo, da izražajo, ohranjajo in razvijajo svoje identitete, ter z ustvarjanjem ozračja strpnosti in dialoga omogočajo, da kulturna raznolikost ni vir in dejavnik razdvajanja, ampak bogatenja vsake družbe.

Na podlagi Ustave Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91–I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121, 140, 143, 47/13 – UZ148 in 47/13 – UZ90, 97, 99) je bil sprejet Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07), s katerim je bil narejen velik korak za izvajanje 65. člena Ustave RS, obravnavanje romske skupnosti kot dela slovenske družbe in izboljšanje položaja romske skupnosti v Sloveniji v celoti. NPUR 2017–2021 (in pred njim že NPUR 2010–2015) pa posega na vsa tista področja, kjer so potrebni posebni ukrepi tako za izboljšanje položaja pripadnic in pripadnikov romske skupnosti oziroma zagotovitve njihovih enakih možnosti kot za ustvarjanje pogojev za izražanje, krepitev, ohranjanje in razvoj jezikov, kultur in identitet delov romske skupnosti kot ene od manjšinskih skupnosti v Sloveniji.

Pripravo NPUR 2017–2021 je koordiniral organ, pristojen za narodnosti, vladna služba, ki globalno spremlja uresničevanje ustavnih in zakonskih določb, ki se nanašajo na romsko skupnost, opravlja pa tudi naloge nacionalne kontaktne točke za vključevanje Romov na ravni Evropske unije. Na pristojnih ministrstvih so bile za pripravo NPUR 2017–2021 imenovane kontaktne osebe, ki so koordinirale delo v okviru ministrstev in tesno sodelovale s koordinatorjem priprave. Pomembni partnerji pri pripravi NPUR 2017–2021 so bili tudi Svet romske skupnosti Republike Slovenije, krovna organizacija romske skupnosti v Sloveniji, in samoupravne lokalne skupnosti, kjer živijo pripadnice in pripadniki romske skupnosti, ki so bili pomemben vir informacij o dejanskih potrebah za pripravo ukrepov in vir predlogov potrebnih rešitev. Predstavniki Sveta romske skupnosti Republike Slovenije so aktivno sodelovali na vseh sestankih, ki so potekali v okviru priprave tega dokumenta, izhodišča za pripravo novega programskega dokumenta pa so bila tudi opozorila in predlogi nevladnih organizacij in drugih organizacij civilne družbe.¹

Ker sta sodelovanje in vključevanje najrazličnejših zainteresiranih javnosti, še posebej predstavnikov romske skupnosti in samoupravnih lokalnih skupnosti ter njihovih združenj, ključna za uspešno in učinkovito zagotavljanje uresničevanja ukrepov iz NPUR 2017–2021, je bil že pred sprejetjem NPUR 2017–2021 vzpostavljen dialog med predstavniki Vlade Republike

¹ Npr. opozorila teh organizacij mednarodnim institucijam glede položaja Romov v Sloveniji in njihovi konkretni predlogi kot odziv na povabilo organa, pristojnega za narodnosti, k sodelovanju. Te organizacije so poslale svoje prispevke, s katerimi so se nato seznanili vsi pristojni organi in podane predloge poskušali vključiti v pripravo ukrepov ali v obogatitev oziroma izboljšanje pravnih podlag in aktivnosti na posameznem področju.

Slovenije oziroma pristojnih vladnih resorjev ter predstavniki samoupravnih lokalnih skupnosti in njihovih združenj, ki se bo nadaljeval v celotnem obdobju NPUR 2017–2021.²

OKVIR ZA SPREJETJE NACIONALNEGA PROGRAMA UKREPOV VLADE REPUBLIKE SLOVENIJE ZA ROME ZA OBDOBJE 2017–2021

MEDNARODNI OKVIR

Strategije Evropske unije

Na ravni Evropske unije (v nadaljevanju: EU) je bilo na temo vključevanja Romov v družbo in izboljšanja njihovega položaja do zdaj sprejetih že več dokumentov. Prvič so bili Romi omenjeni v sklepih Evropskega sveta iz decembra 2007³ in junija 2008⁴, pozneje pa še v sklepih Sveta o vključevanju Romov decembra 2008⁵, sklepih Sveta o vključevanju Romov, ki so jim bila priložena skupna temeljna načela pri vključevanju Romov v družbo (junij 2009)⁶, sklepih Sveta o spodbujanju vključevanja Romov iz junija 2010⁷. Za vključevanje Romov in tovrstni napredek so pomembni tudi sklepi Evropskega sveta o sprejetju strategije Evropa 2020 iz junija 2010⁸ ter sklepi Sveta o petem poročilu o ekonomski, socialni in teritorialni koheziji iz februarja 2011⁹.

Trije ključni mejniki na ravni EU za vključevanje Romov pa so:

- Okvir EU za nacionalne strategije vključevanja Romov do leta 2020¹⁰,
- Priporočilo Sveta z dne 9. decembra 2013 o učinkovitih ukrepih za vključevanje Romov v državah članicah¹¹ in
- pet poročil Evropske komisije (v nadaljevanju: EK) o napredku držav članic pri vključevanju Romov (za posamezna leta).

Do marca 2012 so po podatkih EK vse države članice predložile nacionalne strategije vključevanja Romov ali ustrezen sklop ukrepov politike v okviru širših politik socialne vključenosti.

EK je do zdaj pripravila in objavila pet poročil o izvajanju okvirja EU, Svetu EU pa poroča tudi o uresničevanju Priporočila Sveta iz decembra 2013:

- prvo poročilo Evropske komisije: Nacionalne strategije vključevanja Romov: prvi korak pri izvajanju okvira EU¹²,

² Dne 8. 5. 2017 je generalna sekretarka Vlade RS v sodelovanju z organom, pristojnim za narodnosti, gostila srečanje med državnimi sekretarji ministrstev in vladnih služb, župani občin z romskim prebivalstvom in združenji občin. Srečanje so izredno pozitivno ocenili predvsem predstavniki lokalnih skupnosti in njihovih združenj, zato bo Vlada Republike Slovenije tovrstni pristop in dialog, ki je nujen potreben, nadaljevala v celotnem obdobju NPUR 2017–2021.

³ 16616/1/07 REV. 1. Dostopno na naslovu

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/97669.pdf (2. 2. 2016).

⁴ 11018/1/08 REV. 1. Dostopno na naslovu:

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/101346.pdf (2. 2. 2016).

⁵ 15976/1/08 REV. 1.

⁶ 10394/09 + COR 1.

⁷ 10058/10 + COR 1.

⁸ EUCO 13/1/10 REV 1.

⁹ 6738/11.

¹⁰ Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij: Okvir EU za nacionalne strategije vključevanja Romov do leta 2020 z dne 5. aprila 2011, COM(2011) 173 konč.

Dostopno na naslovu http://ec.europa.eu/justice/policies/discrimination/docs/com_2011_173_en.pdf (2. 2. 2016). Mnenje Evropsko-socialnega odbora o krepitvi družbene vloge Romov in njihovem vključevanju v Evropi, CESE 998/2011 z dne 16. junija 2011, in Mnenje Odbora regij o Okviru EU za nacionalne strategije vključevanja Romov do leta 2020, CdR 247/2011 z dne 14. decembra 2011, trdno podpirata okvir EU.

¹¹ 16790/13.

- drugo poročilo Evropske komisije: Napredek pri izvajanju nacionalnih strategij vključevanja Romov¹³,
- tretje poročilo Evropske komisije: Poročilo o izvajanju okvira EU za nacionalne strategije vključevanja Romov¹⁴,
- četrto poročilo Evropske komisije: Poročilo o izvajanju okvira EU za nacionalne strategije vključevanja Romov¹⁵,
- peto poročilo Evropske komisije: Poročilo o izvajanju okvira EU za nacionalne strategije vključevanja Romov¹⁶.

Druge mednarodne organizacije

Tudi druge mednarodne organizacije, kot so na primer Svet Evrope in Organizacija združenih narodov ter še nekatere druge, prek svojih mehanizmov nadzora državam članicam podajajo priporočila tudi na področju vključevanja Romov v družbo oziroma izboljšanja njihovega položaja. Republika Slovenija je na tem področju do zdaj prejela predvsem priporočila, ki se nanašajo na dostop do pitne vode in izboljšanje bivanjskih razmer Romov, boj proti vsem oblikam nestrpnosti in diskriminacije do Romov, na področju vzgoje in izobraževanja pa na vključevanje romskih otrok v predšolsko izobraževanje, končanje segregacije v šoli in zmanjšanje šolskega osipa, vključno z izboljšanjem dostopa do izobraževanja in kakovosti izobraževanja. Priporočila v okviru nekaterih mehanizmov so zajemala tudi potrebo po proučitvi odprave razlikovanja med dvema statusoma romske skupnosti in okrepitev ukrepov za izboljšanje položaja vseh Romov, potrebo po krepitvi sodelovanja s predstavniki romskih skupnosti za izboljšanje delovanja in zastopanosti romskih skupnosti v Svetu romske skupnosti RS, potrebo po sprejetju učinkovitih ukrepov za povečanje vključenosti Romov v javno življenje in procese odločanja, potrebo po zagotovitvi učinkovitosti prepovedi otroških in/ali prisilnih porok, vključno z učinkovitim preiskovanjem in pregonom takšnih primerov, kaznovanjem storilcev in nudenjem ustrezne rehabilitacije in svetovanja žrtvam ter potrebo po okrepitevi programov ozaveščanja romske skupnosti glede škodljivega učinka otroških in/ali prisilnih porok.

NACIONALNI OKVIR

Romska skupnost v Sloveniji

Na nacionalni ravni je romska skupnost obravnavana kot etnična skupina, manjšina, ki se spoprijema z največjimi eksistencialnimi težavami in ima prav na podlagi teh dejstev poseben status. Romske skupnosti so kot manjšinske skupnosti v vseh okoljih najpogosteje žrtev socialne izključenosti, diskriminacije, segregacije in revščine. Poseben status romski skupnosti daje tudi dejstvo, da gre za manjšino, ki nima svoje države, ki bi skrbela zanjo, kot je to na primer v primeru italijanske in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji ali slovenske narodne manjšine v zamejstvu.

¹² Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij: Nacionalne strategije vključevanja Romov: prvi korak pri izvajanju okvira EU z dne 21. maja 2012, COM(2012) 226 final in spremljajoči dokument SWD(2012) 133 final.

¹³ Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij: Napredek pri izvajanju nacionalnih strategij vključevanja Romov z dne 26. junija 2013, COM(2013) 454 final.

¹⁴ Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij: Poročilo o izvajanju okvira EU za nacionalne strategije vključevanja Romov z dne 2. aprila 2014, COM(2014) 209 final in spremljajoči dokument SWD(2014) 121 final.

¹⁵ Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij: Poročilo o izvajanju okvira EU za nacionalne strategije vključevanja Romov za leto 2015 z dne 17. junija 2015, COM(2015) 299 final.

¹⁶ Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij: Poročilo o izvajanju okvira EU za nacionalne strategije vključevanja Romov in Priporočila Sveta o učinkovitih ukrepih za vključevanje Romov v državah članicah – 2016 z dne 27. junija 2016, COM(2016) 209 final in spremljajoči dokument SWD(2016) 424 final.

Romska skupnost v Sloveniji je ustavno priznana manjšinska skupnost, ki nima položaja klasične narodne manjšine, vendar je kot manjšinska skupnost v Ustavi RS posebej omenjena in z zakonodajo deležna posebne zaščite. Prepoznana je kot manjšina z lastnimi etničnimi in kulturnimi značilnostmi (lasten jezik, kultura in zgodovina), ki jih skladno z ustavnimi določbami lahko ohranja. Pri tem se upoštevajo njihove izražene potrebe. Ustavno sodišče Republike Slovenije jo pojmuje kot posebno romsko etnično skupnost, živečo v Sloveniji, v Ustavi Republike Slovenije pa se uporablja besedna zveza »romska skupnost«. V nadaljevanju se sledi ustavni dikciji.

Pravna podlaga za urejanje položaja romske skupnosti v Sloveniji je 65. člen Ustave RS, ki določa, da položaj in posebne pravice romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, ureja zakon. S tem so bili postavljeni pravni temelji za zaščitne ukrepe. Ustavna določba je bila dosledno izvedena s sprejetjem Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07). Dodatno je zaščita romske skupnosti vključena tudi v druge zakone.¹⁷ Poleg zakonov je skrb za uresničevanje posebnih pravic romske skupnosti in za izboljšanje položaja romske skupnosti vključena v številne programe, strategije in resolucije s posameznih družbenih področij.

Vlada Republike Slovenije v svojih vsakoletnih poročilih o položaju romske skupnosti ugotavlja, da so kljub napredku pripadnice in pripadniki romske skupnosti še vedno občutljiva, ranljiva skupina prebivalstva, ki so na nekaterih področjih še vedno v neenakem položaju z drugimi državljanji, zato je treba tudi v prihodnjem obdobju nadaljevati prizadevanja za izboljšanje njihovega položaja in izboljšati sodelovanje državnih organov in organov lokalnih skupnosti ter Romov. Na podlagi izraženih potreb romske skupnosti in poznavanja razmer na terenu se še vedno ocenjuje, da se pripadnice in pripadniki romske skupnosti srečujejo z največjimi izzivi na področju bivalnih razmer, kar je posledica zgodovinskega procesa naseljevanja romske skupnosti na izolirana, od drugih naselij ali delov naselij ločena območja, in ne posledica politik in ukrepov Republike Slovenije, na področju slabih socialnih razmer in revščine ter na področju izobraževanja, zaposlovanja in zdravstvenega varstva. Zato so ta področja opredeljena kot prednostna in kot taka v tem trenutku zahtevajo največjo pozornost ter konkretne kratkoročne in dolgoročne ukrepe za izboljšanje stanja. Poleg teh prednostnih področij država še vedno namenja in bo tudi v prihodnje namenjala posebno pozornost ohranjanju in razvoju oblik romskega jezika, kulture ter informativne in založniške dejavnosti, vključevanju Romov v družbeno in politično življenje ter ozaveščanju tako večinskega kot manjšinskega prebivalstva o obstoju diskriminacije in boju proti njej, zavedanju predsodkov posameznikov, še posebej pa javnih uslužbencev, ki se pri svojem delu srečujejo s pripadniki romske skupnosti.

Demografski podatki o romski skupnosti v Sloveniji

Glede na veljavno zakonodajo s področja varstva osebnih podatkov ministrstva, vladne službe in druge pristojne institucije ne vodijo posebnih evidenc oseb na podlagi etnične pripadnosti oziroma narodnosti. Uradni podatki o številu pripadnikov romske skupnosti, ki živijo v Sloveniji, so uradni podatki popisa prebivalstva iz leta 2002, ki ne ločujejo med tistimi Romi, ki so v Sloveniji naseljeni stalno oziroma začasno. Ob popisu prebivalstva leta 2002¹⁸ se je za pripadnice in pripadnike romske skupnosti opredelilo 3.246¹⁹ oseb, 3.834²⁰ oseb pa je kot materni jezik navedlo romski jezik. Registrski popis, ki je bil opravljen leta 2011, ni vključeval

¹⁷ Zakon o lokalni samoupravi, Zakon o lokalnih volitvah, Zakon o evidenci volilne pravice, Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, Zakon o osnovni šoli, Zakon o vrtcih, Zakon o medijih, Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo, Zakon o knjižničarstvu, Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja, Zakon o Radioteleviziji Slovenija, Zakon o financiranju občin, Zakon o varstvu kulturne dediščine, Kazenski zakonik Republike Slovenije, Zakon o javnem interesu v mladinskem sektorju, Zakon o Slovenski tiskovni agenciji, Zakon o urejanju trga dela.

¹⁸ Podatki Statističnega urada Republike Slovenije, Popis 2002. Dostopno na naslovu <https://www.stat.si/popis2002/si/default.htm> (2. 2. 2016).

¹⁹ Podatki Statističnega urada Republike Slovenije, Popis 2002. Dostopno na naslovu https://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=7 (2. 2. 2016).

²⁰ Podatki Statističnega urada Republike Slovenije, Popis 2002. Dostopno na naslovu https://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=9 (2. 2. 2016).

kategorije narodne/etnične pripadnosti in maternega jezika, zato novejših uradnih podatkov nimamo.

Kljub temu se država ob pripravi politik in ukrepov za izboljšanje položaja romske skupnosti in zaščito pravic njenih pripadnic in pripadnikov lahko opira na ocene ustanov in nevladnih organizacij (tako romskih kot drugih nevladnih organizacij, ki delujejo med romskim prebivalstvom in z njim). Tako naj bi na primer po oceni centrov za socialno delo (v nadaljevanju: CSD) v Sloveniji živel 11.703 Romov²¹, največ na območjih CSD Maribor in Murska Sobota (3.000), Novo mesto (1.500), Črnomelj (780) in Kočevje (550). Raziskava Inštituta RS za socialno varstvo iz leta 2014 v zvezi s to oceno navaja, da to število ne zajema celotne romske populacije, saj nekateri centri za socialno delo podatkov ne evidentirajo sistematsko, zato tudi ocen ne želijo podati. Romi živijo v vseh delih Slovenije, najbolj številčno in bolj strnjeno predvsem v jugovzhodni Sloveniji (Dolenjska, Bela krajina), v Prekmurju, v Posavju ter v večjih mestih, kot so na primer Ljubljana, Maribor, Velenje, Celje, na Gorenjskem pa živi tudi nekaj družin Sintov.

Leta 2014 je organ, pristojen za narodnosti, na podlagi priporočil Evropske komisije za učinkovitejše oblikovanje in spremljanje ukrepov na področju socialnega vključevanja Romov pristopil k izvedbi projekta Zajem, nadgradnja in vzdrževanje podatkov ter oblikovanje kazalcev, postopkov in metod za celostno socialno in prostorsko vključevanje romske skupnosti, ki je bil umeščen v Program dela državne geodetske službe za leti 2014 in 2015²².

Na podlagi ocen, pridobljenih v okviru projekta, živi v pomurski, osrednjeslovenski, savinjski, spodnjeposavski statistični regiji in v statistični regiji jugovzhodna Slovenija skupaj 6.482 Romov. V teh podatkih ni zajeto število romskega prebivalstva v mestnih občinah Maribor in Velenje in sintskega prebivalstva na Gorenjskem, saj tam ne moremo govoriti o večjih območjih, poseljenih z večinsko romskim prebivalstvom. Največ romskih prebivalcev je v statistični regiji jugovzhodna Slovenija in v pomurski regiji, v vsaki je v letu 2014 prebivalo več kot 2.500 Romov. Manj Romov je v osrednjeslovenski regiji (728 v letu 2014), spodnjeposavski regiji (339 v letu 2014) in savinjski regiji (31 v letu 2014). Glede na pregled podatkov po letih je mogoče ugotoviti, da v obdobju 2011–2014 v regiji jugovzhodna Slovenija in spodnjeposavski regiji število romskega prebivalstva opazno narašča, medtem ko v pomurski regiji romsko prebivalstvo stagnira, v osrednjeslovenski in savinjski regiji pa število opazno upada.

Tabela 1: Število romskega prebivalstva glede na statistične regije v letu 2014 (vir: SURS, 2015).

Statistična regija	Ocena števila romskega prebivalstva ²³
Jugovzhodna Slovenija	2.831
Pomurska	2.553
Osrednjeslovenska	728
Spodnjeposavska	339
Savinjska	31
SKUPAJ	6.482

Tabela 2: Primerjava števila romskega prebivalstva glede na število vseh prebivalcev po statističnih regijah v letu 2014 (vir: SURS, 2015).

²¹ Inštitut RS za socialno varstvo (2014): *Prisilne poroke romskih deklic, Končno poročilo*, str. 36.

Dostopno na naslovu <https://www.irssv.si/upload2/Prisilne%20poroke%20romskih%20deklic.pdf>.

²² Kazalnik skupnega števila romskega prebivalstva je bil izračunan na podlagi podatkov Statističnega urada Republike Slovenije o številu prebivalcev, omejenih na območja romske poselitve. Zaradi varovanja zasebnosti so bile vrednosti nekaterih območij z manjšo populacijo zakrite, zato je interpretacija teh podatkov zaradi zakritih vrednosti mogoča le v omejeni obliki.

²³ Urad Vlade RS za narodnosti, projekt *Zajem, nadgradnja in vzdrževanje podatkov ter oblikovanje kazalcev, postopkov in metod za celostno socialno in prostorsko vključevanje romske skupnosti* (Geodetski inštitut Slovenije, 2015); podatki so bili leta 2015 pridobljeni od SURS.

Statistična regija	Število vseh prebivalcev (skupaj)		Ocena števila romskega prebivalstva (skupaj)		Delež romskega prebivalstva glede na število vseh prebivalcev
	M	Ž	M	Ž	
JV Slovenija	142.405		2.831		2 %
	71.730	70.675	1.459	1.372	
Spodnjeposavska	75.727		339		0,45 %
	38.076	37.651	167	172	
Pomurska	116.434		2.553		2,19 %
	57.283	59.151	1.257	1.296	
Osrednjeslovenska	537.023		728		0,14 %
	262.344	274.679	400	328	

Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije je bilo 1. 7. 2014 v statistični regiji jugovzhodna Slovenija 142.405 prebivalcev, od tega 71.730 moških in 70.675 žensk (vir: SI-STAT, julij 2015). Po ocenah projekta organa, pristojnega za narodnosti, je leta 2014 v statistični regiji jugovzhodna Slovenija živel 2.831 Romov, od tega 1.459 moških in 1.372 žensk oziroma skupaj 2 % vsega prebivalstva v tej statistični regiji.

Ocene števila romskega prebivalstva, ki jih ob raznih priložnostih posredujejo občine, se razlikujejo, čeprav so lahko poslane v istem letu oziroma v krajšem časovnem obdobju. Ker gre vedno le za ocene, saj se skladno s slovensko zakonodajo podatki na podlagi etnične/narodne pripadnosti ne zbirajo niti se ne vodijo uradne evidence, lahko predvidevamo, da so razlike v številkah tudi posledica tega, za katere namene se informacije pošljejo, možno pa je tudi, da se lahko dejansko tudi v krajšem časovnem obdobju ljudje v lokalnih okoljih preselijo (med družinami, zaradi porok, starševstva, konfliktov itd.) in se zato podatki razlikujejo. V primeru Mestne občine Novo mesto se lahko poudari, da je občina ob zaprosilu organa, pristojnega za narodnosti, sporočila, da v občini živi približno 960²⁴ romskih prebivalcev, medtem ko je v dopisu, s katerim je na poziv Regijske civilne iniciative za reševanje romske problematike predstavila izzive na tem področju, sporočila, da v občini živi 1.050²⁵ romskih prebivalcev.

Na Dolenjskem je tako po ocenah, pridobljenih v okviru projekta, leta 2014 živel približno 1.820 Romov, od tega 905 moških in 915 žensk, najštevilčnejše na področju Novega mesta in občin Škocjan ter Šentjernej, in sicer na 14 območjih (Novo mesto: 7, Šentjernej: 5 in Škocjan: 2).

V Beli krajini je po ocenah, pridobljenih v okviru projekta, v letu 2014 živel 1.011 Romov, od tega 554 moških in 457 žensk, najštevilčnejše v občini Črnomelj. Glede na informacije občin, ki uporabljajo ocene pristojnih centrov za socialno delo, naj bi na tem območju živel približno 1.167 Romov v 17 naseljih²⁶. Občine v zvezi z ocenami števila romskega prebivalstva poudarjajo, da se njihovo število zaradi nenehnega odseljavanja in doseljavanja v druge občine in iz drugih občin in delov Slovenije zelo hitro spreminja.

²⁴ Elektronsko sporočilo Mestne občine Novo mesto z dne 16. 9. 2015.

²⁵ Dopis Mestne občine Novo mesto regijski civilni pobudi za reševanje romske problematike z dne 11. 3. 2016.

²⁶ Dopisi občin z območja Bele krajine iz julija 2015, s katerimi so Uradu Vlade RS za narodnosti posredovale informacije glede stanja bivanjskih razmer v občinah.

Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije je bilo 1. 7. 2014 v posavski statistični regiji 75.727 prebivalcev, od tega 38.076 moških in 37.651 žensk (vir: SI-STAT, julij 2015).

Po ocenah, pridobljenih v okviru projekta, je leta 2014 v spodnjeposavski statistični regiji živel 339 Romov, od tega 167 moških in 172 žensk oziroma skupaj 0,45 % vsega prebivalstva v tej statistični regiji. V Posavju so bili po ocenah, pridobljenih v okviru projekta organa, pristojnega za narodnosti, Romi najštevilčnejši v občini Krško, in sicer v naselju Kerinov Grm. Po podatkih Občine Krško naj bi v občini živel okoli 365²⁷ romskih prebivalcev.

Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije je bilo 1. 7. 2014 v pomurski statistični regiji 116.434 prebivalcev, od tega 57.283 moških in 59.151 žensk (vir: SI-STAT, julij 2015).

Po ocenah, pridobljenih v okviru projekta, je leta 2014 v pomurski statistični regiji živel 2.553 Romov, od tega 1.257 moških in 1.296 žensk oziroma skupaj 2,19 % vsega prebivalstva v tej statistični regiji. V Pomurju so bili po ocenah, pridobljenih v okviru projekta organa, pristojnega za narodnosti, Romi najštevilčnejši v mestni občini Murska Sobota (597), sledili pa so Rogašovci (410), Puconci (378) in Tišina (310). Največje naselje, kjer v tej statistični regiji romsko prebivalstvo živi strnjeno, je naselje Pušča v občini Murska Sobota, ki ima že od leta 2002 status samostojne krajevne skupnosti. Po podatkih Mestne občine Murska Sobota naj bi samo v naselju Pušča živel 559²⁸ prebivalcev.

Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije je bilo 1. 7. 2014 v osrednjeslovenski statistični regiji 537.023 prebivalcev, od tega 262.344 moških in 274.679 žensk (vir: SI-STAT, julij 2015).

Po ocenah, pridobljenih v okviru projekta, je leta 2014 v osrednjeslovenski statistični regiji živel 728 Romov, od tega 400 moških in 328 žensk oziroma skupaj 0,14 % vsega prebivalstva v tej statistični regiji.

Po ocenah, pridobljenih v okviru projekta, je dosežena izobrazbena raven romskega prebivalstva v povprečju višja v pomurski regiji, kjer bližina Avstrije zagotavlja tudi večje zaposlitvene možnosti. Izrazito slabša izobrazbena struktura je na Dolenjskem in v Beli krajini, kjer tudi organizacije romske skupnosti poročajo o večji revščini, zaprtosti romskih skupnosti in o tem, da izobrazba med romskim prebivalstvom ni vrednota. Kljub boljšemu stanju v pomurski regiji je treba izpostaviti, da gre predvsem za doseganje osnovnošolske izobrazbe, medtem ko je v vseh regijah izrazit primanjkljaj v doseganju srednješolske izobrazbe. Nekoliko boljše stanje je v doseganju višje- ali visokošolske izobrazbe, pri čemer izstopata pomurska in posavska regija.

Pomembno je poudariti, da je k boljšim razmeram v pomurski regiji pripomoglo tudi to, da v največjem naselju, kjer v največjem številu strnjeno živi romsko prebivalstvo in je to danes samostojna krajevna skupnost, Pušča, deluje že več kot 50 let vrtec Romano. Rezultat dolgotrajnega delovanja, približanja romskemu prebivalstvu, programov vključevanja in sodelovanja ter odpiranja proti večinskemu prebivalstvu je, da danes vrtec obiskujejo tako romski otroci kot otroci večinskega prebivalstva ter da je to pravi primer sožitja in preseganja stereotipov in predsodkov v okolju.

Družbenoekonomski položaj in socialna izključenost romske skupnosti v Sloveniji

V politikah predvsem na ravni Evropske unije so Romi obravnavani v sklopu socialnih pravic in področja nediskriminacije, posamezne države članice EU, med njimi tudi Slovenija, pa romski skupnosti zagotavljajo tudi politične, jezikovne in kulturne pravice, ki ji pripadajo kot manjšinski skupnosti. Kljub temu koncept v Sloveniji ni jasno in nedvoumno zasnovan, saj se socialne

²⁷ Dopis Občine Krško z dne 23. 2. 2015, poslan Uradu Vlade RS za narodnosti za potrebe priprave Četrtega poročila o položaju romske skupnosti v Sloveniji.

²⁸ Dopis Mestne občine Murska Sobota št. 095-0020/2015-7 (172) z dne 20. 8. 2015.

pravice in pravice manjšine nenehno prepletajo in prekrivajo, tako večinsko prebivalstvo kot pripadnice in pripadniki romske skupnosti pa jih velikokrat tudi napačno interpretirajo. Socialna izključenost²⁹ (ali marginalizacija) je koncept, ki se v mnogih delih sveta uporablja za označevanje sodobnih oblik socialne prikrajšanosti in nazadovanja na rob družbe. Socialna izključenost pomeni, da družbeno okolje ne sprejema posameznika ali skupine ljudi. Temelji lahko na rasi, etnični pripadnosti, jeziku, kulturi, religiji, spolu, starosti, socialnem razredu, ekonomskem ali zdravstvenem stanju. Socialna izključenost odvzema človeku njegove temeljne pravice in veže nase revščino, prikrajšanost in največkrat tudi nestrpnost večinskega prebivalstva. Ta pojem opredeljujejo v EU kot izključenost iz ene ali več dimenzij blaginjskega trikotnika, ki ga sestavljajo država, trg in civilna družba. Izpad iz ene dimenzije že pomeni izključenost in tveganje za ljudi, izpad iz dveh ali vseh treh pa je že kritičen za družbeno kohezijo. Socialna izključenost odseva neenakost posameznikov ali skupin prebivalstva in njihove udeležbe v življenju družbe. Lahko jo povežemo z omejenim ali onemogočenim dostopom do družbenega sistema ali dolgoročno brezposelnostjo, ki temelji na lastnostih skupine, kot so etnična pripadnost, spolna usmerjenost, zdravstveno stanje ali pripadnost družbeno stigmatizirani skupini (npr. nekdanji zaporniki ali odvisniki). Lahko se pojavi po daljši časi trajajočem materialnem pomanjkanju, ko se ljudje počasi izključujejo iz družbenega dogajanja in postanejo socialno, kulturno in politično izolirani. V primeru pripadnic in pripadnikov romske skupnosti se ta izoliranost v nekaterih okoljih kaže tudi prostorsko, saj so naselja ali deli naselij, kjer večinsko živijo pripadnice in pripadniki romske skupnosti največkrat fizično ločeni od drugih naselij ali delov naselij, kjer večinoma živi okoliško prebivalstvo. Kljub temu je treba v zvezi z zadnjo ugotovitvijo poudariti, da je dejansko stanje, da nekatere pripadnice in pripadniki romske skupnosti v Sloveniji živijo na izoliranih območjih ali na obrobju naseljenih območij, posledica procesa zgodovinskega naseljevanja Romov v Sloveniji, in ne politik in ukrepov države, ter da si tako državni organi kot organi samoupravnih lokalnih skupnosti s pozitivnimi ukrepi prizadevajo za dolgoročno zagotovitev enakih možnosti teh skupin prebivalstva.

Med romskimi skupinami/skupnostmi v Sloveniji so velike družbene razlike, ki temeljijo predvsem na okoliščinah in razmerah, v katerih te skupine prebivalstva živijo, pa tudi na njihovih kulturnih praksah in sprejetosti v lokalnem okolju, kjer so največkrat še vedno močni stereotipi in predsodki. Kljub temu je treba poudariti, da slika v nobenem okolju ni črna bela, da nikjer ni dejanske in absolutne ločenosti oziroma zaprtosti romskih skupin od preostalega prebivalstva oziroma okolja in da so komunikacija in stiki z okoliškim/večinskim prebivalstvom obstajali vedno, vendar pa so bili v pozitivni obliki največkrat izraženi v okviru različnih kulturnih dogodkov, v negativni obliki pa najpogosteje v poročanjih medijev, kjer se večinoma izrazito poudarja primere, ko gre za prekrške in kazniva dejanja, ki jih zakrivijo Romi, oziroma obstaja sum, da so storilci oni.

Vsakodnevne in redne vpetosti v življenje lokalne skupnosti (ožje v smislu dela in življenja v krajevni skupnosti ali širše v smislu dela in življenja v občini) večinoma, predvsem na Dolenjskem, Beli krajini in Posavju ni mogoče zaznati. V političnem diskurzu se nenehno govori o integraciji Romov, njihovem ozaveščanju in spreminjanju vrednot, skoraj nikoli pa ne o tem, da gre za proces, ki mora istočasno potekati tako med romskim kot tudi med okoliškim/večinskim prebivalstvom. Romi, ki so jih skozi stoletja preganjali prebivalci okolij, kjer so se naselili, v preteklosti pa tudi oblasti, so razvili specifične načine preživetja, vzorce, ki so in jim še pomagajo preživeti tudi v današnjem času. Ti vzorci in kulturne prakse ne pomagajo romskim skupinam samo preživeti v nekem okolju, temveč na podlagi vzpostavljenih politik prehajajo v oblikovanje skupinske in bolj homogene identitete, ki jo največkrat uporabljajo samo nekatere skupine ali posamezne organizacije, medtem ko se razmere v položaju posameznika v nekem okolju ne izboljšujejo ali se izboljšujejo izredno počasi.

Glede na težave, s katerimi se spoprijema romska skupnost v Sloveniji, podobno kot tudi v večini evropskih držav, je še vedno med tistimi skupinami prebivalstva, ki so na podlagi narodne in etnične pripadnosti zelo izpostavljene diskriminaciji. Tej so namreč že po naravi najbolj

²⁹ Socialna izključenost (2016). Dostopno na naslovu https://sl.wikipedia.org/wiki/Socialna_izklju%C4%8Denost (2. 2. 2016).

izpostavljene ranljive družbene skupine, med katerimi so tudi manjšine. Kljub temu se je ob tem nujno potrebno zavedati, da vsakršno posploševanje razmer na vse romske skupine oziroma na celotno romsko skupnost in njene pripadnice in pripadnike pomeni veliko nevarnost in ne prispeva k sprejetosti in dejanskemu izboljšanju položaja pripadnic in pripadnikov romske skupnosti v posameznih okoljih.

V povprečju romsko prebivalstvo uvrščamo v najnižje socialne sloje, za katere je značilna revščina. Čeprav je seveda tudi romska skupnost notranje razslojena (ta se po regijah in v regijah po občinah, naseljih in med družinami pomembno razlikuje, zato prehitra posploševanja lahko vodijo v izkrivljeno podobo dejanskega stanja), je ne glede na to socialni status romskega prebivalstva v večini primerov še vedno izrazito nižji od socialnega statusa večinskega prebivalstva. Neugoden družbenoekonomski položaj pripadnikov romske skupnosti je povezan z revščino, nizko stopnjo izobrazbe, visoko stopnjo brezposelnosti, neprimernimi bivanjskimi razmerami, s slabim zdravstvenim stanjem in predsodki ter stereotipi o Romih. Ti negativni dejavniki, katerih vzroki in posledice so medsebojno tesno povezani in prepleteni, ustvarjajo zaprt krog izključenosti, iz katerega Romi sami ne morejo ali zelo težko izstopijo. Posledično Romi nimajo družbene moči, so zunaj dogajanja, trajno socialno izključeni in odvisni od socialnih pomoči. Tudi med sabo so nepovezani, razdrobljeni po naseljih in večinoma neorganizirani oziroma je njihova organiziranost strukturirana v lokalni romski skupnosti, ki je največkrat omejena na posamezno naselje, lahko pa se povezujejo tudi družine iz več naselij in regij. Pogosto se zgodi, da so tisti, ki so začeli prevzemati naprednejše norme in pravila, onemogočeni v lastni sredini. Ko so obravnavani, so obravnavani kot problem, ki ga je treba obvladovati, in ne reševati. Redko aktivno sodelujejo pri reševanju problemov. Slabe bivanjske razmere, še posebej v jugovzhodni Sloveniji, nenehna socialna izključenost in družbeni vzorci v posameznih skupinah/skupnostih prispevajo k njihovi odvisnosti od denarnih socialnih pomoči.

V zvezi z razlikami v družbenoekonomskem položaju Romov nekdanja predsednica Sveta romske skupnosti Republike Slovenije (v nadaljevanju: Svet) Janja Rošer³⁰ izpostavlja poglobitve razlike oziroma razloge za razlike med regijami, kjer številčneje živi romsko prebivalstvo, in sicer naj bi po njenem mnenju te razlike v smislu boljšega položaja romskih družin v Prekmurju prinesel dolgoletni vpliv in delovanje vrtca Romano na Pušči v Murski Soboti, ki deluje že več kot 50 let. Že več generacij otrok je bilo deležnih predšolske vzgoje, kjer so se naučili slovenskega jezika, kar jim je olajšalo vključevanje v osnovno šolo. Na Dolenjskem so po njenem mnenju še vedno primeri, ko otroci v prvem razredu ne razumejo slovenskega jezika, kar jim onemogoča uspešno napredovanje v osnovnošolskem izobraževalnem sistemu. Po njenem mnenju je veliko odvisno tudi od lokalne skupnosti in od tega, katera politična opcija je na oblasti ter kako se kdo zavzema za reševanje tovrstnih izzivov. Mestna občina Murska Sobota je vsa pretekla leta veliko vlagala v naselje, ki je danes samostojna krajevna skupnost, vrtec Romano pa danes, čeprav je lociran na Pušči, obiskujejo tudi otroci večinskega prebivalstva in čeprav od države ni prejela dodatnih finančnih sredstev, je vlaganja predvidela v občinskem proračunu. Večina drugih občin v svojih proračunih ne načrtujejo sredstev za urejanje infrastrukture v naseljih, kjer večinsko živi romsko prebivalstvo, in čakajo na finančna sredstva države. Nekdanja predsednica Sveta vidi razlike med Prekmurjem in jugovzhodno Slovenijo tudi v urejenosti bivanjskih razmer, saj je po njenem mnenju napredek v Prekmurju opazen, bivalne razmere pa kolikor toliko urejene (ponekod so še težave, a gre večinoma za posamezne primere). Možnost dela v Avstriji pomembno pripomore k boljšemu ekonomskemu statusu družin. Podobno vidi razlike tudi v stopnji izobrazbe in vrednotah, povezanih z izobraževanjem, saj v jugovzhodni Sloveniji otroci največkrat ne končajo niti osnovne šole, v zgodnjem najstniškem obdobju pa imajo že otroke, kar je vzorec, ki ga vidijo v družini in se nato ponavlja iz generacije v generacijo. Nekdanja predsednica Sveta je analizirala tudi vprašanje odgovornosti, ki jo za svoj položaj čutijo Romi, in ocenjuje, da sicer to odgovornost nekateri čutijo bolj, drugi manj, na splošno pa premalo, ter da je med romskim prebivalstvom napačno razmišljanje, da jim je država dolžna vse zagotoviti in da je vse premalo zavedanja, da si sam najbolj odgovoren zase.

³⁰ Vestnik MS, 7. 4. 2016, str. 9.

V povprečju je v Prekmurju družbenoekonomski položaj Romov boljši kot na Dolenjskem, v Posavju in Beli krajini ter v drugih sredinah, kjer živijo Romi. Razlike v družbenoekonomskem položaju, načinu življenja, izobrazbi, zaposlenosti, verski pripadnosti in šegah ter navadah so velike tudi med t. i. netradicionalno naseljenimi Romi, ki večinoma živijo v večjih mestih (Ljubljana, Maribor, Celje, Jesenice in Velenje). Prekmurski Romi imajo večinoma družbeni položaj, ki jim omogoča redno vključevanje romskih otrok v vrtce ter osnovnošolsko in srednješolsko izobraževanje. Bivalne razmere in komunalna infrastruktura v naseljih, kjer večinoma živijo pripadnice in pripadniki romske skupnosti, so v Prekmurju v povprečju bolj urejene in so boljša osnova za vključevanje otrok v izobraževalni sistem in pozneje za iskanje zaposlitev. Še vedno pa je tudi v tem delu Slovenije zaznati predsodke in stereotipe večinskega prebivalstva, povezanih z Romi. Ti so v slovenski družbi globoko zakoreninjeni in se še vedno prenašajo iz roda v rod.

V drugih delih Slovenije, kjer številčnejše in strnjeno živi romsko prebivalstvo (ponekod v Posavju, na Dolenjskem in v Beli krajini), je stanje velikokrat zelo drugačno. Tako v nekaterih naseljih še niso zagotovljene niti osnovne življenjske dobrine (voda, elektrika, kanalizacija), čeprav sta bila sprejeta Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07) in Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2010–2015, ki je poseben sklop ukrepov namenil prav temu področju. Pri izvajanju ukrepov v praksi se je izkazalo, da pri pristojnih institucijah vedno znova zatika pri vprašanju pristojnosti³¹ (za kaj so pristojni državni organi in za kaj samoupravne lokalne skupnosti), politične volje (načelna je vedno zagotovljena, ko je treba to pripravljeno udejanjiti v praksi, pa je največkrat ni) in zagotovitve finančnih sredstev (opozorila občin, da bi iz državnega proračuna potrebovale dodatna sredstva za reševanje izzivov na tem področju ali da bi se morali ti izzivi upoštevati pri izračunu primerne porabe občin).

Tudi Varuh človekovih pravic Republike Slovenije je že na posvetu, ki je na temo revščine in socialne izključenosti oziroma vključenosti potekal leta 2004 v Portorožu, opozoril, da se pri svojem delu zelo pogosto srečuje s stiskami ljudi, ki so se brez svoje krivde in volje, znašli v dolgotrajni brezposelnosti, pogosto potisnjeni na rob družbe, v revščino in socialno izključenost.³² Predstavnica Varuha je ob tej priložnosti podala strokoven pregled razmer in človeških stisk, s katerimi se srečujejo družine, ki so izpostavljene revščini in socialni izključenosti, saj sta ti dve med seboj tesno povezani oziroma se prepletata in dopolnjujeta. Socialno izključevanje se namreč velikokrat začne z materialnim pomanjkanjem, v katerem je socialna izključenost širši koncept, ki pozna vsaj štiri tipe izključenosti: iz delovnega življenja (brezposelnost), iz potrošniške družbe (klasična revščina), iz družbe (pomanjkanje socialnih stikov – osamljenost) in od mehanizmov moči in vpliva (kulturna socialna izključenost). Socialno izključenost je zaradi njene širše dimenzije človekove stiske, v nasprotju z določitvijo stopnje relativne revščine, težje izmeriti, saj se oblike pomanjkanja, ki jih posameznik ali družbene skupine doživljajo v vsakdanjem življenju, izražajo kot deprivacija (pomanjkanje materialnih virov), izolacija (pomanjkanje socialnih stikov) in anomija (občutek nemoči). Dr. Špela Urh v

³¹ Skladno z zakonom, ki ureja področje lokalne samouprave, je prostorsko urejanje na lokalni ravni v izvorni pristojnosti občin, vendar se ne glede na jasnost zakonskih določb politični diskurz nekaterih občin (sploh v jugovzhodni Sloveniji in Posavju) vrti okoli tega, da je to državna pristojnost, zato bi država morala občinam zagotoviti dodatna sredstva, da bi se spopadale z izzivi v okolju. Tako večina občin čaka izključno na razpise države (razpisi na področju skladnega regionalnega razvoja, ki jih razpisuje Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo), ki so namenjeni sofinanciranju projektov osnovne komunalne infrastrukture na območjih, kjer večinoma živijo Romi. V občinskih proračunih občine večinoma zagotavljajo samo delež lastnih sredstev (za potrebe pokritja DDV, kar je lasten prispevek ob prijavi na razpis ministrstva). Predvideva se, da bi bil vsakršen poskus zagotovitve večjih finančnih sredstev v okviru občinskega proračuna zelo težko sprejet v občinskem svetu. Za zdaj razen Mestne občine Murska Sobota ni znan noben primer, da bi občina z lastnimi sredstvi celovito urejala vprašanja in izzive, povezane z romsko skupnostjo v občini.

³² Cvahte, Bojana (2004), Realnost človeških stisk v pobudah varuhu človekovih pravic, *Posvet Revščina in socialna izključenost oziroma vključenost*, Portorož, 22.–24. 4. 2004. Dostopno na naslovu <http://www.varuh-rs.si/publikacije-gradiva-izjave/govori-referati-in-clanki/novice/detajl/revscina-in-socialna-izkljucenost-oziroma-vkljucenost/?cHash=37cf5a26af> (3. 2. 2016).

svoji doktorski disertaciji³³ opredelitev socialne izključenosti še podrobneje razčlenjuje, in sicer da to pomeni biti v položaju z manjšim dostopom do možnosti, ki jih ima večina, da je to stanje omejenega dostopa do virov, ki je pogosto posledica določene pripadnosti (npr. pripadnost spolu, starosti, verski pripadnosti, spolni usmerjenosti, narodnostni pripadnosti, družbenemu statusu, zdravstvenemu stanju, materialnemu položaju itd.), pri čemer se kažeta dva ključna elementa v življenju ljudi, in sicer izrazita družbena odrinjenost in pomanjkanje enakih možnosti. Doktorica socialnega dela v svojem raziskovalnem delu ugotavlja, da so Romi ena izmed najbolj izključenih, osovražanih in zatiranih družbenih skupin v Sloveniji.

Romi so zaradi zgodovinskih okoliščin, predvsem pa socialnega in ekonomskega položaja ter kot posledica več stoletne podvrženosti predsodkom in stereotipom, ki so zakoreninjeni v slovenski družbi (prav tako pa tudi v drugih evropskih družbah), največkrat odrinjeni na rob družbe, kar jim omejuje dostop do enakih virov kot večinskemu prebivalstvu.

Kljub temu je treba znova poudariti, da so tako kot pri preostalem prebivalstvu velike razlike v socialni vključenosti/izključenosti pripadnic in pripadnikov romske skupnosti tako med regijami, med lokalnimi skupnostmi v eni regiji, v eni lokalni skupnosti med naselji in celo v posameznih naseljih med družinami. Tudi romska skupnost je tako kot širša slovenska skupnost razslojena, kar je posledica družbenoekonomskega položaja posameznika in družine. Posploševanja na celotno skupnost so skladno z navedenim lahko netočna ali celo nevarna, saj ne izražajo dejanskega stanja in lahko še poglobljajo predsodke in stereotipe o Romih.

Politike in strategije namenjene vključevanju Romov do leta 2017

Leta 1995 je Vlada RS sprejela Program ukrepov za pomoč Romom, ki je v nekaterih delih še vedno aktualen. Po tem programu so prizadevanja državnih organov in občin usmerjena v urejanje bivalnih razmer, možnosti za izobraževanje in zaposlovanje, v razvoj kulture, informiranja ter ohranjanja lastne identitete, hkrati pa spodbujanje političnega sodelovanja Romov in lokalnega zastopstva, ki nedvomno prispevata k večji družbeni in kulturni integraciji romske skupnosti v večinski prostor Slovenije, urejanje javnih in družbenih zadev, predvsem pa reševanje problemov socialne izključenosti, s katero se Romi spoprijemajo na naslednjih področjih: stanovanjske/bivanjske razmere, brezposelnost in zelo nizka izobrazbena raven.

Leta 1999 je Vlada RS sprejela sklepe glede zadolžitve organov, ki se na posameznih področjih ukvarjajo s tematiko Romov, da v te namene zagotovijo višja proračunska sredstva. Leta 2004 pa je ob obravnavi Poročila o položaju Romov v Republiki Sloveniji sprejela sklepe za nadaljnje urejanje tega področja, in sicer sklepe o ukrepih po posameznih področjih, ki pristojnim državnim organom med drugim nalagajo, da »dosledno vključujejo reševanje tematike Romov v svoje programe, pripravijo akcijske načrte za njihovo uresničevanje ter druge programe in ukrepe, tudi finančne, kot pomoč občinam, kjer avtohtono živi romska skupnost«.

Državni zbor RS je 30. marca 2007 sprejel Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07; v nadaljevanju: zakon oziroma ZRomS-1), ki je začel veljati 28. aprila 2007. Zakon določa skrb državnih organov in organov samoupravnih lokalnih skupnosti pri uresničevanju posebnih pravic romske skupnosti, ureja organiziranost romske skupnosti na državni in na lokalni ravni ter financiranje.

V 6. členu zakon določa, da vlada za usklajeno uresničevanje posebnih pravic pripadnikov romske skupnosti v sodelovanju s samoupravnimi lokalnimi skupnostmi in Svetom romske skupnosti Republike Slovenije sprejme program ukrepov. V programu se skladno z zakonom in področno zakonodajo določijo obveznosti in naloge iz 4. in 5. člena zakona, ki jih nato izvajajo pristojna ministrstva, drugi državni organi in organi samoupravnih lokalnih skupnosti. 4. in 5. člen zakona opredeljujeta področja uresničevanja posebnih pravic romske skupnosti ter določata vlogo in naloge državnih organov in organov samoupravnih lokalnih skupnosti.

³³ Urh, Špela (2009), Etnično občutljivo socialno delo z Romi, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo, str. 15. Dostopno na naslovu <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-VMTQFKSS> (3. 2. 2016).

Vsi prej omenjeni organi bodo na podlagi sprejetega nacionalnega programa ukrepov morali sprejeti podrobne področne programe in ukrepe ter v svojih finančnih načrtih za to predvideti ustrezna sredstva. Omenjeni podrobni področni programi in ukrepi morajo biti sprejeti v šestih mesecih po sprejetju vladnega programa ukrepov.

Osnovno izhodišče in vodilo pri pripravi nacionalnega programa ukrepov sta, da ima romska skupnost v Sloveniji poseben položaj in da imajo za uspešno vključevanje v slovensko družbo ter prevzemanje odgovornosti za svoj razvoj pripadniki romske skupnosti poleg pravic in obveznosti, ki pripadajo vsem državljanom Slovenije, še posebne pravice, določene z zakonom.

Uresničevanje Nacionalnega programa ukrepov Vlade RS za Rome za obdobje 2010–2015

Skladno z zakonom je Vlada Republike Slovenije marca 2010 sprejela Nacionalni program ukrepov za Rome za obdobje 2010–2015 (v nadaljevanju: NPUR 2010–2015). Ta je imel opredeljenih šest strateških ciljev, in sicer: (1) izboljšati bivalne razmere, (2) izboljšati izobrazbeno strukturo, (3) povečati zaposlenost in (4) izboljšati zdravstveno varstvo pripadnikov romske skupnosti, (5) ohranjati in razvijati kulturne, informativne in založniške dejavnosti romske skupnosti ter si prizadevati za ohranjanje in razvoj različnih oblik romskega jezika ter (6) povečati ozaveščenost večinskega prebivalstva in pripadnikov romske skupnosti.

Za te ciljem oziroma prednostna področja so bili opredeljeni konkretni ukrepi. Vsak ukrep je imel opredeljen cilj, kazalnike, nosilce, čas izvedbe, potrebna sredstva in finančni vir. Za uresničevanje posameznih ukrepov so bila odgovorna pristojna ministrstva in vladne službe ter organizacije romske skupnosti in občine. Kar zadeva spremljanje uresničevanja NPUR 2010–2015 je bila za to, skladno z ZRomS-1, odgovorna Komisija Vlade RS za zaščito romske skupnosti. To je vladno delovno telo, ki ga poleg predstavnikov ministrstev in vladnih služb (8), sestavljajo še predstavniki krovne romske organizacije v Sloveniji, to je Sveta romske skupnosti Republike Slovenije (4), in predstavniki nekaterih občin, kjer živi romska skupnost (4). Organ, pristojen za narodnosti, tj. je vladna služba, ki globalno spremlja položaj romske skupnosti in uresničevanje posebnih pravic njenih pripadnikov v Sloveniji, koordinira pripravo rednih letnih poročil o položaju romske skupnosti v Sloveniji in delo vladne komisije.

Vlada je skladno z zakonom Državnemu zboru dolžna poročati o položaju romske skupnosti. Vlada RS je do zdaj sprejela štiri tovrstna poročila, prvo oktobra 2010 (za obdobje od 2007 do prve polovice leta 2010), drugo novembra 2012 (za drugo polovico leta 2010 in leto 2011) in tretje novembra 2014 (za leti 2012 in 2013), poročilo za leto 2014 pa je sprejela septembra 2015. Poročila zajemajo informacije o aktivnostih na področjih vzgoje in izobraževanja, bivanjskih razmer, zaposlovanja, zdravstvenega in socialnega varstva, kulturne dejavnosti ter ozaveščanja in boja proti diskriminaciji. Hkrati vsebujejo relevantne informacije o aktivnostih občin, kjer živijo Romi, ter o aktivnostih Sveta romske skupnosti Republike Slovenije. NPUR 2010–2015 se je leta 2015 iztekel, ob pripravi nove nacionalne strategije vključevanja Romov pa so se upoštevali smernice in priporočila EU in priporočila, prejeta po drugih nadzornih mehanizmih Sveta Evrope in Organizacije združenih narodov.

Priporočila Državnega zbora in iz letnih poročil Varuha človekovih pravic Republike Slovenije

Komisija Državnega zbora za peticije ter za človekove pravice in enake možnosti je na svoji 4. seji januarja 2015 ob obravnavi Drugega nacionalnega poročila Slovenije za Univerzalni periodični pregled 2014 – seznanitev z ustnim zagovorom in prejetimi priporočili sprejela naslednji sklep:

»/.../ Vladi priporoča, da do konca leta 2015 pripravi celostno strategijo razvoja romske skupnosti, ki naj ponudi odgovore na izzive v praksi in naj bo ciljno usmerjena. Strategija naj vključuje tudi področja in izzive, kot so: legalizacija romskih naselij, bivanjske razmere, dostop do osnovne infrastrukture, vključno z zagotovitvijo pitne vode in elektrike. Cilji strategije naj bodo dosegljivi, merljivi, konkretni in časovno opredeljeni. Zagotovljeno naj bo tudi ustrezno

finančno ozadje in politična podpora razvoju romske in ostale družbe. Vlada naj strategijo prične pripravljati nemudoma in naj v pripravo že v pričetku vključi predstavnike romske skupnosti, drugo zainteresirano civilno družbo ter Državni zbor oziroma Komisijo za peticije ter za človekove pravice in enake možnosti. «

Državni zbor je novembra 2014 ob obravnavi Letnega poročila Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2013³⁴ sprejel njegova priporočila, zapisana v rednem poročilu, in sicer:

- Varuh vladi priporoča, naj pripravi spremembe in dopolnitve Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji, ki bodo odpravile doslej ugotovljene slabosti v zakonu, predvsem glede neustrezne sestave Sveta romske skupnosti RS;
- Vlada naj na podlagi tretjega odstavka 5. člena ZRomS-1 sama sprejme potrebne ukrepe za ureditev razmer v tistih občinah, kjer je v romskih naseljih hujše ogroženo zdravje, se dalj časa motita javni red in mir ali obstaja trajnejše ogrožanje okolja;
- Vlada naj Nacionalni program ukrepov za Rome 2010–2015 konkretizira in naj nameni večjo pozornost pravni in komunalni ureditvi romskih naselij, zlasti na širšem območju Dolenjske. V tem okviru naj natančno opredeli postopek pravne in komunalne ureditve naselij po posameznih stopnjah, za vsako posamezno stopnjo postopka ureditve naselij predvidi rok za njegovo izvedbo, določi nadzorni organ, ki bo spremljal izvajanje posameznih stopenj postopka ureditve naselij, ter za občine, ki v predpisanih rokih ukrepov ne bi izvedle, predvidi sankcije in namesto njih izvede dejanja, za katera so odgovorne;
- občine morajo občanom brez razlikovanja zagotoviti primeren dostop do pitne vode, zlasti v romskih naseljih in ne glede na pravni status zemljišč romskih naselij. Za uresničevanje pravice do pitne vode, kot ene izmed mednarodno priznanih človekovih pravic, naj vlada predlaga, državni zbor pa sprejme ustrezne zakonske rešitve;
- občine, ki tega še niso storile, naj čim prej sprejmejo prostorske akte in druge ukrepe za pravno in komunalno ureditev romskih naselij na svojem območju.

Večina priporočil je bila ponovljena v Letnem poročilu Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2014³⁵ in v Letnem poročilu Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2015³⁶.

PREGLED PO PODROČJIH

Vzgoja in izobraževanje

Poleg mednarodnih mehanizmov, ki države usmerjajo h kakovostnejšemu delu in vključevanju Romov v izobraževanje, so bili v Sloveniji na tem področju pomembni premiki. Ob tem je pomembno poudariti, da je uspešno vključevanje Romov v sistem vzgoje in izobraževanja odvisno tudi od uspešnosti ukrepov na drugih področjih: urejanja bivanjskih razmer, napredka na področju zaposlovanja, zdravstva itd.

Spremenjena je bila tudi zakonodaja, pri čemer spremembe omogočajo boljše pogoje za delo z Romi, na podlagi tega pa so omogočena dodatna sredstva. Temeljne spremembe zakonodaje so:

- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Uradni list RS, št. 16/07 - uradno prečiščeno besedilo, 36/08, 58/09, 64/09 - popr., 65/09 - popr., 20/11, 40/12 – ZUJF in 57/12 – ZPCP-2D).

³⁴ Poročilo Varuha človekovih pravic RS za leto 2013 je dostopno na spletni strani Varuha človekovih pravic http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/Devetnajsto_redno_letno_porocilo_Varuha_CP_RS_za_leto_2013.pdf (5. 7. 2016).

³⁵ Poročilo Varuha človekovih pravic RS za leto 2014 je dostopno na spletni strani Varuha človekovih pravic http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/LP_2014_-_SLO_-_dvostr_-_web.pdf (5. 7. 2016).

³⁶ Poročilo Varuha človekovih pravic RS za leto 2015 je dostopno na spletni strani Varuha človekovih pravic http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/LP2015_VARUH.pdf (5. 7. 2016).

V 25. členu je med pristojnostmi Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje navedeno, da ta strokovni svet »določa program dopolnilnega izobraževanja za otroke Romov«. V 81. členu je zapisano, da se iz državnega proračuna zagotavljajo »sredstva za pripravo in subvencioniranje cene učbenikov in učil za osnovne šole, za šolstvo narodne skupnosti in za izobraževanje pripadnikov slovenskega naroda v zamejstvu in zdomstvu ter Rome« in »del sredstev za osnovnošolsko izobraževanje Romov«. V 84. členu je navedeno, da za vzgojo in izobraževanje otrok Romov minister določi posebne normative in standarde.

– Zakon o vrtcih (Uradni list RS, št. 100/05 – uradno prečiščeno besedilo, 25/08, 98/09 – ZIUZGK, 36/10, 62/10 – ZUPJS, 94/10 – ZIU, 40/11 – ZUPJS-A in 40/12 – ZUJF);

7. člen določa, da se predšolska vzgoja otrok Romov izvaja v skladu z Zakonom o vrtcih in drugimi predpisi; 14. člen določa, da se za vzgojo otrok Romov sprejmejo posebni normativi in standardi.

– Zakon o osnovni šoli (Uradni list RS, št. 81/06 – uradno prečiščeno besedilo, 102/07, 107/10, 87/11, 40/12 – ZUJF in (63/13));

9. člen določa, da se osnovnošolsko izobraževanje pripadnikov romske skupnosti v Sloveniji izvaja v skladu z Zakonom o osnovni šoli in drugimi predpisi.

– Pravilnik o normativih za opravljanje dejavnosti predšolske vzgoje (Uradni list RS, št. 27/14).

– Pravilnik o metodologiji za oblikovanje cen programov v vrtcih, ki izvajajo javno službo (Uradni list RS, št. 97/03, 77/05 in 120/05).

– Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje programa osnovne šole (Uradni list RS, št. 57/07, 65/08, 99/10 in 51/14).

V obdobju po sprejetem Nacionalnem programu ukrepov za Rome Vlade RS za obdobje 2010–2015 je bila Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji iz leta 2004 (v nadaljevanju: Strategija iz leta 2004) po opravljeni evalvaciji strategije leta 2010, leta 2011 dopolnjena (v nadaljevanju: Strategija iz leta 2011)³⁷. Pri tem se je upoštevalo delo, opravljeno med letoma 2004 in 2010, ter so se izpostavila področja, ki bi se jim bilo treba v prihodnje bolj posvetiti. V letu 2015 je bila imenovana delovna skupina za spremljanje in uresničevanje Strategije iz leta 2011, ki se na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport (v nadaljevanju: MIZŠ) sestaja večkrat letno in razpravlja o dopolnitvah.

Strategija iz leta 2011 posebno pozornost namenja področjem, ki jih Strategija iz leta 2004 ni podrobneje obravnavala, tj. predšolska vzgoja in srednješolsko izobraževanje, dotakne pa se tudi univerzitetne ravni, podiplomskega študija in izobraževanja odraslih. Strategija iz leta 2011 ohranja vsa izhodišča, načela in cilje, kot so zapisana v Strategiji iz leta 2004, poudarja pa tudi nove cilje:

- pomen izobraževanja (izobrazbe) v luči dviga socialnega, človeškega in kulturnega kapitala, izobraževanja, ki ima kot globalni cilj vzgojiti in izobraziti človeka za samostojno življenje in prevzemanje odgovornosti in posledic;
- pomen izobraževanja v najzgodnejšem obdobju in sistemsko omogočanje enakih možnosti za vse predšolske otroke;
- pomen izobraževanja (izobrazbe) za zmanjševanje družbene obrobnosti in/ali izključenosti;
- pomen premagovanja jezikovnih ovir z učenjem maternega in slovenskega jezika kot prvega tujega jezika že v najzgodnejšem starostnem obdobju;
- pomen vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj;
- pomen izobraževanja za zmanjševanja socialne ogroženosti;
- pomen vseživljenjskega učenja;
- pomen romskega naselja in izgradnje večnamenskih prostorov v romskih naseljih, v katerih bi se lahko izvajali celoletni in krajši izobraževalni programi, delavnice, predavanja tako dopoldan kot popoldan: predšolska vzgoja kot celoletni, vsakodnevni pripravljalni program

³⁷ Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji (Dopolnilo k Strategiji iz leta 2004).

Dostopno na naslovu

http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/projekti/Strategija_Romi_dopolnitev_2011.pdf (3. 2. 2016).

največ do starosti otrok pet let, učna pomoč za učence in dijake, ki so vključeni v redno izobraževanje, obšolske dejavnosti, izobraževanje za odrasle s ciljem pridobiti specifična znanja in osnovno izobrazbo, ki omogoča zaposlitev in samostojno življenje; v objektu bi bila tudi pisarna romskega svetnika, pisarna za obiske iz centra za socialno delo, zdravstvenega doma, za zdravstveno vzgojo – pediatrične sestre in sestre za zobno preventivo itd. in večnamenski prostor za druženja, prireditve, sestanke ter športno-plešne aktivnosti;

- pomen romskega naselja, v katerem naj se odvijajo preizkušeni in učinkoviti pripravljalni programi predšolske vzgoje tam, kjer je majhna vključenost otrok v institucionalno vzgojo in izobraževanje, nizek socialni status družin zaradi brezposelnosti staršev; programi naj izhajajo iz posebnosti in potreb okolja ter vsake posamezne družine. Še posebej velja poudariti, da obstajajo pomisleki o izvajanju predšolske vzgoje v romskih naseljih, da bi predšolski oddelki v romskih naseljih pomenili korak nazaj v procesu integracije romskih otrok in naj bi pomenili pot uresničevanja getov skozi stranska vrata. Opozorilo o romskih naseljih kot potencialnih getih je treba jemati nadvse resno. Zato je treba poiskati načine in poti, da se poleg vzgojno-izobraževalnega dela v naseljih sočasno odvijajo aktivnosti, ki vodijo k vključevanju romskih otrok v širše družbeno okolje;
- pomen izobraževanja (izobrazbe) za povečevanje (samo)zaposlitvenih možnosti;
- pomen izobraževanja (izobrazbe) z vidika potreb mobilnosti sodobnega človeka, torej tudi pripadnika romskega naroda. Izboljšanje socialnega kapitala je običajno mogoče zunaj romskega naselja, v urbanem okolju. Za vstop in bivanje v urbanem okolju pa je treba pridobiti ustrezno izobrazbo. Ta omogoča več možnosti za zaposlitev;
- pomen gradnje mostov medsebojnega zaupanja med Romi in večinsko populacijo ter premagovanje predsodkov na obeh straneh.

Resolucija o Nacionalnem programu izobraževanja odraslih v RS za obdobje 2013–2020 (ReNPIO13–20): Vizija ReNPIO13–20 kot strateško razvojnega dokumenta na področju izobraževanja odraslih je omogočiti vsakemu odraslemu prebivalcu Slovenije enake možnosti za kakovostno izobraževanje v vseh življenjskih obdobjih. Z uresničevanjem ReNPIO13–20 se želi v obdobju do leta 2020 odpraviti največje razvojne zaostanke, zlasti na področju ravni temeljnih in poklicnih zmožnosti odraslega prebivalstva, njegove izobraženosti in vključenosti v vseživljenjsko izobraževanje. ReNPIO13–20 kot eno izmed ciljnih skupin opredeljuje ranljivo skupino odraslih in v njo uvršča Rome.

Premiki pri uresničevanju zgoraj navedenih ciljev so bili narejeni na več področjih, zlasti v okviru projektov, financiranih s sredstvi ESS in MIZŠ. Na podlagi evalvacij posameznih projektov je pristojno ministrstvo z vsakim javnim razpisom za Rome razpisalo tiste vsebine, ki so potrebne za vzgojo in izobraževanje Romov.

Med letoma 2008 in 2015 je ministrstvo, pristojno za izobraževanje, na podlagi Strategije iz leta 2004 in Strategije iz leta 2011 izvedlo nekaj pomembnih nacionalnih projektov, prek katerih so se izvajale zaveze in ukrepi iz obeh strategij. Tako se je prek projektov Uspešno vključevanje Romov v vzgojo in izobraževanje I (2008–2011) in Uspešno vključevanje Romov v vzgojo in izobraževanje II (2011–2014) uvedlo in nadgradilo delo romskih pomočnikov v osnovnošolskem izobraževanju in pomembno pripomoglo k obravnavanju in odpravljanju izziva neobiskovanja pouka ter doseganja boljšega uspeha otrok v šoli. S projektom Dvig socialnega in kulturnega kapitala v okoljih, kjer živijo predstavniki romske skupnosti (2010–2013) je bil narejen pomemben korak glede razvoja inovativnih in ustvarjalnih oblik vzgojno-izobraževalnega dela v romski skupnosti s posebnim poudarkom na predšolski vzgoji, v izobraževanje in usposabljanje učiteljev, socialnih in drugih strokovnih delavcev ter strokovnih delavcev v nevladnih organizacijah za delo z romskimi otroki in mladostniki ter za razvoj in izvajanje oblik obšolskih aktivnosti za romske otroke, mladino in starše v romski skupnosti. To je nato nadaljeval in nadgradil še projekt Skupaj do znanja – Uresničevanje ciljev strategije vzgoje in izobraževanja Romov v RS (2014–2015), ki je deloval na treh temeljnih področjih: romski pomočniki, romski izobraževalni inkubatorji in obšolske dejavnosti. V preteklem obdobju je bila skladno z vizijo in cilji Resolucije o Nacionalnem programu izobraževanja v RS za obdobje 2013–2020 v okoljih, kjer živijo Romi, pozornost posvečena tudi izvajanju svetovalne in informativne dejavnosti za

ranljive skupine odraslih, v katere se uvrščajo Romi, izvajanju javnoveljavnih programov za manj izobražene, ranljive skupine in osipnike ter drugih neformalnih programov za izboljšanje temeljnih zmožnosti.

Cilj: zgodnje vključevanje v vzgojno-izobraževalni sistem: vključevanje romskih otrok v predšolsko vzgojo v vrtcih vsaj dve leti pred začetkom osnovne šole

Cilj zgodnjega vključevanja v vzgojno-izobraževalni sistem je: vključevanje romskih otrok v predšolsko vzgojo v vrtcih vsaj dve leti pred začetkom osnovne šole, tj. najpozneje pri štirih letih starosti. Cilja vključevanja v vrtce sta predvsem učenje jezika (tako slovenskega kot romskega) in socializacija v vzgojno-izobraževalni ustanovi, kjer otrok dobi izkušnje in vzorce, ki mu omogočajo lažji vstop in vključitev v osnovno šolo.

Cilj je povečanje deleža predšolskih otrok Romov v integrirane/klasične vrtce, še posebno v zadnjem letu oziroma dveh pred vstopom v osnovno šolo. Osnovni izhodišči tega cilja sta otroke naučiti slovenščino (zaradi jezikovnega primanjkljaja, poleg tega je jezik temeljni pogoj za uspešno integracijo v šolo) in pridobivanje raznih socialnih veščin. Ta cilj se bo med drugim zasledoval v okviru projekta Skupaj za znanje: z letom 2017 so se začela pripravljati interaktivna e-gradiva v spletni učilnici, s katerimi bodo romski otroci in njihovi starši lahko bogatili svoj besedni zaklad v slovenščini in romščini. Gradiva bodo na voljo v javno dostopni spletni učilnici, romski otroci in njihovi starši pa bodo do njih lahko dostopali tudi v večnamenskih centrih v romskih naseljih, kjer CŠOD v okviru projekta Skupaj za znanje na večini lokacij že zdaj omogoča uporabo brezplačne spletne povezave in uporabo tabličnih računalnikov. V prvi fazi bodo gradiva pripravljena v slovenščini in prekmurski romščini, do konca projekta Skupaj za znanje (avgust 2021) pa tudi v dolenski romščini.

V projektu Skupaj za znanje bo pristop k predšolski vzgoji oblikovan na način, da se bo sistem zaporedne integracije (najprej delo v naselju, potem vključitev v redne vrtce) zamenjal s sistemom vzporedne integracije, ki vključuje vzporedne aktivnosti tako v naselju kot v vrtcih, vse do polne vključitve v redne vrtce. Z vzpostavitvijo vrtca v okviru romskega naselja se doseže precej večja možnost za vključitev romskih otrok v programe predšolske vzgoje, saj sta se prav strah romskih staršev in njihovo nezaupanje v ustanove izkazala kot ključna pri ne vključevanju njihovih otrok v vrtce. Glede na to, da je program pripravljalnega vrtca stroškovno zahteven, so dobra alternativa tudi programi za predšolske otroke v okviru romskih izobraževalnih inkubatorjev v povezavi z romskimi pomočniki, ki delujejo tudi v vrtcih.

S predvidenim ukrepom se bodo dosegali še drugi cilji:

- kjer bo mogoče, se bo romske pomočnike vključevalo v predšolsko vzgojo,
- večji poudarek bo na usposabljanjih za vzgojitelje in pomočnike za delo z romskimi otroki, ki se srečujejo z različnimi problematikami: večkulturnost, večjezičnost in vključevanje v skupne aktivnosti, namenjene romskim in neromskim otrokom, za povezovanje in lažje vključevanje v skupnost – omogočila se jim bo stalna podpora, ob tem se bo spremljalo, kako poteka prenos znanj v prakso (stalno spremljanje kakovosti dela, sprotne evalvacija dela romskih pomočnikov),
- nadaljevati delo v romskih izobraževalnih inkubatorjih,
- romskim staršem vzbuditi zaupanje do ustanov in jih ozavestiti, da je izobrazba pogoj za uspešno vključevanje v družbo.

Pomen predšolske vzgoje je poudarjen v Strategiji iz leta 2004 in v Strategiji iz leta 2011, ukrepi so bili zapisani tudi v NPUR 2010–2015. Kljub sprejeti Strategiji VIZ Romov MIZŠ na vseh ravneh ugotavlja, da je vključevanje romskih otrok na področju predšolske vzgoje šibko. Vendarle pa MIZŠ tudi opaža, da so predšolski otroci zelo motivirani za obiskovanje različnih aktivnosti, zato bi veljalo predšolsko vzgojo s poudarkom na spoznavanju slovenskega in romskega jezika ter osnovne discipline in skupinske dinamike vključiti v programe večine romskih izobraževalnih inkubatorjev. Pri razvijanju modela je ključno sodelovanje z lokalno skupnostjo ter osveščanje romskih staršev o pomenu vključevanju romskih otrok v predšolsko vzgojo in premagovanje predsodkov staršev. Težava ostaja integracija otrok v redne oddelke

vtcev. Večinoma sta problem plačilo vrtca³⁸ in organizacija prevoza³⁹. V iskanju rešitev za te težave je ministrstvo med drugim zagotovilo sredstva za izvajanje krajših programov v okviru predšolske vzgoje s spremembo Zakona o vrtcih.

Cilj: vključevanje romskih pomočnikov v vzgojno-izobraževalni proces

Delo romskih pomočnikov v šolah in vrtcih se je izkazalo kot zelo učinkovito pri vključevanju Romov v vzgojo in izobraževanje. Evalvacije dosedanjih projektov so pokazale, da so romski pomočniki izredno pomemben most med šolo/vrtcem kot institucijo in romskimi družinami na drugi strani. Romski pomočniki namreč pri vključevanju romskih otrok v predšolsko in osnovnošolsko izobraževanje nudijo nujno potrebno pomoč, saj je za te otroke vstop v formalne institucije, kot so vzgojno-izobraževalni zavodi, zaradi drugačne kulture in jezika pogosto zelo težavno. Osipništvo se je zaradi aktivnosti romskih pomočnikov zmanjšalo, povečalo pa se je zaupanje romskih staršev.

Pri uvajanju novih romskih pomočnikov je smiseln sistem mentorstva že izkušenih romskih pomočnikov. Veljalo bi nadaljevati z izobraževanjem romskih pomočnikov tudi po tem, ko zaključijo program Predšolska vzgoja – srednje strokovno izobraževanje. Izobraževanje lahko naprej poteka na različne načine, od tematskih delavnic do vključevanja v nadaljnje programe formalnega izobraževanja. Glede na to, da je v okviru že izvedenega projekta Skupaj do znanja 11 romskih pomočnikov zaključilo srednješolski strokovni program Predšolska vzgoja, bi bilo smiselno romske pomočnike v večji meri angažirati tudi na relaciji naselje-vrtec-šola in z njihovo pomočjo vzpostaviti dodatne poti za integracijo romskih otrok v vrtece. Dolgoročna vizija pri

³⁸ Višina plačila staršev za vrtec se določi z odločbo, ki jo izda pristojni center za socialno delo (CSD). Višina plačila za vrtec se določi v skladu z lestvico, ki starše razvršča v 9 dohodkovnih razredov (24. člen Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev). Višina plačila se z odločbo določi kot odstotek, ki ga plačajo starši od cene programa, v katerega je otrok vključen. Starši z najnižjimi dohodki so plačila oproščeni, starši z najvišjimi dohodki pa plačajo 77 % cene programa.

Izkušnje iz prakse in iz pogovorov z ravnateljicami/ravnatelji in samimi Romi pa kažejo, da te družine pridejo ravno v prvi ali drugi plačilni razred in bi nekaj morali plačati (pripravljalni vrtec in inkubatorji so brezplačni) in tu se potem navadno vse ustavi, saj ne vidijo dodane vrednosti vključenosti otrok v vrtec. Kljub temu je potrebno poudariti, da so tovrstna posploševanja lahko zelo zavajajoča, saj to ne velja za vsa območja, kjer Romi živijo, ki so zelo različno razvita, prav tako pa se tudi romske skupnosti med seboj zelo razlikujejo. Zakonodaja se je prilagodila družinam z več otroki, kar je pogosto tudi v primeru Romov, in te družine lahko koristijo ugodnost (olajšavo), da starši, ki imajo v vrtec hkrati vključena dva ali več otrok, plačajo za mlajšega otroka 30% plačila, ki jim je določen z odločbo CSD, za vsakega nadaljnjega mlajšega otroka pa so plačila oproščeni. Pri romski populaciji je v nekaterih okoljih možno opaziti, da v predšolski vzgoji večinoma ne vidijo neke dodane vrednosti in ne želijo svojih otrok uvajati v sistem, ki mu ne zaupajo popolnoma (izkušnje kažejo, da se tudi to počasi spreminja s pozitivnim trendom in starši pridobivajo zaupanje v predšolske institucije, a morda počasneje, kot bi si želeli). Eden izmed glavnih problemov leži tudi v dejstvu, da vsi slovenski državljani (tudi Romi) dobijo 20% povečan socialni transfer (otroški dodatek), v kolikor otroci ne hodijo v vrtec. To pomeni, da verjetno tehtajo, ali jim več pomeni denar in da so otroci z njimi, ali izgubo denarja in da je otrok ločen od njih, glede česar je odločitev z njihovega zornega kota jasna. K ne vključevanju otrok v vrtec pripomore tudi dejstvo, da so matere romskih otrok večinoma brezposelne in zelo navezane na svoje otroke, pri čemer se kot njihova glavna naloga razume prav varstvo otrok.

³⁹ Prevoz zagotavljajo OŠ, ker so slednje obvezne. Vključenost v vrtec sicer ni obvezna, a je prevoz kljub temu sofinanciran v tistih vrtcih v Sloveniji, kjer je v vrtec vključeno večje število romskih otrok. Kjer so pripravljali vrtec (Kerinov grm) in romski izobraževalni inkubatorji oz. večnamenski centri – vsi, ki so locirani v romskih naseljih – tam težav s prevozi ni. Kljub temu hodijo vzgojiteljice občasno po otroke od hiše do hiše, da sploh pridejo, zato je zelo težko reči, da je prevoz glavni problem, zaradi katerega otroci ne hodijo v vrtec. Res pa je, da v kolikor je redni (javni) vrtec dislociran, to lahko predstavlja problem, saj je za to, da mati odpelje otroka v vrtec, potreben avto (ki ga nimajo vse družine), hkrati pa ima mati doma še druge otroke, za katere nima varstva, strokovni delavci v naseljih pa tudi povedo, da so otroci zvečer velikokrat dolgo budni in je zato jutranje vstajanje precejšen problem, kar so vse razlogi, ki pripeljejo do tega, da ne glede na to, da je prevoz zagotovljen, se otroci ne vključujejo v vrtec. Odgovori niso enostranski niti enostavni, saj gre za kompleksen izziv, ki ga je potrebno celovito naslavljati in iskati najbolj primerne in učinkovite rešitve. Prav tako je zelo težko in nekorektno posploševati kateri koli pojav znotraj različnih romskih skupnosti, saj so v njih prisotni zelo različni vzorci kulture, integriranosti v družbo, stopnja izobrazbe, itd.

vključevanju romskih pomočnikov v prihodnje bo prizadevati si za zagotavljanje kvalitete dela pomočnikov v šolah ali vrtcih in vzporednega dela z romsko skupnostjo.

V posameznih šolah oziroma vrtcih, kjer so zaposleni romski pomočniki, se pojavlja težava, da pristojnosti romskega pomočnika niso dovolj jasne. Smiselno bi bilo usposabljanje vodstva, svetovalnega delavca ter celotnega kolektiva šol/vrtcev o delu in pristojnostih romskega pomočnika.

Potrebe v posameznih šolah in vrtcih kažejo na potrebo po povišanju števila romskih pomočnikov. Potrebno bi bilo oblikovati enoten ključ, po katerem bo jasno, kje je aktivnost romskega pomočnika upravičena in na določenih bolj obremenjenih šolah razmisliti tudi o možnosti več kot enega romskega pomočnika (recimo OŠ Bršljin v Novem mestu).

Cilj: povečati socialni in kulturni kapital v romskem naselju oziroma naselju, kjer večinsko živi romsko prebivalstvo

Romska naselja so pogosto relativno zaprti sistemi, kar negativno vpliva na razvoj socialnega in kulturnega kapitala posameznikov in skupnosti, ki v teh naseljih živijo. Praksa je pokazala, da je nujno delo z Romi v njihovem naselju in na krepitvi njihovega socialnega in kulturnega kapitala, saj se na ta način vzpostavi zaupanje in se lahko poveže različne resorje, ki delajo z njimi na različne načine. Za doseganje večjega učinka in zastavljenih ciljev dviga socialnega in kulturnega kapitala posameznikov in skupnosti je nujno potrebno sodelovanje in povezovanje med institucijami (izobraževanje, sociala, zdravje, delo, družina, kultura, itd.) ter usklajeno in dopolnjujoče se delo v naseljih, kjer večinsko živi romsko prebivalstvo.

Na podlagi izkušenj preteklih projektov in že začelih aktivnosti se bo vzpostavilo nove, ohranilo obstoječe ali nadgradilo nekdanje t.i. romske izobraževalne inkubatorje v večnamenske centre z vključevanjem različnih aktivnosti, ki se vsebinsko povezujejo, za večjo socialno vključenost pripadnic in pripadnikov romske skupnosti v širše okolje ter spodbujanja znanja, doseganja višje izobrazbe in vseživljenjskega učenja. V večnamenskem centru bo vzpostavljen tudi mehanizem izobraževalnega inkubatorja. Vzpostavili se bodo multidisciplinarni timi za povezovanje različnih vsebin (med te spada med drugim tudi izobraževanje za krepitev vloge romskih otrok in žensk, okrepitev vsebin, povezanih z romsko kulturo in romskim jezikom ter učenje/izpopolnjevanje slovenskega jezika kot drugega/tujega jezika v delo inkubatorja, izvajanje aktivnosti za preprečevanje predsodkov med romsko in neromsko populacijo, povečanje športnih aktivnosti v okviru inkubatorjev za izboljšanje zdravstvenega stanja romske populacije itd.). Najboljši začetni korak za odpiranje naselij je vzpostavitev aktivnosti v samem naselju in če je le mogoče tudi v obliki vzpostavitve primernih prostorov za izvajanje teh aktivnosti. V preteklih letih je ta ideja zaživela predvsem z vzpostavitvijo romskih izobraževalnih inkubatorjev v okviru projektov, ki so bili sofinancirani iz sredstev ESS. Na terenu je še več primerov dela v romskih naseljih, ki pa so med seboj programske in organizacijsko nepovezani.

V skladu s Strategijo iz leta 2004 in Strategijo iz leta 2011 je v romskem naselju, kjer se vsebinsko povezujejo različne institucije, potrebno izvajati učno pomoč tako za učence kot za dijake, nuditi izobraževalne aktivnosti za predšolske otroke, osnovnošolce in srednješolce ter povezovati šole ter romske izobraževalne inkubatorje s sistemom občolskih dejavnosti, prilagojenih za romske otroke in njihove starše, vse za boljši učni uspeh in večjo socialno vključenost v širše okolje in spodbujanje znanja, višje izobrazbe in vseživljenjskega učenja.

Težava trenutnega stanja je predvsem v tem, da se različne aktivnosti po naseljih izvajajo vsebinsko nepovezano. Na terenu je sicer na področju vzgoje in izobraževanja s projektom Skupaj do znanja prišlo do povezave glavnih aktivnosti in njihove nadgradnje, povezovanje z ostalimi področji, kot so kulturna dejavnost, zaposlovanje, bivanjske razmere, zdravstveno in socialno varstvo, pa je še prešibko in zato na terenu prihaja do občasnih podvajanj, še pogosteje pa do spregledanih območij. Poudariti je treba, da se v nekaterih okoljih, kjer živijo pripadniki romske skupnosti, aktivnosti sploh ne izvajajo, socialni in kulturni kapital v teh skupnostih pa sta temu primerno občutno nižja. V okoljih, kjer se aktivnosti izvajajo, se naselja

sicer počasi odpirajo, še vedno pa ostaja težava, da so pripadniki romske skupnosti prepogosto vezani le na svoje ožje lokalno okolje, kar predstavlja tveganje getoizacije, ki je na določenih območjih dejansko trenutno stanje.

V prihodnje se želi ohraniti 7 obstoječih romskih izobraževalnih inkubatorjev, saj je ponovna vzpostavitev aktivnosti na področju, kjer se aktivnosti za neko obdobje prenehajo izvajati, močno otežena, ker gre pri prekinitvi aktivnosti za izgubo zaupanja romske skupnosti v naselju, tako v izvajalce kot v aktivnosti. Pri tem je nujna zavezanost lokalne skupnosti, da tak inkubator vzpostavi in skrbi za njegov obstoj (finančno, materialno, ga vzdržuje). Za boljše doseganje cilja dviga socialnega in kulturnega kapitala se vzpostavlja nov (1) romski izobraževalni inkubator (Občina Kočevje), vse inkubatorje pa se bo nadgradilo v večnamenske centre, v katerih bodo lahko potekale različne aktivnosti, ki bodo vezane tudi na druga področja, ne samo izobraževanje (zaposlovanje, sociala, zdravje, kultura ipd.). Predvidoma bodo aktivnosti potekale še v drugih naseljih v kočevski občini. V sistemu večnamenskih centrov bo večji poudarek na aktivnostih na več lokacijah, tudi če ni povsod primernih prostorov. Vsak večnamenski center bo torej deloval na več lokacijah, kar pomeni, da bo 8 centrov sčasoma pokrivalo občutno večje število lokacij.

Večji poudarek se želi dati aktivnostim, ki otroke in njihove starše popeljejo iz naselja. Na področju izobraževanja so to obšolske dejavnosti, ki vključujejo učenje na prostem, strokovne ekskurzije, obisk različnih predstav in razstav ter podobno. Glede na to, da je dolgoročni cilj odpiranje romskih naselij, so romski izobraževalni inkubatorji v naseljih prva faza, s katero se pridobi zaupanje, v drugi fazi pa se jim pridružijo obšolske dejavnosti, ki na podlagi tega zaupanja poskrbijo za dejansko odpiranje naselij skozi predstavljanje širšega sveta (naravnega in kulturnega) tako otrokom kot staršem v naselju.

Skupaj z ostalimi ministrstvi (ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, ministrstvo za zdravje, ministrstvo za kulturo) se romski izobraževalni inkubatorji povezujejo v širši centre, kjer romski koordinator skrbi za povezovanje različnih vsebin, tudi izobraževalnih. To bi dosegli s povezovanjem institucij, ki delujejo na različnih področjih ukrepov za delo z Romi in na številnih lokacijah že izvajajo različne aktivnosti. Na terenu bi bilo smiselno povezati in uskladiti predvsem šole in vrtce, lokalne oblasti, zavode za zaposlovanje, centre za socialno delo, policijske uprave in vse ostale, ki izvajajo aktivnosti na terenu, vključno z nevladnimi organizacijami. Dolgoročno bi romski večnamenski centri pomenili središče aktivnosti in razvoja v posamezni lokalni romski skupnosti. Pri delu v romskih izobraževalnih inkubatorjih/centrih je smiselno večje vključevanje Romov. V praksi se je izkazalo, da je hkratno zaposlovanje in sodelovanje Romov in večinskega prebivalstva pri aktivnostih, ki se izvajajo v naselju, zelo dobra metoda za izmenjavo znanj in spoznavanje kulturnih razlik, skozi to pa prihaja do vsaj dveh pomembnih rezultatov: preseganja predsodkov in medsebojnega učenja romskega in slovenskega jezika. Oba rezultata se nato skozi izvajalce prenašata tudi na otroke in njihove starše. Ta pristop sicer zahteva nekoliko več časa in truda, vendar so dolgoročni rezultati izredno pozitivni.

Predvidene aktivnosti:

- **nudenje učne pomoči** za osnovno- in srednješolsko populacijo;
- **izobraževalne, ustvarjalne in športne aktivnosti** za predšolske otroke, osnovnošolce in srednješolce;
- povezovanje šole in romskih inkubatorjev s sistemom **obšolskih dejavnosti**, prilagojenih za romske otroke in njihove starše;
- povezovanje z romskimi pomočniki.

Športne aktivnosti:

Raziskave telesnega razvoja po svetu ugotavljajo, da so manjšinske skupine v populaciji z vidika zdravja ogrožene precej bolj kot večinsko prebivalstvo. Vrsta študij namreč kaže, da je neustrezen telesni razvoj otrok močno povezan s socialnimi, ekonomskimi in kulturnimi dejavniki, zaradi česar je stanje telesnega razvoja otrok lahko zelo dober kazalnik družbene neenakosti in tako služi tudi za diagnosticiranje ogroženih skupin otrok. Neustrezen telesni

razvoj prinaša tudi tveganje neustreznega gibalnega razvoja, zaradi česar so socialno šibke skupine v populaciji tudi z vidika telesne učinkovitosti v veliko slabšem položaju od večinske populacije.

V Sloveniji žal nimamo podatkov o zdravstveni ogroženosti socialno šibkih manjšin, raziskovalci, ki prek sistema SLOFit – Športnovzgojni karton že tri desetletja proučujejo razvoj slovenskih otrok na populacijski ravni, pa opozarjajo, da v osnovnih šolah, katere obiskuje večje število romskih otrok, opažajo bistveno višjo pojavnost debelosti in nizke gibalne učinkovitosti otrok. Takšna opažanja veljajo tako za prekmurske kot za dolenjske osnovne šole, v katerih je znaten del romskih otrok. Zelo verjetno je, da se v teh ugotovitvah skriva alarmantno stanje telesnega in gibalnega razvoja romskih otrok v Sloveniji, ki je jasen odraz njihovega manj ugodnega položaja v družbi, hkrati pa to stanje napoveduje tudi njihovo prihodnjo socialno šibkost oziroma neenak izhodiščni položaj, saj s tako nizko gibalno učinkovitostjo in neustreznim prehranskim statusom ne bodo mogli uspešno vstopati na trg delovne sile.

Zelo verjetno je, da so se z leti razlike med romsko populacijo in preostalo populacijo otrok povečevale, kar kaže na vse večjo družbeno razslojenost in vse večjo zdravstveno ogroženost romske populacije. Pred desetletji je bila romska populacija otrok namreč ogrožena z vidika podhranjenosti, danes pa je predvsem zaradi cenene nekvalitetne hrane, povečane rabe zabavne tehnologije in izginjanja spontane otroške igre na prostem v slovenski romski populaciji že prišlo do preobrata zdravstvene ogroženosti zaradi prekomerne prehranjenosti.

Po diagnosticiranju razvojno najbolj ogroženih skupin romskih otrok bi bilo treba poiskati vzroke in ovire, ki romskim otrokom preprečujejo ustrezen telesni in gibalni razvoj. Na podlagi teh ugotovitev bi bilo treba za posamezna lokalna okolja pripraviti intervencijske programe, s pomočjo katerih bi se poskusilo dvigniti telesno učinkovitost romskih otrok, povečati raven njihove telesne dejavnosti in zmanjšati njihovo zdravstveno ogroženost, hkrati pa poskrbeti za trajnost teh programov.

Športne aktivnosti bodo del aktivnosti večnamenskih centrov v projektu Skupaj za znanje do leta 2021.

Cilj: izobraževanje in usposabljanje pedagoških delavcev za delo v večkulturnem okolju

Ministrstvo bo spodbujalo izobraževanje in usposabljanje pedagoških delavcev v okviru projekta, ki ga izvaja Zavod RS za šolstvo, in dvig socialnega in kulturnega kapitala v romskih naseljih v okviru omenjenega projekta. Gre za krepitev kompetenc strokovnih delavcev na področju vodenja inovativnega vzgojno-izobraževalnega zavoda v obdobju od 2016 do 2018 in znotraj tega za spodbujanje prožnih oblik učenja ter podporo kakovostni karierni orientaciji za šolajočo se mladino na vseh ravneh izobraževalnega sistema. Zavod RS za šolstvo bo usposabljal skupaj 4.688 strokovnih delavcev, od tega za področje romskih otrok 40 strokovnih delavcev. Ti podatki veljajo zgolj za poslovodečega partnerja, tj. ZRSS, ostali partnerji dosegajo drugačno število kazalnikov in z manjšimi finančnimi viri.

Namen projekta je usposabljanje strokovnih delavcev na področju preduniverzitetnega izobraževanja zaradi krepitev kompetenc, ki so se, zaradi nenehnih sprememb narave vzgojno izobraževalnega dela, izkazale kot pomembne za kakovostno vzgojno izobraževalno delo. To so podjetništvo in podjetnost, vseživljenjsko učenje, vseživljenjska karierna orientacije, jezikovne kompetence učiteljev in vzgojiteljev (tudi na področju šolstva narodnih skupnosti), mobilnost učiteljev in vzgojiteljev, učne težave in učenje učenja, inovativni pristopi k poučevanju, vodenje javnega zavoda z uporabo IKT, kakovost z uporabo podatkov NPZ in mature, podpora procesom samoevalvacije in izboljšanje učenja in poučevanja. Na ta način se bodo implementirali modeli dobrih učnih praks.

Izobraževalni program (seminar za strokovne delavce, ki izvajajo VI-delo z učenci Romi) sodi v vsebinsko področje Učne težave in učenje učenja (Individualizacija in diferenciacija predpostavljata občutljivost na individualne razlike med udeleženci izobraževanja (v predznanju,

sposobnostih, dojetanju učenja, učnih stilih in strategijah, interesih, motivaciji, prepričanjih glede samoučinkovitosti in čustev kot tudi po družbeno okoljskih pogojih, kot so lingvistično, kulturno in socialno ozadje) ter (nad)kompenzacije razlik, ki izvirajo iz nestimulativnega družinskega okolja ali drugih vzrokov; odgovornosti udeležencev izobraževanja, ki spodbujajo krepitev odgovornosti, iniciativnosti ter intencionalnega učenja udeležencev.

S krepitvijo kompetenc strokovnih delavcev v izobraževanju in usposabljanju, vključno z njihovo medsektorsko mobilnostjo med različnimi ravni izobraževanja se bo okrepila usposobljenost strokovnih delavcev, da bodo prispevali k razvoju kritičnega in ustvarjalnega razmišljanja, analitičnih sposobnosti, podjetnosti, digitalnih zmožnosti ter drugih splošnih in poklicnih kompetenc mladih. Pri tem je pomembno posredovanje znanja z novimi, naprednimi metodami učenja s poudarkom na izkustvenem učenju in povezovanju z gospodarstvom. S tem bodo izpolnjeni nekateri pogoji za razvoj inovativnih učnih okolij in uvajanje metod in pedagoških praks tudi z vključevanjem novih tehnologij, ki bodo zagotavljale dvig splošnih in poklicnih kompetenc udeležencev izobraževanja.

Spodbujanje zaposlovanja Romov

Nacionalne pravne podlage:

- Zakon o urejanju trga dela (Uradni list RS, št. 80/10, 40/12 - ZUJF, 21/13, 63/13, 100/13 in 32/14 - ZPDZC-1),
- Pravilnik o izvajanju ukrepov aktivne politike zaposlovanja (Uradni list RS, št. 20/12 in 28/14),
- Pravilnik o standardih in normativih za izvajanje storitev za trg dela in metodologiji za oblikovanje cen teh storitev (Uradni list RS, št. 74/11),
- Pravilnik o koncesijah za opravljanje storitev za trg dela (Uradni list RS, št. 65/11) Pravilnik o izvajanju in sofinanciranju programov javnih del (Uradni list RS, št. 96/2011),
- Pravilnik o prijavi in odjavi iz evidenc, zaposlitvenem načrtu, pravicah in obveznostih pri iskanju zaposlitve ter nadzoru nad osebami, prijavljenimi v evidencah (Uradni list RS, št. 106/2010 in 10/2014),
- Pravilnik o izboru in sofinanciranju programov javnih del (Uradni list RS, št. 96/13, 84/15 in 67/16),
- Katalog ukrepov aktivne politike zaposlovanja.

Strateški in programski dokumenti:

- Smernice za izvajanje ukrepov aktivne politike zaposlovanja,
- Načrt za izvajanje ukrepov aktivne politike zaposlovanja za proračunsko obdobje.

Vsebinski programi in ukrepi:

Zavod RS za zaposlovanje (v nadaljevanju: Zavod) v evidenci brezposelnih oseb ne vodi ločeno Romov, saj za zbiranje podatkov o etnični pripadnosti ni zakonske podlage. Zavod v evidenci brezposelnih oseb beleži le tiste Rome, ki se v postopku izdelave zaposlitvenega načrta ali v katerem koli postopku obravnave na Zavodu sami opredelijo za Rome.

Na podlagi takšnega spremljanja je gibanje števila brezposelnih Romov razvidno iz spodnje tabele:

Tabela: Število Romov v evidenci brezposelnih oseb

Slovenija	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Brezposelni skupaj	68.411	66.239	96.672	110.021	112.754	118.061	124.015	119.458	113.076	99.615
od tega Romi	2.196	2.186	2.353	2.240	2.407	2.368	2.475	2.518	2.641	2.547

Vir: Zavod RS za zaposlovanje

Cilj: zmanjšanje števila brezposelnih Romov in povečanje njihove zaposljivosti

Z namenom uresničitve cilja se bodo Romi lahko vključevali v vse ukrepe aktivne politike zaposlovanja (v nadaljevanju: APZ), ki so namenjeni brezposelnim osebam:

- usposabljanju in izobraževanju,
- spodbudam za zaposlovanje,
- kreiranju delovnih mest,
- spodbujanju samozaposlovanja ter
- v delavnice Storitve na trgu dela in v Karierna središča.

Vsi ukrepi APZ, ki so sestavljeni iz nabora posameznih aktivnosti/programov znotraj posameznega ukrepa APZ, delavnice Storitve za trg dela ter Karierna središča, predstavljajo celovito ukrepanje za prioriteto področje: Spodbujanje zaposlovanja Romov.

Položaj Romov je glede na predpise v okviru zaposlovanja, ki so v pristojnosti Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (v nadaljevanju: MDDSZ), izenačen s pravicami in dolžnostmi ostalih državljanov Republike Slovenije. Brezposelni Romi imajo tako kot vse ostale brezposelne osebe zaradi povečanja svojih zaposlitvenih možnosti pravico in obveznost, da se vključijo v ukrepe APZ. Pred vključitvijo brezposelnih Romov v posamezni program ali delavnico svetovalec zaposlitve ugotavlja smiselnost vključitve v program APZ, tako kot za vse ostale brezposelne osebe (npr. osebne, poklicne, delovne in druge sposobnosti, možnosti za uspešen zaključek ukrepa, realne možnosti zaposlitve po zaključku ukrepa ipd.). Prednost pri vključevanju v ukrepe APZ imajo osebe, ki prejemajo denarno nadomestilo za primer brezposelnosti ali socialno varstvene prejemke, osebe iz ranljivih skupin na trgu dela (kamor sodijo tudi Romi) ter brezposelne osebe, ki še niso bile vključene v noben ukrep APZ.

V nadaljevanju se podaja obrazložitev vsebin posameznih ukrepov APZ, delavnic v okviru Storitve za trg ter storitev Kariernih središč, ki so namenjeni spodbujanju zaposlovanja Romov:

Ukrep »Usposabljanje in izobraževanje«

Izobraževanje se izvaja kot neformalno in formalno izobraževanje. Namen neformalnega izobraževanja je večanje zaposlitvenih možnosti s pridobitvijo novih znanj in kompetenc za vstop na trg dela ter uspešen razvoj kariere. Formalno izobraževanje pomeni vključitev v javno veljavni program za pridobitev javno veljavne izobrazbe. Namen formalnega izobraževanja je večanje zaposlitvenih možnosti s pridobitvijo višje ravni izobrazbe. Usposabljanje pomeni pridobitev novih znanj in kompetenc s pomočjo registriranih izvajalcev usposabljanja. Potrdilo o opravljenem usposabljanju velja na celotnem trgu dela. Izpopolnjevanje je dejavnost, s katero se širi in pogloblja že obstoječe znanje, spretnosti oziroma kompetence posameznika.

Ukrep »Spodbude za zaposlovanje«

Spodbude za zaposlovanje so namenjene predvsem povečanju zaposlitvenih možnosti ranljivih skupin brezposelnih oseb. Spodbude za zaposlovanje se izvajajo v obliki subvencij za zaposlitev ter v obliki povračila prispevkov delodajalcem za socialno varnost v primeru, da zaposlijo brezposelno osebo.

Ukrep »Kreiranje delovnih mest«

Kreiranje delovnih mest je namenjeno spodbujanju delovne in socialne vključenosti ter izboljšanju usposobljenosti in delovnih veščin ranljivih skupin brezposelnih oseb. Izvaja se kot subvencioniranje začasnih zaposlitev in je lahko povezano z usposabljanjem. Izvaja se zlasti pri neprofitnih delodajalcih ali v javnem sektorju. V ta ukrep sodijo javna dela, v katera so lahko Romi vključeni 2 leti.

Ukrep »Spodbujanje samozaposlovanja«

Ukrep je namenjen pomoči pri uresničitvi podjetniških idej in ustvarjanju delovnih mest v mikro podjetjih, kot jih določa zakon, ki ureja gospodarske družbe in spodbujanju opravljanja katerekoli samostojne dejavnosti.

Delavnice v okviru Storitve za trg dela

Brezposelni Romi pa se lahko vključujejo tudi v delavnice v okviru Storitve za trg dela, ki jih izvajajo koncesionarji, ki so bili izbrani na podlagi javnega razpisa za opravljanje storitve vseživljenjske karijerne orientacije. Namen izvajanja teh delavnic je pridobivanje veščin za spoznavanje posameznikovih interesov in kompetenc, možnosti v okolju, učenje ter odločanje in uresničevanje zaposlitvenih in kariernih ciljev. Pomembnost vključitve v navedene delavnice se izraža v podpori za hitrejši prehod med zaposlitvijo in brezposelnostjo, kar prispeva k manjši socialni izključenosti Romov.

Karierna središča (bivši CIPSi)

Romi lahko koristijo tudi storitve Kariernih središč (bivši CIPSi), ki so namenjene podpori osebam pri načrtovanju izobraževalne ali zaposlitvene kariere. V kariernih središčih lahko samostojno ali ob pomoči svetovalcev osebe dostopajo do pripomočkov za samostojno iskanje zaposlitve in vodenje kariere ter se udeležujejo kratkih delavnic veščin iskanja zaposlitve ali predstavitev aktualnih prostih delovnih mest, ki jih zavod organizira v sodelovanju z delodajalci.

Tabela 1 in Tabela 2 skupaj predstavljata ukrep vključevanja Romov v ukrepe države na trgu dela za obdobje 2017 do 2021. Iz Tabele 1 je razvidno načrtovano ocenjeno število vključenih Romov ter načrtovana okvirna ocena sredstev po letih izvajanja. Tabela 2 izkazuje ukrepe APZ, storitev za trg dela in kariernih središč Ukrep 1: Vključevanje Romov v ukrepe države na trgu dela za obdobje 2017 do 2021, v katere se bodo lahko dejansko vključevali Romi. **Izkazane ocene so podane na podlagi izkušenj iz preteklih let, in sicer tako glede števila vključenih Romov v različne aktivnosti APZ kot tudi porabe sredstev za ta namen.** Natančnega števila vključenih in porabe sredstev v prihodnjih letih je dejansko nemogoče podati, saj za brezposelne Rome v okviru APZ ni posebnega programa, ki bi bil namenjen izključno Romom (t.j. tailor made programa, razen v okviru javnih del, v okviru katerih se izvaja program, ki je namenjen urejanju romskih naselij in program, ki je namenjen pomoč Romom pri socializaciji). Brezposelni Romi se tako kot vsi ostali brezposelni, lahko vključujejo v vse ukrepe APZ oziroma aktivnosti/programme znotraj posameznega ukrepa APZ, v delavnice v okviru Storitve za trg ter koristijo storitve Kariernih središč. Posledično za to ciljno skupino sredstva niso rezervirana na posebni proračunski postavki proračuna RS, saj se proračunske postavke oblikujejo glede na vsebino programa (usposabljanje/javna dela, ipd.) in ne na ciljno skupino oseb. Glede na navedeno lahko podamo samo ocene glede števila vključenih in oceno porabe sredstev za ta namen. Ne gre pa spregledati dejstva, da je povsem nemogoče oceniti v katere programe APZ se bodo brezposelni Romi vključevali, saj Zavod za vsako brezposelno osebo posebej ugotavlja smiselnost vključitve v posamezni program APZ (114. člen Zakona o urejanju trga dela). Dejansko število vključenih in dejansko porabo sredstev lahko torej izkažemo šele po zaključku leta, in sicer v okviru poročanja Uradu za narodnosti.

Tabela 1: Planirana ocena število vključenih brezposelnih Romov in planirani okvirni obseg sredstev za Ukrep 1: Vključevanje Romov v ukrepe države na trgu dela za obdobje 2017 do 2021

LETO	Planirana ocena št. vključenih Romov v Ukrep: 1 Vključevanje Romov v ukrepe države na trgu dela za obdobje 2017 do 2021 ⁴⁰	Planirani okvirni obseg sredstev v EUR
2016	2.450	1.500.000
2017	2.450	1.500.000
2018	2.500	1.500.000
2019	2.450	1.500.000
2020	2.300	1.300.000

Tabela 2: Ukrep 1: Vključevanje Romov v ukrepe države na trgu dela za obdobje 2017 do 2021

⁴⁰ Ukrepi APZ, Karierna središča in Storitve na trgu dela

UKREP 1.: Vključevanje Romov v ukrepe države na trgu dela za obdobje 2017 do 2021		
AKTIVNOSTI/PROGRAMI PO UKREPIH APZ	Nosilec/vir podatkov	Finančni viri
Ukrep APZ: usposabljanje in izobraževanje	zavod	Integralni proračun, ESS
Ukrep APZ: spodbude za zaposlovanje	zavod	Integralni proračun, ESS
Ukrep APZ: kreiranje delovnih mest	zavod	Integralni proračun, ESS
Ukrep APZ: spodbujanje samozaposlovanja	zavod	Integralni proračun
STORITVE ZA TRG DELA	zavod, koncesionarji	Integralni proračun
KARIERNA SREDIŠČA (obiski in svetovanja - bivši CIPS-i)	zavod	Integralni proračun

Nabor programov posameznega ukrepa APZ oziroma storitve se vsako leto spreminja glede na stanje in strukturne probleme na trgu dela, zato navajanje posameznih programov znotraj ukrepa za obdobje 2017 – 2021 ni smiselno. V tabeli 2, ki izkazuje planirana ocena število vključitev in planirana okvirno ocena sredstev za Ukrep 1: Vključevanje Romov v ukrepe države na trgu dela za obdobje 2016 do 2021 je za finančne posledice podana le okvirna ocena planiranih sredstev na letni ravni.

Socialno varstvo, socialno vključevanje, zaščita otrok, žensk in mladih ter štipendiranje

Nacionalne pravne podlage:

- Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev - ZUPJS (Uradni list RS, št. 62/2010, 40/2011, 40/2012 – ZUJF, 57/2012 – ZPCP – 2D, 14/2013 – neuradno prečiščeno besedilo 4, 99/2013),
- Zakon o socialno varstvenih prejemkih – ZSVarPre (Uradni list RS, št. 61/2010, 40/2011, 110/2011 – ZDIU12, 40/2012 – ZUJF, 14/2013 – neuradno prečiščeno besedilo 2, 99/2013),
- Zakon o usklajevanju transferjev posameznikom in gospodinjtvom v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 114/2006, 71/2008, 85/2010 – neuradno prečiščeno besedilo),
- Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb (Uradni list SRS, št. 41/1983),
- Zakon o postopku za uveljavljanje socialnovarstvenih pravic (Uradni list RS, št. 23/1991, 54/1992, 65/1993 – delno razveljavljen),
- Zakon o socialnem varstvu (Uradni list RS, št. 3/2007 – uradno prečiščeno besedilo 2, 23/2007 – popr., 41/2007 – popr., 114/2006 – ZUTPG, 57/12, 39/16 in 52/16 – ZPPreb-1),
- Zakon o enakih možnostih žensk in moških (Uradni list RS, št. 59/02 in 61/07 – ZUNEO-A),
- Zakon o javnem interesu v mladinskem sektorju (Uradni list RS, 42/10).

Strateški in programski dokumenti ter usmeritve z delovnega področja socialnega varstva in enakih možnosti (resolucije, strategije, programi, izvedbeni načrti, itd.):

- Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020 (ReNPSV13–20) (Uradni list RS, št. 39/2013),
- Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2015–2020,
- Resolucija o nacionalnem programu za mladino 2013–2022,
- Operativni program za izvajanje evropske kohezijske politike v obdobju 2014–2020.

Vsebinski programi in ukrepi:

Centri za socialno delo (v nadaljevanju: CSD; v Sloveniji jih je 62), še posebej tisti, ki pokrivajo območja, poseljena z Romi (približno tretjina CSD), opravljajo javna pooblastila in storitve v okviru danih pristojnosti in na podlagi zakonskih ter podzakonskih predpisov. Javna pooblastila

in storitve izvajajo strokovni delavci in delavke, ki so razporejeni v skladu s sistemizacijo delovnih mest. Na manjših CSD so strokovni delavci in delavke običajno razporejeni na več različnih področjih dela, običajno pa je delo razporejeno tako, da z Romi dela več strokovnih delavcev (m/ž). Poleg lastnih nalog in obveznosti se na CSD-jih izvajajo tudi naloge koordinacije z drugimi institucijami (občina, šola, center za izobraževanje in kulturo odraslih, zavod za zaposlovanje, zdravstveni dom, društva in druge NVO idr.).

Na območjih, kjer biva večje število Romov, so na CSD-jih od leta 2004 dalje zaposleni dodatni strokovni delavci, ki se specializirano ukvarjajo s celostno obravnavo romske populacije na njihovem območju. To pomeni delo na terenu, z družinami, v njihovem okolju, od podpore za uveljavljanje pravic iz javnih sredstev do neposrednega dela z otroki, nudenje pomoči pri šolskem delu in gospodinjenju ter učenju različnih veščin, potrebnih za vsakdanje življenje. Na štirih CSD-jih so take štiri polovične zaposlitve, na enem CSD-ju pa je en strokovni delavec (polna zaposlitev) zaposlen za pomoč in delo z Romi.

Dodati je treba tudi, da čeprav so bili v preteklosti storjeni koraki v smeri uvedbe romskega koordinatorja⁴¹ (opis del in nalog idr., obravnava na ustreznih organih idr.), do njihove zaposlitve zaradi posledično dodatnih finančnih obremenitev državnega proračuna ni prišlo.

Po Zakonu o socialnem varstvu CSD-ji izvajajo več vrst socialno varstvenih storitev, ki morajo biti dostopne vsakemu posamezniku, družini in skupini pri reševanju osebnih stisk, pri nujenju oskrbe, varstva, vzgoje in usposabljanja. Zakon določa tudi storitev socialne preventive, ki obsega aktivnosti in pomoč za samopomoč posamezniku, družini in skupinam prebivalstva. Socialno varstvene storitve se nudijo zaradi preprečevanja in odpravljanja socialnih stisk in težav (členi od 11–18). Zakon o socialnem varstvu določa, da imajo storitve naravo pravice, kar pomeni, da posameznik, ki potrebuje določeno storitev, lahko uveljavlja pravico do storitve po predvidenem postopku. Pravice do storitev se uveljavljajo po načelih enake dostopnosti in proste izbire oblik za vse upravičence pod pogoji, ki jih določa zakon in po načelih socialne pravičnosti. Na tem mestu je treba poudariti, da Romi niso posebej obravnavani v smislu pozitivne diskriminacije.

Zakon o socialnovarstvenih prejemkih (ZSVarPre) določa denarno socialno pomoč (v nadaljevanju: DSP), ki je namenjena zadovoljevanju minimalnih življenjskih potreb v višini, ki omogoča preživetje. Pravico do DSP se lahko uveljavi, če dohodek na osebo ne dosega meje dohodkov, ki je zakonsko predpisana, in so hkrati izpolnjeni tudi drugi z zakonom določeni pogoji. Čeprav se podatkov o upravičencih ne vodi glede na pripadnost, pa je mogoče glede na obstoječe socialno – ekonomske razmere oceniti, da večina pripadnikov romske etnične skupnosti v pretežni meri živi od socialnih transferov, še posebej od DSP-jev in otroških dodatkov.

Na podlagi Nacionalnega programa socialnega varstva za obdobje 2013–2020, ki določa okvirna področja (mreže) vseh socialnovarstvenih programov, Direktorat za socialne zadeve pri MDDSZ vsako leto izvede javni razpis za sofinanciranje socialno varstvenih programov. Med devetimi področji je posebna točka razpisa namenjena programom za preprečevanje socialne izključenosti Romov, kamor sodijo informacijski in svetovalni programi ter delo na terenu, dnevni centri, programi pomoči in samopomoči. V razpisu so določeni način in višina sofinanciranja programa, osnove za izračun stroškov dela strokovnega kadra in posrednih stroškov ter druga merila, ki veljajo za omenjene programe v okviru javnih razpisov.

Socialnovarstveni programi so namenjeni preprečevanju in reševanju socialnih stisk posameznih ranljivih skupin prebivalstva (in v določenih primerih vzdrževanju sprejemljivega socialnega stanja posameznikov, pri katerih ne gre pričakovati rešitve težav) in so dopolnitev socialnovarstvenim storitvam in ukrepom. Za njihovo izvajanje niso predpisani tehnični,

⁴¹ Romske koordinatorje se bo zaposlovalo v okviru JR MDDSZ v obdobju 2017–2021 v okviru večnamenskih romskih centrov. V okviru tega javnega razpisa bodo zaposleni t.i. »romski aktivatorji« - gre za drugačno poimenovanje.

kadrovski in vsebinski standardi. Programi se izvajajo na podlagi verifikacije ali smernic, ki so objavljene v javnih razpisih za njihovo (so)financiranje in se oblikujejo tako, da upoštevajo značilnosti in potrebe posamezne ciljne skupine uporabnikov ter izhajajo iz posebnosti okolja in območja, v katerem se izvajajo. Mreže programov se oblikujejo za posamezna področja oziroma posamezne ciljne skupine: preprečevanje nasilja, pomoč žrtvam nasilja in delo s povzročitelji nasilja; področje zasvojenosti; področje duševnega zdravja; pomoč brezdomcem; pomoč otrokom in mladoletnikom, prikrajšanim za primerno družinsko življenje, ter mladoletnikom s težavami v odraščanju; pomoč starejšim osebam, ki potrebujejo podporo v vsakodnevnem življenju; podpora za neodvisno življenje invalidov; psihosocialna pomoč otrokom, odraslim in družinam; socialno vključevanje Romov; preprečevanje in odpravljanje socialnih stisk drugih ranljivih skupin.

Na tem področju je mogoče predstaviti dva programa dveh izvajalcev, in sicer:

- program Društva za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto z naslovom Dnevni center za romske otroke - gre za dnevna centra v romskem naselju Bršljin in Šmihel, ki jih MDDSZ sofinancira že od leta 2003 dalje, sedaj pa je ta program uvrščen v sofinanciranje za petletno obdobje (2013–2017) kot C program ter
- program Centra za socialno delo Trebnje, ki ga je MDDSZ sofinancira za obdobje od leta 2016 do 2020 kot javni socialnovarstveni program. V programu se sofinancirajo aktivnosti dnevnega centra Kher šu beši v romskem naselju Vejar.

Oba izvajalca si že desetletja prizadevata promovirati in pospeševati vključenost romskih otrok in posredno tudi njihovih staršev v lokalno okolje ter na tak način premagati medgeneracijski prenos prikrajšanosti. Tudi na MDDSZ so prepričani, da se z vključevanjem romskih otrok in njihovih staršev v širšo družbo na način, ki omogoča osvajanje znanj in prevzemanje navad in vrednot širše družbe ob hkratnem upoštevanju njihovega posebnega izhodiščnega položaja, kulture, jezika in etnične identitete, prispeva k večji vključenosti in krepitvi vloge tako pripadnikov in pripadnic romske skupnosti kot tudi skupnosti same ter k večji družbeni povezanosti, promociji strpnosti, sodelovanja in medkulturnega dialoga. V obeh programih MDDSZ sofinancira stroške dela (2 zaposlenih) in materialne stroške.

V sodelovanju s Socialno zbornico Slovenije MDDSZ vsako leto organizira strokovna izobraževanja in usposabljanja za strokovne delavce CSD. V okviru preteklih izobraževanj so se posamezne vsebine navezovala tudi na področje dela z Romi, v prihodnje pa MDDSZ načrtuje organizacijo izobraževanj oziroma strokovnih posvetov, ki bodo namenjeni izmenjavi izkušenj in širjenju dobrih praks in znanj med strokovnimi delavci CSD, ki se dnevno srečujejo in ukvarjajo z romsko populacijo.

Na področju izboljšanja položaja žensk in mladih je poleg zakonodajnega okvira potrebno izpostaviti še dva ključna programska dokumenta, ki celovito naslavljata zagotavljanje enakih možnosti za ti dve izrazito ranljivi skupini prebivalstva, kamor sodijo tudi romske ženske in romska mladina. Gre za Resolucijo o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2015–2020⁴² in Resolucijo o nacionalnem programu za mladino 2013–2022⁴³. Gre za strateška dokumenta Republike Slovenije, ki določata cilje in ukrepe ter ključne nosilce politik za uresničevanje enakosti spolov na posameznih področjih življenja žensk in moških v Republiki Sloveniji za obdobje od 2015 do 2020 ter opredelitev prednostnih nalog in ukrepov, ki so v javnem interesu v mladinskem sektorju v obdobju od 2013 do 2022. Kot še posebej ranljive skupine prebivalstva, ki so izpostavljene revščini in socialni izključenosti ter večplastni diskriminaciji, oba dokumenta opredeljujeta romske ženske in romsko mladino in ciljno preko ukrepov, ki segajo na različna področja, želita doseči izboljšanje njihovega položaja oziroma večjo socialno vključenost in zagotavljanje enakih možnosti.

⁴² Uradni list RS, št. 84/15. Dostopno preko: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO108#> (18. 4. 2016).

⁴³ Uradni list RS, št. 90/13. Dostopno preko: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO93> (18. 4. 2016).

Cilj: zmanjševanje tveganja revščine in povečevanje socialne vključenosti socialno ogroženih in ranljivih skupin prebivalstva

Cilj: izboljšanje razpoložljivosti in pestrosti ter zagotavljanje dostopnosti in dosegljivosti storitev ter programov

Resolucija o Nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020 (ReNPSV13–20), objavljena v Uradnem listu RS, št. 39/2013 z dne 6. 5. 2013, je med cilji določila tudi zmanjševanje tveganja revščine in povečevanje socialne vključenosti socialno ogroženih in ranljivih skupin prebivalstva. Mreže programov se oblikujejo za posamezna področja oziroma posamezne ciljne skupine, med katere sodijo tudi programi za socialno vključevanje Romov (preventivni, informacijski in svetovalni programi, svetovanje s terenskim delom, aktivacijski programi idr.).

Ker povečini Romi sodijo med bolj ranljive družbene skupine, še posebej romski otroci in mladoletniki, so njihova tveganja v zdrs v revščino (transgeneracijski prenos revščine) največja, zato potrebujejo spodbude in možnosti za osebni razvoj in krepitev svojega družbenoekonomskega položaja. Eden od načinov za zagotavljanje takih spodbud in možnosti predstavlja sofinanciranje socialnovarstvenih programov, v okviru katerih se izvajajo različne vsebine, namenjene realizaciji navedenih ciljev.

Cilj: izvajanje preventivnih programov za izobraževanje strokovnih delavcev na CSD o usmeritvah in priporočilih v primerih bega mladoletnih oseb v škodljiva okolja.

Strokovni delavci na CSD, ki delajo z ranljivimi družbenimi skupinami, morajo biti seznanjeni tako z vzroki kot tudi posledicami, ki jih utrpijo mladoletne žrtve bega v škodljiva okolja. Glede na to, da gre pri tovrstnih ravnanjih za naučene socializacijske vzorce, ki se prenašajo iz generacije v generacijo, je potrebno ustrezno izobraziti tiste strokovne delavce, ki delajo na CSD-jih z romsko populacijo. Gre za temeljne kršitve temeljnih pravic otrok upoštevaje mednarodno in nacionalno zakonodajo, ki velja v Sloveniji. S pripravo usmeritev in priporočil za delo strokovnih delavcev centrov za socialno delo v primerih bega mladoletnih oseb v škodljiva okolja se bo vzpostavil enoten strokovni pristop in večja učinkovitost zaščite ogroženih otrok.

S to aktivnostjo se sledi doslednemu upoštevanju temeljnih določil Konvencije ZN o otrokovih pravicah, zlasti 3. člena, ki govori, da morajo vsi organi in organizacije delovati izključno v korist otroka in otrokovo korist zavarovati v največji možni meri.

V skladu s Konvencijo Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima (t. i. Istanbulsko konvencijo) so države podpisnice dolžne zagotoviti usposabljanja strokovnjakov, da bi ti lažje preprečili in prepoznali prisilne poroke. Zato bi bilo treba oblikovati in finančno podpreti programe izobraževanj, ki bi potekali v obliki predavanj in delavnic, katerih ciljna skupina bi bili strokovni delavci CSD, zaposleni v izobraževalnih institucijah, v zdravstvu, na policiji, tožilstvu in sodstvu. Vsebina izobraževanj naj skladno s konvencijo vključevala predvsem naslednji temi: identifikacija potencialnih žrtev prisilnih porok in metode ter načine ukrepanja v primeru nujenja pomoči žrtvi. V skladu z ugotovitvijo, da prisilne poroke ne zadevajo le določenih romskih skupnosti, temveč so značilne tudi za druge etične manjšine, se pri ponudbi usposabljanj ne zdi smiselno omejevati le na določeno geografsko območje v državi; pri oblikovanju ponudbe izobraževanj in usposabljanj se predlaga upoštevanje načela dostopnosti za vse zainteresirane.

Cilj: financiranje svetovalnih programov za romsko populacijo na temo prezgodnjih in prisilnih porok ter posledic takih ravnanj.

Cilj 4: S pomočjo izvajanja programov na terenu, lahko NVO-ji, ki že izvajajo izobraževanja in usposabljanja za romsko skupnost, vključijo tudi vsebine s področja prisilnih in prezgodnjih porok. Na ta način se bo z izobraževanji o škodljivih kulturnih praksah in pravicah otrok najlažje pristopilo do ciljne populacije same – romskih deklic in dečkov. Obenem se lahko na ta način spodbuja krepitev vloge romskih žensk. Usposabljanje strokovnih delavcev na področju preprečevanja nasilja v družini, kamor sodijo tudi prezgodnje in prisilne poroke pri Romih, ter

osvetlitev posledic takšnih ravnanj s strani staršev do njihovih otrok, ima pravno podlago v Zakonu o preprečevanju nasilja v družini (Uradni list RS 16/2008 in 68/2016). Prav tako je od nedavnega prisilna poroka kaznivo dejanje, opredeljeno v 132.a členu Kazenskega zakonika (Uradni list RS, št. 50/12 – uradno prečiščeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15 in 38/16).

Cilj: spodbujanje izboljševanja družbenoekonomskega položaja pripadnikov in pripadnic romske skupnosti z vzpostavljanjem večnamenskih romskih centrov, v katerih se bodo izvajale vsebine, namenjene njihovi integraciji v družbo in približevanju trgu dela

Medresorsko povezovanje (na socialnovarstvenem področju, področju izobraževanja, kulture, zdravstva ter na področju zaposlovanja) za celostni multidisciplinarni pristop, pri čemer se bo s koordiniranjem in ponudbo aktivnosti in programov vsebinsko zaokročila pot k večji socialni vključenosti in krepitvi vloge romskega prebivalstva za približevanje trgu dela.

Znotraj načrtovanih večnamenskih romskih centrov (predvidoma 11) bo naloge povezovanja različnih vsebin (socialnih, zaposlitvenih, izobraževalnih, kulturnih in zdravstvenih) na področju dela z Romi prevzel t.i. romski aktivator. Centri bodo delovali v okoljih, kjer je ocenjen delež romske populacije največji in je potreba po multidisciplinarnemu delu z romsko populacijo večja. Celoten sistem vsebin, ki se bodo izvajale v centrih bo medresorsko usklajen z Ministrstvom za zdravje, Ministrstvom za kulturo, Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport ter Ministrstvom za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. V vsakem centru bo zaposlen vsaj en romski aktivator, ki bo usmerjal celotno delovanje večnamenskega centra ter bo tesno sodeloval z vsemi ostalimi deležniki pri reševanju in blaženju socialnih in ekonomskih težav in izzivov, s katerimi se v soočajo v lokalnem okolju, kjer bo vzpostavljen večnamenski romski center živeči pripadniki in pripadnice romske skupnosti. Koordiniral bo aktivnosti znotraj centra, intenzivno sodeloval z vsemi drugimi deležniki, ki izvajajo aktivnosti za izboljšanje družbenoekonomskega položaja pripadnic in pripadnikov romske skupnosti (CSD, ZRSZ, zdravje, kultura, izobraževanje), zagotavljal in spodbujal povezovanje z lokalno skupnostjo ter skrbel, da se bodo v večnamenskem centru izvajale osnovne aktivnosti socialne aktivacije, kot so spodbujanje vključevanja v družbene aktivnosti in vzpostavljanje širitve in krepitve posameznikove socialne mreže. Celoten sistem bo upošteval strateške dokumente na področju Romov.

Cilj: zagotavljanje pogojev pripadnic in pripadnikov romske skupnosti za vključevanje v ustrezno štipendijsko politiko

Na podlagi 12. člena Zakona o štipendiranju (v nadaljevanju: ZŠtip-1), ki določa splošne pogoje za pridobitev štipendije, lahko za štipendijo zaprosijo tudi pripadnice in pripadniki romske skupnosti. Štipendije se podeljujejo za srednješolsko ter terciarno izobraževanje s čimer se želi pripadnice in pripadnike romskih skupnosti spodbuditi, da se po končanem obveznem osnovnošolskem izobraževanju odločijo za nadaljevanje šolanja. Potrebno je poskrbeti, da se ciljno skupino informira o možnosti štipendiranja, kar bi pripomoglo k temu, da bi se v večjem številu odločali za nadaljevanje šolanja na srednješolski ravni. Ukrep informiranosti o možnosti prejemanja štipendije za nadaljnje izobraževanje bi izvajali preko osnovnih šol, Centrov za socialno delo ter lokalnih skupnosti v regijah, kjer se šolajo pripadnice in pripadniki romske skupnosti.

Zdravstveno varstvo

Na nacionalni ravni so pravice in dostopnost do zdravstvenega varstva, tako kurativnega kot preventivnega, enake za vse državljane in državljanke Republike Slovenije.

Ukrepi s področja izboljšanja zdravstvenega varstva Romov so bili vključeni tudi v NPUR 2010–2015: izboljšanje zdravstvenega stanja pripadnikov romske skupnosti je bilo eno od njegovih prioritarnih področij, posebej sta bila izpostavljena pomen in potreba po izboljšanju zdravstvenih storitev za ženske in otroke. Temu sta sledila oba ukrepa:

krepitev in varovanje zdravja romske populacije – s posebnim poudarkom na ranljivih skupinah znotraj romske skupnosti – ženske in otroci;
konference in strokovna posvetovanja o zdravju Romov ter podpora za čezmejno sodelovanje glede reševanja vprašanj zdravstvenega varstva Romov.

Pristojno ministrstvo izvaja ukrepe za izboljšanje zdravstvenega varstva Romov, Nacionalni inštitut za javno zdravje (NIJZ) pa skrbi za redno izvajanje ukrepov na območjih, kjer živijo Romi. V preteklem obdobju so se ukrepi ocenili vsako leto na podlagi organizacije nacionalnih letnih konferenc o zmanjševanju neenakosti v zdravju romske populacije, zdravju romskih žensk in zdravju romskih otrok, programov za promocijo zdravja med Romi, izvedenih aktivnosti za izboljšanje precepljenosti in hitrejšega iskanja pomoči v zdravstveni dejavnosti in upoštevanja navodil zdravstvenih delavcev ter organizacije delavnic s poudarkom na zdravju v romskih naseljih. Romi so kot ciljna skupina tudi med prednostnimi ciljnimi skupinami projektov, ki se financirajo iz sredstev Norveškega finančnega mehanizma.

Cilji izboljšanja zdravstvenega stanja pripadnic in pripadnikov romske skupnosti kot ene izmed ranljivih skupin prebivalstva so skladni z izhodišči Resolucije o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2016–2025 »Skupaj za družbo zdravja« (Uradni list RS, št. 25/16; ResNPZV). ResNPZV je osrednji strateški dokument Republike Slovenije, ki je podlaga za razvoj zdravstva v Sloveniji v naslednjih desetih letih. ResNPZV ohranja vizijo kakovostnega in vsem dostopnega javnega zdravstva, v središče postavlja uporabnika in izvajalca ter si prizadeva za boljše zdravje in blagostanje za vse, zagovarja zmanjšanje neenakosti v zdravju, optimizacijo zdravstvene oskrbe v smislu dostopnosti do enako kakovostne in varne oskrbe ter uspešnost zdravstvenega sistema ob večji pravičnosti ter ohranjanju solidarnosti.

Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju v 7. členu navaja, da »Republika Slovenija iz proračuna zagotavlja sredstva za: proučevanje in spremljanje zdravstvenega stanja prebivalcev; aktivnosti humanitarnih, invalidskih, strokovnih in drugih društev in organizacij, skladno z opredelitvami iz plana zdravstvenega varstva.«

Tudi dokument »Zdravje 2020« Svetovne zdravstvene organizacije (sprejet na 62. zasedanju Svetovne zdravstvene organizacije septembra 2012) govori o odpravljanju razlik v zdravju, krepitevi javnega zdravja, ki mora biti univerzalno, pravično, trajno, visoke kakovosti in usmerjeno k ljudem.

Z glavnimi cilji se sledi tudi Priporočilu Odbora ministrov Sveta Evrope številka (2006)10 o boljšem dostopu do zdravstvenega varstva Romov in potujočih skupin v Evropi, (Recommendation Rec(2006)10 of the Committee of Ministers to member states on better access to health care for Roma and Travellers in Europe), sprejetim 12. julija 2006.

Cilj: odpravljanje strukturnih, institucionalnih, medodnosnih in individualnih prepek pri koriščenju zdravstvenih storitev v mreži zdravstvenega varstva ter oblikovanje in posredovanje Romom dostopnih, v skupnost vključenih proaktivnih zdravstvenih vsebin

Gre za sprejemanje in razumevanje informacij, usklajevanje nasprotujočih si mnenj in spoznanj, pridobivanje novega znanja, prepoznavanje kompleksnosti zdravstvenega varstva, spodbujanje ozaveščenosti o pomenu zdravja in ukrepanje. Vsebine, ki se tičejo zdravja, se Romom posredujejo v njihovem jeziku na primeren, razumljiv način, preveri se ali imajo urejen dostop do zdravnika, pogovori se o njihovem zdravstvenem stanju, o potrebah, o skrbi za ranljive skupine znotraj skupnosti, spodbudi se jih k preventivnim pregledom, k cepljenju otrok, v pogovoru se poskušajo odpraviti ovire, ki preprečujejo redne oziroma potrebne obiske pri zdravniku. Vse aktivnosti se beležijo za nadaljnje analize stanja. Pri prenosu vsebin se Romom omogoči izražanje njihovih pogledov, idej, izkušenj, iščejo se možnosti alternativnih rešitev. S programi, ki se jim nudijo, se odpravlja njihovo ravnodušnost, demoraliziranost, neukrepanje, prepuščenost samemu sebi in strah.

Cilji, ki jih zasleduje Ministrstvo za zdravje (v nadaljevanju: MZ), so: širiti osveščenost, presegati stereotipe in premagovati morebitne negativne izkušnje Romov pri zdravniku, vzpostavljati dobre odnose z zdravstvenimi delavci, ustvarjati zaupanje in medsebojno razumevanje. Gre za

vstopanje zdravstvenih, humanitarnih delavcev, različnih strokovnjakov s področja zdravja, nevladnih organizacij in prostovoljcev v življenjsko okolje Romov, ki temelji na spoštovanju, sprejemanju različnosti, na strokovni radovednosti in pomoči, ter za razvijanje terenskega dela za doseganje skrite (sicer nedosežene) populacije, njenega informiranja, zagovorništva in kontinuiranega individualnega spremljanja ter umestitev tega dela v vsa romska naselja po državi.

Dostopnost zdravstvenih storitev ne pomeni samo tega, ali ima uporabnik (objektivno gledano) formalno pravico uporabiti sistem in ali ima ustanova veljavne ure odprtosti, ko je na voljo uporabnikom. Dostopnost zdravstvenih storitev pomeni tudi to, da se uporabnike obravnava tako, kot da so v ustanovi dobrodošli in ali se jim v njihovih potrebah približa. Še več, dostopnost pomeni, ali se uporabniki čutijo obravnavani s primernim spoštovanjem in dostojanstvom. Po drugi strani pa še tako ustrezno obravnavanje v zdravstveni ustanovi le malo pomaga, če po odhodu iz nje uporabniki potrebujejo denar (ki ga nimajo) za nakup zdravil ali pa določene življenjske razmere (ki jih nimajo) za uspešno okrevanje. Pomanjkanje zdravstvene oskrbe, ki bi jo obravnavana populacija čutila in označevala za ustrezno, se kaže tudi v tem, da Romi redkeje, kot bi bilo potrebno, obiskujejo zdravstvene ustanove, zaradi česar se njihove zdravstvene težave kopičijo, ostajajo nezdravljene, pogosto zastarajo in so posledično težje rešljive. Pomanjkanje dostopne zdravstvene oskrbe pa se kaže v pogosti uporabi nujne medicinske pomoči (urgentnega bloka) ali dežurne službe kot vira osnovne oziroma kakršne koli zdravstvene nege.

To z drugimi besedami pomeni, da Romi iz različnih razlogov do zdravstvene oskrbe pridejo šele, ko je njihovo zdravstveno stanje tako slabo, da jih tja pripeljejo drugi, ali ko se v stiski tja po nujno pomoč zatečejo sami. Da bi najranljivejšemu delu prebivalstva zagotovili dostopnost do zdravstvenega varstva, se Romom zagotavljajo dostopne, v skupnost vključene proaktivne vsebine, kjer izvajalci ne čakajo, da bodo Romi storitve začeli iskati sami, ampak prvi naredijo korak k pomoči potrebnim v njihovem okolju. Take vsebine temeljijo na individualiziranih, v življenjski prostor integriranih in nediskriminatornih paradigmah. O vsebini, ki se letno izvaja, se na podlagi strokovnih izhodišč dogovorijo nosilec in sodelujoči partnerji pristojni za implementacijo.

Cilj: uspešno vključevanje Romov v okolje – zdrav življenjski slog

Preko medresorskega povezovanja (na socialnovarstvenem področju, področju izobraževanja, kulture, zdravstva ter na področju zaposlovanja) za celostni multidisciplinarni pristop se želi s koordinacijo in ponudbo aktivnosti in programov vsebinsko zaokrožiti pot k večji socialni vključenosti in krepitvi vloge romskega prebivalstva za približevanje trgu dela. Namen in cilj ukrepa je dvig zdravstvene pismenosti romske populacije in prilagoditev zdravstvenovzgojnih vsebin njihovim potrebam in značilnostim ter sodelovanje z romskimi pomočniki in koordinatorji na področju zdravja.

Vsebine ukrepa bodo prispevale k zmanjšanju razlik v zdravju med skupinami uporabnikov s povečanjem ozaveščenosti romske populacije o pomenu zdravja, izboljšanjem komunikacije javnih delavcev, medinstitucionalnim sodelovanjem. Programi bodo namenjeni romski skupnosti, zlasti otrokom in ženskam. Zdravstveni delavec, ki ima izkušnje in kompetence za delo z romsko populacijo, s poznavanjem zdravstvenega sistema in specifik pri delu z romsko populacijo, ki ima izkušnje pri projektih in je seznanjen s potrebami in usposobljen za delo z Romi, bo:

- pripravil in koordiniral izvajanje zdravstvenih vsebin, namenjenih Romom, znotraj že obstoječih vsebin, ki se bodo izvajale v večnamenskih centrih v naseljih, kjer večinsko živi romsko prebivalstvo, ali bodo samostojno pripravljene;
- usklajeval izvajanje (s strokovnimi službami in nevladnimi organizacijami) zdravstvenih vsebin, namenjenih Romom, ter nudil strokovno podporo izvajalcem.

Glavni poudarki pri pripravi vsebin so: dialog, izobraževanje in ozaveščanje za dvig zdravstvene pismenosti Romov. Predvidene aktivnosti v okviru tega ukrepa bodo vključevale:

- izboljšanje kompetenc zdravstvenih delavcev za večjo in bolj kompetentno delo z Romi na področju podajanja zdravstvenih vsebin romski populaciji,
- sodelovanje zdravstvenih delavcev z romskimi pomočniki in koordinatorji v večnamenskih centrih na področju zdravja Romov,
- spodbujanje romske populacije za zdrav življenjski slog na njim prilagojen način.

Preko tovrstnega ukrepa se predvideva doseganje naslednjih rezultatov:

- dvig kompetenc zdravstvenih delavcev za delo z romsko populacijo,
- oblikovane prilagojene zdravstveno-vzgojne vsebine za krepitev zdravja Romov,
- povečanje deleža ranljivih skupin, ki so ob zaključku programov vključeni v usposabljanje.

Ciljne skupine so skupine prebivalstva (Romi) z večjim tveganjem za kronične bolezni.

Bivanjske razmere in dostop do stanovanj

Prostorski razvoj, prostorsko načrtovanje, graditev in stanovanjska politika

Nacionalne pravne podlage (zakonske, podzakonske, itd.):

- z Zakonom o lokalni samoupravi (Uradni list RS, št. 94/07 – uradno prečiščeno besedilo, 76/08, 79/09, 51/10) in z Zakonom o prostorskem načrtovanju (Uradni list RS, št. 33/07, 108/09 in 57/12; v nadaljnjem besedilu: ZPNačrt) je za področje urejanja prostora in prostorsko načrtovanje na lokalni ravni, s tem tudi za urejanje romskih naselij, pristojna občina;

Zakon o lokalni samoupravi določa, da občina samostojno opravlja lokalne zadeve javnega pomena (izvirne naloge), ki jih določi s splošnim aktom občine ali so določene z zakonom. Med nalogami občine za zadovoljevanje potreb svojih prebivalcev je navedena tudi naloga občine, da »načrtuje prostorski razvoj, v skladu z zakonom opravlja naloge na področju posegov v prostor in graditve objektov ter zagotavlja javno službo gospodarjenja s stavbnimi zemljišči«. Upoštevajoč Zakon o prostorskem načrtovanju navedena določba Zakona o lokalni samoupravi na področju prostorskega načrtovanja pomeni, da občina na svojem območju samostojno določa izhodišča in cilje lastnega prostorskega razvoja, določa rabo prostora in pogoje za umeščanje posegov v prostor ter načrtuje prostorske ureditve lokalnega pomena. Občina vse navedeno načrtuje v občinskih prostorskih aktih, in sicer: v občinskem prostorskem načrtu (v nadaljevanju: OPN) in v občinskem podrobnem prostorskem načrtu (v nadaljevanju: OPPN). Oba občinska prostorska akta, OPN in OPPN, pa sta podlaga za pripravo projektov za izdajo gradbenega dovoljenja.

Edini dokument, ki določa namensko rabo prostora, je OPN. Območja namenske rabe prostora so po posameznih enotah urejanja prostora določena v izvedbenem delu OPN. Nujen pogoj za vse nadaljnje urejanje romskega naselja je določitev območja naselja kot območje stavbnih zemljišč;

- Uredba o programu opremljanja stavbnih zemljišč (Uradni list RS, št. 80/07),
- Pravilnik o merilih za odmero komunalnega prispevka (Uradni list RS, št. 95/07) ter
- Pravilnik o podlagah za odmero komunalnega prispevka na osnovi povprečnih stroškov opremljanja stavbnih zemljišč s posameznimi vrstami komunalne opreme (Ur. l. RS, št. 95/07).

Skladno z ZPNačrt občina v OPN določi vrste komunalne opreme, ki jih je treba zgraditi po posameznih enotah urejanja prostora. Gradnjo komunalne opreme zagotavlja občina. Gradnja komunalne opreme se financira iz komunalnega prispevka, proračuna občine, proračuna države in iz drugih virov. Opremljanje stavbnih zemljišč se izvaja na podlagi programa opremljanja. Občina sicer lahko gradi komunalno opremo, ki je določena v prostorskem aktu, tudi brez programa opremljanja, če po vrednosti letno ne presega pet odstotkov sredstev, ki jih je občina v preteklem letu vložila v komunalno opremo. Za to komunalno opremo občina ne more zaračunati komunalnega prispevka. Program opremljanja se pripravi na podlagi občinskega prostorskega načrta ali občinskega podrobnega prostorskega načrta. Komunalni prispevek je plačilo dela stroškov gradnje komunalne opreme, ki ga zavezanec plača občini. S plačilom

komunalnega prispevka je zavezancu zagotovljena priključitev na že zgrajeno komunalno opremo oziroma mu je zagotovljeno, da bo ta zgrajena v roku in obsegu, kot to določa program opremljanja. Šteje se, da so s plačilom komunalnega prispevka poravnani vsi stroški priključevanja objekta na komunalno opremo, razen gradnje tistih delov priključkov, ki so v zasebni lasti.

- Izdajanje gradbenega dovoljenja ureja Zakon o graditvi objektov (Uradni list RS, št. 110/02, 97/03, 41/04, 45/04, 46/04, 47/04, 62/04, 92/05, 111/05, 93/05, 126/07, 108/09; v nadaljevanju: ZGO-1).

Ta zakon posebej ne ureja legalizacije že zgrajenih objektov, temveč legalizacije obravnava kot novogradnje, za katere je treba pridobiti gradbeno dovoljenje. Objekte je možno legalizirati skladno z določili OPN ali OPPN. Eden od pogojev za izdajo gradbenega dovoljenja za stanovanjski objekt je, da iz projekta za pridobitev gradbenega dovoljenja izhaja, da bo zagotovljena minimalna komunalna oskrba objekta, ki za stanovanjske stavbe vključuje oskrbo s pitno vodo, električno energijo, odvajanje odpadnih voda in dostop do javne ceste, in da je za načrtovani objekt plačan komunalni prispevek. V postopkih izdajanja gradbenih dovoljenj se skladno z navedenim obravnava stavbo in priključke na navedeno infrastrukturo kot celoto.

- Stanovanjski zakon (Uradni list RS, št. 69/03, 18/04–ZVKSES, 47/06 – ZEN, 9/07 – odl. US, 45/08 – ZVEtI, 57/08, 90/09 – odl. US, 62/10 – ZUPJS, 56/11 – odl. US, 87/11 in 40/12 – ZUJF, v nadaljevanju: SZ-1) posameznikom z najtežjo socialno problematiko omogoča dodeljevanje neprofitnih stanovanj v najem (87. člen) kot trajno obliko reševanja stanovanjskih in socialnih razmer ter dodeljevanje bivalnih enot (88. člen) kot začasno obliko reševanja stanovanjskih in socialnih razmer.

SZ-1 namreč vsebuje določbe, po katerih se posameznikom z najhujšimi stanovanjskimi stiskami prednostno dodeli bivalno enoto, s katero se lahko začasno reši tudi zaradi morebitne izvršbe nastali stanovanjski problem, v trajnem smislu pa je omogočeno dodeljevanje neprofitnih stanovanj v najem, pri čemer so družine z več otroki, mladi in mlade družine ter socialno ogroženi državljani vedno prednostno obravnavani. Za gradnjo neprofitnih najemnih stanovanj so po SZ-1 zadolžene občine, ki uresničujejo svoje občinske stanovanjske programe, v katerih opredelijo obseg, lokacijo in dinamiko graditve stanovanj. Neprofitna najemna stanovanja oddaja občina na podlagi javnega razpisa (razen, če gre za nadomestna stanovanja zaradi rušenja, prenove ali elementarnih nesreč), skladno s 87. členom stanovanjskega zakona in pravilnikom o dodeljevanju neprofitnih stanovanj v najem. V razpisu pa lahko občina določi kategorijo prosilcev, ki ima na določenem razpisu prednost.

Strateški in programski dokumenti ter usmeritve (resolucije, strategije, programi, izvedbeni načrti, itd.):

- Strategija prostorskega razvoja Slovenije (Odllok o strategiji prostorskega razvoja Slovenije; Uradni list RS, št. 76/2004, 33/2007 in 57/2012; v nadaljevanju: SPRS) je temeljni državni dokument o usmerjanju razvoja v prostoru. Podaja okvir za prostorski razvoj na celotnem ozemlju države in usmeritve za razvoj v evropskem prostoru ter določa zasnovo urejanja prostora, njegovo rabo in varstvo. Pri pripravi prostorskih aktov je torej zavezujoča celotna vsebina SPRS, ki jo je treba prevzeti in uporabiti kot izhodišče za nadaljnje prostorsko načrtovanje.
- Resolucija o Nacionalnem stanovanjskem programu 2015–2025 (Uradni list RS, št. 92/15; v nadaljevanju: NSP) se posebej osredotoča tudi na zagotavljanje kakovosti bivanja ranljivejših skupin prebivalstva, pri čemer se upošteva njihove specifične potrebe. NSP med drugim opredeljuje instrumente za reševanje stanovanjskega problema socialno najbolj ogroženih oziroma ranljivih skupin prebivalstva, in sicer v okviru začasnih bivalnih enot – torej tistih, ki ostanejo brez strehe nad glavo zaradi deložacije, naravnih nesreč, nasilja ali finančne ogroženosti.

Strateški ukrepi, izvedeni za spopadanje s prostorskimi izzivi naselij, kjer večinsko živijo pripadnice in pripadniki romske skupnosti, in prispevanja k njihovem večjemu in hitrejšemu vključevanju v družbo:

- v letih 2006–2011 je v okviru ministrstva, pristojnega za prostor, delovala Strokovna skupina za reševanje prostorske problematike romskih naselij, ki je v okviru svojega dela pripravila naslednje strateške dokumente:
 - elaborat »*Prostorski problemi romskih naselij v Sloveniji*«, ki je osnova za konkretne programe in projekte urejanja romskih naselij, saj poleg analitičnega dela obsega tudi delovne scenarije razvoja romskih naselij. Ključna je temeljna usmeritev k **zadržanju obstoječih lokacij romskih naselij in vzpostavitve njihove legalnosti** do stopnje, ki omogoča postopno sanacijo in investicije prek občinskih, regionalnih, državnih ali / in mednarodnih razpisov / projektov.
 - elaborat »*Koncept modernizacije romskih naselij*«, v katerem je kot cilj pri reševanju prostorske problematike romskih naselij opredeljena **celovita integracija Romov v slovensko družbo**, t. j. postopno formalno, infrastrukturno in socialno vključevanje romskih naselij v slovenski naselbinski sistem ob vzporedno potekajoči sanaciji teh območij. Ta proces lahko uspešno poteka le ob **partnerstvu občin, Romov in državnih institucij**, v katerem mora vsak od akterjev izpolniti obveznosti iz svojih pristojnosti.

Komisija Vlade RS za zaščito romske skupnosti je za učinkovito reševanje prostorske problematike romskih naselij oba elaborata obravnavala in potrdila ter ob tem sprejela sklep, da navedeno postane smernica za nadaljnje delo vseh pristojnih državnih organov, občin in drugih institucij.

Cilj: vključevanje naselij, kjer večinsko živijo Romi, v poselitveni sistem Slovenije in z dodatnimi ukrepi preprečitev nadaljnje izoliranosti, segregacije in getoizacije teh naselij

Romska naselja v Sloveniji so večinoma na obrobju naseljenih območij ali pa celo ločeno od drugih naselij, na izoliranih območjih zunaj naselij, kar je posledica procesa zgodovinskega naseljevanja Romov v Sloveniji, v času prehoda Romov iz nomadskega ali polnomadskega načina življenja v stalno naselitev. Zaradi teh posebnih okoliščin nastanka se romska naselja po lokaciji, tlorisni zasnovi, strukturi zgradb, arhitekturnih značilnostih in infrastrukturni opremljenosti ločijo od ostalih naselij slovenske naselbinske mreže. Romska naselja so v večini primerov postavljena na zemljiščih, ki so namenjena kmetijstvu, ali pa so na ogroženih ali zavarovanih območjih. Objekti v romskih naseljih so praviloma nelegalni, zgrajeni na tujih zemljiščih in niso priključeni na gospodarsko javno infrastrukturo.

Glede na navedeno je cilj ukrepov na področju bivanjskih razmer prostorska preveritev in ohranitev obstoječih lokacij romskih naselij, njihova vključitev v poselitveni sistem države ter celovito urbanistično in infrastrukturno urejanje romskih naselij.

Z vključevanjem vseh romskih naselij v enoten poselitveni sistem Slovenije, bodo lokalne skupnosti zavezane, da pri prostorskem načrtovanju enakovredno obravnavajo romska naselja in jih, na podlagi svojih strateških usmeritev, vključujejo v prostorski razvoj na svojem območju. Obenem bodo lahko na podlagi analize podatkov o številu in obsegu romskih naselij, njihovi legi, infrastrukturni opremljenosti, bivanjskem standardu, tudi spremljale populacijska in migracijska gibanja ter druge kazalnike, povezane z napredkom v celotnem razvoju romske skupnosti na lokalnem nivoju in širše. Eden od ciljev je tudi pridobitev konkretnih izhodnih podatkov za prijavo na razne nacionalne razpise in razpise v EU.

Vlada Republike Slovenije je na svoji 134. redni seji dne 11. 5. 2017 ustanovila Medresorsko delovno skupino za reševanje prostorske problematike Romov. Medresorska delovna skupina bo zadolžena za pregled trenutnega stanja prostorske problematike po posameznih romskih naseljih ter pripravo predlogov za njihovo reševanje oziroma bodo njene glavne naloge:

- priprava pregleda stanja prostorske problematike po posameznih romskih naseljih v Sloveniji;
- priprava pregleda in analize dobrih praks urejanja prostorske problematike in bivalnih razmer Romov,
- priprava predloga ukrepov (zakonodajnih, organizacijskih, finančnih ipd.) za ureditev prostorske problematike in izboljšanje bivalnih razmer Romov.

V medresorsko delovno skupino bodo vključeni predstavniki ministrstev za okolje in prostor, za javno upravo, za gospodarski razvoj in tehnologijo in za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano ter predstavniki Generalnega sekretariata Vlade Republike Slovenije in organa, pristojnega za narodnosti, pri delu skupine pa bodo sodelovali tudi predstavniki organizacij romske skupnosti, Komisije Vlade Republike Slovenije za zaščito romske skupnosti ter združenj občin. Po potrebi bodo v delovno skupino naknadno vključeni tudi predstavniki drugih ministrstev.

Cilj: premagovanje razvojnih problemov ciljnih območij regionalne politike za zagotovitev osnovnih pogojev za enakopraven razvoj romske skupnosti v Sloveniji

Z namenom zagotavljanja pogojev za urejanje prostorske problematike romskih naselij in izboljšanje bivalnih razmer pripadnikov romske skupnosti ter spodbujanja skladnega regionalnega razvoja se preko posebnih ukrepov oziroma finančnih spodbud občinam iz državnega proračuna namenjajo sredstva za urejanje osnovne komunalne infrastrukture na območjih, kjer večinsko živijo pripadnice in pripadniki romske skupnosti (romska naselja). Cilj tovrstnih ukrepov regionalne politike je doseganje skladnejšega regionalnega razvoja, saj so območja, kjer strnjeno živijo pripadnice in pripadniki romske skupnosti (romska naselja), praviloma manj razvita in njihova ureditev za občine predstavlja veliko finančno breme. Preko finančnih spodbud države se želi doseči tudi hitrejši razvoj območij in naselij ter posledično prispevati k večjemu in hitrejšemu vključevanju pripadnic in pripadnikov romske skupnosti na teh območjih v družbo.

Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07) v prvem odstavku 5. člena določa, da državni organi in organi samoupravnih lokalnih skupnosti zagotavljajo pogoje za urejanje prostorske problematike romskih naselij in izboljšanje bivalnih razmer pripadnikov romske skupnosti. Nadalje Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (Uradni list RS, št. 20/11 in 57/12) v 14. členu določa, da se pri pripravi regionalnih razvojnih programov, dogovorov za razvoj regij in ukrepov endogene politike upoštevajo specifične potrebe za razvoj območij, kjer živijo pripadniki romske skupnosti v Republiki Sloveniji, v državnem proračunu pa se določijo finančne spodbude za hitrejši razvoj naselij, v katerih živi romska skupnosti. Na podlagi prej omenjenega zakona Uredba o izvajanju ukrepov endogene regionalne politike (Uradni list RS, št. 16/13 in 78/15) v 12. členu opredeljuje pomoč občinam pri razvoju območij, kjer živi romska skupnost, in sicer so se v letih 2007–2013 (sicer ne redno) izvajali javni razpisi za občine, preko katerih je država sofinancirala izgradnjo osnovne komunalne infrastrukture v romskih naseljih. S prakso tovrstnih spodbud se bo nadaljevalo tudi v naslednjem obdobju, tako so sredstva v državnem proračunu zaenkrat zagotovljena za leti 2016 in 2017. Pristojno ministrstvo (Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo, MGRT) bo pripravilo ustrezen javni razpis, namenjen občinam, ki imajo komunalno neurejena strnjena bivališča Romov – romska naselja in so v tekočem mandatu občinskega sveta v občinski svet izvolile predstavnika romske skupnosti v skladu z zakonom, ki ureja področje lokalne samouprave, oziroma, ki imajo na dan objave razpisa v skladu z določbami zakona, ki ureja položaj romske skupnosti, ustanovljeno posebno delovno telo občinskega sveta za spremljanje položaja romske skupnosti, katerega člani so tudi predstavniki romske skupnosti.

Vključevanje v družbeno in kulturno življenje ter krepitev vloge skupnosti

Pravne podlage:

- Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Uradni list RS, št. 77/07, 56/08, 4/10, 20/11, 100/11 in 111/13) v 8. členu pojasnjuje, da se javni interes za kulturo (med drugim) uresničuje tudi z zagotavljanjem pogojev za kulturno raznolikost. V 65. členu opredeljuje, da država poleg javnih kulturnih programov in kulturnih projektov financira tudi tiste, ki so

- posebej namenjeni romski skupnosti. Skladno s 66. členom pa občina zagotavlja najmanj tiste javne kulturne dobrine, kot jih določajo področni zakoni (knjižničarstvo, varstvo kulturne dediščine, arhivska dejavnost, ipd.), podpira ljubiteljske kulturne dejavnosti, vključno s tistimi, ki so namenjene kulturni integraciji manjšinskih skupnosti in priseljencev ter pokriva tudi druge kulturne potrebe prebivalcev, ki jih ugotovi s svojim programom za kulturo;
- Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 - ORZVKD39, 90/12 in 111/13) v 1. členu pojasnjuje, da so dediščina dobrine, podedovane iz preteklosti, ki jih Slovenke in Slovenci, pripadnice in pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti in romske skupnosti, ter drugi državljanke in državljani Republike Slovenije opredeljujejo kot odsev in izraz svojih vrednot, identitet, etnične pripadnosti, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij. Dediščina vključuje vidike okolja, ki izhajajo iz medsebojnega vplivanja med ljudmi in prostorom skozi čas;
 - Zakon o knjižničarstvu (Uradni list RS, št. 87/01) v 25. členu določa, da splošne knjižnice na narodnostno mešanih območjih, zagotavljajo tudi knjižnično dejavnost, namenjeno pripadnikom italijanske in madžarske narodne skupnosti ter romske skupnosti. Te knjižnice zagotavljajo pripadnikom teh skupnosti komuniciranje v njihovem jeziku. Nacionalna knjižnica (33. člen) izvaja v okviru knjižnične javne službe poleg dejavnosti iz zakona o knjižničarstvu še naloge: zbira, obdeluje, hrani in posreduje temeljno nacionalno zbirko vsega knjižničnega gradiva v slovenskem jeziku, o Sloveniji in Slovencih, slovenskih avtorjev, slovenskih založb, pripadnikov italijanske in madžarske narodne skupnosti, romske skupnosti in drugih manjšinskih skupnosti v Sloveniji (Slovenika) ter temeljne tuje literature;
 - Zakon o medijih (Uradni list RS, št. 110/06 - uradno prečiščeno besedilo, 36/08 - ZPOmK-1, 77/10 - ZSFCJA, 90/10 - odl. US, 87/11 - ZAvMS in 47/12) v 4. členu pri javnem interesu na področju medijev pojasnjuje, da Republika Slovenija podpira medije pri ustvarjanju in razširjanju programskih vsebin, ki so pomembne (med drugimi tudi) za uresničevanje pravice državljanov oziroma državljanek Republike Slovenije, Slovencev po svetu, pripadnikov oziroma pripadnic slovenskih narodnih manjšin v Italiji, Avstriji in Madžarski, italijanske in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji ter romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, do javnega obveščanja in do obveščenosti. Pri financiranju programskih vsebin medijev Zakon o medijih določa, da pri obravnavanju sofinanciranja radijskih in televizijskih programov s statusom lokalnega, regionalnega, študentskega oziroma nepridobitnega radijskega ali televizijskega programa strokovna komisija upošteva (poleg ostalih, ki jih še navaja zakon) merili:
 - omogočanje uresničevanja pravice do javnega obveščanja in obveščenosti lokalnim in manjšinskim skupnostim in ali se razširja v manjšinskih jezikih;
 - zagotavljanje upoštevanja načela kulturne raznolikosti, načela enakih možnosti spolov ter uveljavljanja strpnosti.

Strateški in programski dokumenti ter usmeritve, ki vključujejo Rome:

- Nacionalni program za kulturo 2014–2017 (Uradni list RS, št. 99/13) vključuje cilj: »Višja raven varovanja kulturnih pravic v okviru deklariranih človekovih pravic« in pri tem ukrep: »Implementacija razvojno naravnanih kulturnih programov in projektov za ustavno priznane manjšinske skupnosti«.

Zapisano je, da gre za izvajanje naslednjih programov: posebni, integracijski in program za okrepitev kadrovskih zmogljivosti. Ugotavljanje kulturnih potreb, tudi romske skupnosti, je vzpostavljeno sistemsko prek usklajevanj in pridobivanja mnenj. Treba je upoštevati posebne okoliščine, v katerih pripadniki romske skupnosti živijo in kulturno delujejo. Končni cilj vseh potrebnih ukrepov in pristopov je kakovostna, ne vsiljena integracija ob ohranjanju kulturnih raznolikosti. Naslednji cilj iz nacionalnega programa, ki se nanaša tudi na romsko skupnost je cilj »Raznolika kulturna dejavnost pripadnikov multiplo ranljivih skupin«. Ukrep »Podpora specifičnim kulturnim potrebam pripadnikov multiplo ranljivih skupin ter spodbujanje vključevanja njihovih kulturnih dejavnosti na različna področja kulture« implicira spoštovanje osebnih potreb posebej ranljivih skupin, saj je v primerih multiple ranljivosti (npr. romska ženska, romski otrok, ipd.) nevarnost diskriminacije oziroma ranljivosti sorazmerno večja. To zahteva dodelavo sistema ugotavljanja takih kulturnih potreb in razvoja sistema spremljanja

kulturnih dejavnosti na različnih področjih kulture, ki bi omogočila podlago za oblikovaje posebnih ukrepov.

- V Resoluciji o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018 (ReNPJP14–18, Uradni list RS, št. 62/13) sta na splošni ravni omenjena tudi romska skupnost in še posebej romski jezik. V Akcijskem načrtu za jezikovno izobraževanje in Akcijskem načrtu za jezikovno opremljenost, ki ju je Vlada RS sprejela novembra 2015, je zajeta problematika romskega jezika. Akcijski načrt za jezikovno izobraževanje v poglavju 4, Jeziki manjšin in priseljencev v Republiki Sloveniji, v uvodu podrobneje predstavi tudi to problematiko. S tem v zvezi je zapisano, da je pomemben pogoj za ohranjanje in razvoj romskega jezika uvrstitev učenja jezika v šolski sistem, za kar pa je potrebna njegova standardizacija (to med svoje prioritete uvršča tudi Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji iz leta 2004 in Strategija iz leta 2011). Obstoj vsaj dveh večjih različic romskega jezika in nesoglasja o potrebi in načinu izvedbe standardizacije romskega jezika med romsko skupnostjo, stroko in politiko onemogočajo izvedbo standardizacije in s tem poučevanje romskega jezika v šolskem sistemu. V zadnjih letih je bilo izdelanih kar nekaj slovarjev in slovníc romskega jezika, kar pa samo po sebi ne prispeva k ohranjanju jezika. Akcijski načrt za jezikovno izobraževanje predvideva dva ukrepa: spodbujanje produkcije leposlovne (zlasti mladinske) literature v romskem jeziku ter promocijo izvajanja izbirnega predmeta »Romska kultura«. Akcijski načrt za jezikovno opremljenost zaradi problematike, ki jo obravnava, izrecno ne govori o romski skupnosti, so pa številni ukrepi, ki jih predvideva, koristni vsaj tudi za Rome.

Vsebine programov in ukrepov, ki se izvajajo za potrebe vključevanja Romov:

Ministrstvo za kulturo (MK) s posebnim programom, ki je namenjen varovanju posebnih pravic romske skupnosti in vključuje pozitivno diskriminacijo, podpira kulturne dejavnosti romske skupnosti že od leta 1993. Na javni razpisi na področju romske skupnosti se lahko prijavijo nepridobitne kulturne organizacije s statusom pravne osebe zasebnega prava na področju romske skupnosti v Republiki Sloveniji, ki so registrirane za opravljanje kulturno-umetniških dejavnosti in posredovanje kulturnih dobrin v Sloveniji in delujejo vsaj eno leto od datuma registracije na področju romske skupnosti, ter ustvarjalci na področju romske skupnosti v Republiki Sloveniji s statusom samozaposlenih v kulturi.

Področja oziroma dejavnosti, ki jih MK podpira v okviru posebnega razpisa so:

- izdajateljska in založniška dejavnost (revije in časopisi v romskem jeziku, ki obravnavajo izvirne in prevodne leposlovne, esejistične in kritiške prispevke ter izvirne in prevodne prispevke o leposlovju, umetnosti in kulturi, mladinske revije in časopise v romskem jeziku, ki prispevajo h kulturni vzgoji in izobraževanju otrok in mladine, izvirna leposlovna esejistična in kritiška dela v romskem jeziku, izdajo del za otroke v romskem jeziku ali dvojezična dela, dvojezična prevodna in poljudnoznanstvena leposlovna dela (za odrasle ali mladino), izvirna in prevodna dela iz humanističnih in družboslovnih ved (posebno tista, ki se nanašajo na jezik, umetnost in kulturo romske skupnosti), slovarska dela, pomembna za ohranitev posebne kulturne identitete, ki bodo izdelana na podlagi strokovnih jezikovnih zakonitosti (za slovarje) oz. ob sodelovanju jezikoslovca). MK ne podpira izdaj, ki nimajo avtentičnih kulturnih vsebin;
- spletne strani (MK podpira predvsem vzpostavitev novih spletnih strani, namenjenih obveščanju ter objavi člankov (posebno tistih, ki se nanašajo na jezik, umetnost in kulturo romske skupnosti));
- dejavnosti kulturnih skupin (MK podpira samo produkcijo in predstavitev kulturnih skupin širšemu okolju in usposabljanja mentorjev. MK ne podpira več osnovne dejavnosti oziroma rednega delovanja);
- delovanje kulturnih animatorjev;
- dejavnosti za ohranjanje jezika (MK podpira profesionalno zasnovane oziroma vodene dejavnosti za ohranjanje jezika in takšne, ki razvijajo jezikovno kulturo in jezikovno ustvarjalnost na področju romske skupnosti);
- mednarodno sodelovanje (MK podpira mednarodno sodelovanje Romov, ki prispeva k ohranjanju njihove kulturne identitete);

- medsebojno kulturno sodelovanje različnih manjšinskih etničnih skupnosti (MK podpira kulturno sodelovanje romske skupnosti in različnih drugih manjšinskih etničnih skupnosti ter sodelovanje romske skupnosti z večinskim prebivalstvom, s čim širšim zajetjem različnih vsebin);
- predstavitve kulturnih dejavnosti širšemu okolju (MK podpira predstavitve na čim bolj racionalen in učinkovit način, da se s kulturo romske skupnosti seznanijo širše okolje);
- prireditve (MK podpira prireditve s kakovostnim programom, ki po svoji vsebini vključuje čim več prednostnih kriterijev tega javnega razpisa. MK ne podpira projektov, iz katerih je razvidno, da gre le za druženja ob športu, zabavi, koncertu ipd. ter projektov, pri katerih gre za tekmovanje z denarnimi nagradami);
- predavanja, seminarji, delavnice, ipd. (MK podpira predavanja in seminarje z romsko tematiko, ki jih bodo izvajali strokovno usposobljeni ali izkušeni predavatelji ter delavnice, ki jih vodijo usposobljeni oz. izkušeni mentorji in vključujejo večje število pripadnikov romske skupnosti);
- digitalizacija (MK podpira digitalizirane in spletno dostopne digitalizirane vsebine, prilagojene specifičnim potrebam romske skupnosti v RS. Nosilci zvoka in slike so podprti le pri prvi izdaji);
- drugo (MK podpira tudi projekte, ki jih ni mogoče uvrstiti med zgoraj navedene dejavnosti, pa vendar so pomembne za ohranjanje in razvoj kulture romske skupnosti).

Poleg posebnega programa se romska društva, organizacije in ustvarjalci lahko prijavljajo tudi na druge razpise in pozive Ministrstva za kulturo, v kolikor izpolnjujejo pogoje in zadostijo kriterijem. Gre za t.i. integracijski program.

Do leta 2015 so bili izvedeni tudi javni razpisi za izbor razvojnih projektov za dvig zaposljivosti različnih manjšinskih etničnih skupin na področju kulture in podpora njihovi socialni vključenosti v okviru ESS v sklopu Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007–2013, 4. razvojne prioritete »Enakost možnosti in spodbujanje socialne vključenosti« in Prednostne usmeritve 4.3 »Dvig zaposljivosti ranljivih družbenih skupin na področju kulture in podpora njihovi socialni vključenosti, ki pa so se zaključili.

Poleg izvajanja finančnih instrumentov Služba za kulturne raznolikosti in človekove pravice pri MK (v nadaljevanju: Služba) izvaja tudi strokovno pomoč oziroma svetovanje za izvajanje kulturnih projektov posebnega programa ministrstva. Projekt svetovanja temelji na andragoških osnovah in je bil zasnovan leta 2000, od takrat se tudi izvaja in vsako leto izpopolnjuje. Konkretna pomoč poteka pri prijavah, izpolnjevanju obrazcev, posredovanju ustreznih dokumentov, uresničevanju pogodbenih obveznosti ter svetovanju pri izvedbi projektov. Služba prijavitelje, ki so oddali nepopolne vloge, na podlagi Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo, pozove k dopolnitvi. Rezultati so vidni v tem, da je vedno več vlog bolj pripravljenih, vedno več romskih društev se želi prijaviti samostojno in se naučiti vseh postopkov ministrstva, vsako leto je realizacija visoka, nekateri projekti se razvijajo in izvajajo na višji ravni ipd. Ves čas poteka tudi informiranje (o financiranju, načinu prijave in priprave ter dopolnjevanja, dokumentaciji, dnevu izplačila sredstev ipd.). Glavne informacije so dostopne tudi na spletni strani MK (predvsem o pozivih in postopkih za financiranje ter preglednice s financiranimi projekti), obveščanje pa poteka tudi prek krajših sestankov pri svetovalci, dopisov in elektronske pošte. Služba izvaja tudi delavnice za pomoč pri prijavah na razpise za posebni program.

Služba izvaja še ukrep odprtih vrat, ki je namenjen ustvarjalcem, pripadnikom manjšinskih skupnosti. Gre za ukrep, katerega namen je, da zagotovi podporne storitve zelo redkim ustvarjalcem, pripadnikom manjšin, torej tudi romski skupnosti, ki delujejo na manjšinskem področju in tako prispevajo k razvoju manjšinskih kultur, ki je pomemben za enakopravno sodelovanje pripadnikov romske skupnosti in drugih etničnih manjšin v kulturnem življenju. Ustvarjalci imajo tako možnost pogovoriti se z vodjo Službe o problemih pri svojem ustvarjanju ter izraziti svoja mnenja in predloge v zvezi z ukrepi ministrstva, ki so jim namenjeni. S posebno skrbjo in pozornostjo ministrstvo prisluhne njihovim potrebam in išče najbolj optimalne ukrepe v danih pogojih in v okviru možnosti ter pristojnosti ministrstva.

Tudi v končnih poročilih o realizaciji projektov imajo izvajalci kulturnih projektov možnost izraziti svoje morebitne pripombe, pohvale, mnenja, ideje, ipd. glede razpisne dokumentacije in načina dela v okviru ministrstva (kar je vprašanje v metodologiji za oblikovanje poročila). To je tudi ena izmed oblik sodelovanja med MK in izvajalci kulturne dejavnosti romske skupnosti.

Služba tudi sicer o vseh zadevah, ki se tičejo romske skupnosti, sodeluje s Svetom romske skupnosti RS. Od leta 2010 Služba vabi Svet (analogno kot osrednji organizaciji narodnih skupnosti) na usklajevalni sestanek pred ali/in po izidu javnega razpisa za financiranje sredstev za uskladitev dokumentacije razpisa, svetovanja za prijavo ter razprave o aktualnih vprašanjih, problemih in iskanju rešitev.

Knjižnice, ki delujejo na območjih, kjer živi tudi romsko prebivalstvo, so skladno s poslanstvom, opredeljenim z Zakonom o knjižničarstvu (Uradni list RS, št. 87/01, 96/02 – ZUJIK in 92/15), dolžne izvajati knjižnično dejavnost za pripadnice in pripadnike romske skupnosti kot ranljive skupine oziroma kot posebne skupine uporabnikov. Tem knjižnicam žal še ne uspeva enako uspešno organizirati knjižnične dejavnosti za romsko populacijo kot za večinsko populacijo. Ovire predstavljajo objektivni in subjektivni razlogi, zlasti pa različni romski jeziki, ki po vsej verjetnosti še poglobljajo slabo pismenost oziroma nepismenost, zato morajo knjižnice svoje delo za omenjeno etnično skupino prilagoditi z drugačnimi načini dela. Cilji, ki jih pri tem knjižnica zasleduje so naslednji:

- zmanjšanje socialnih razlik,
- dvig izobrazbene strukture,
- razvijanje pismenosti in
- širitev bralnih navad.

Nekje od 90. let prejšnjega stoletja dalje v nekaterih od omenjenih knjižnic že potekajo posebne dejavnosti, namenjene romskim skupinam; nekatere ob pomoči države, nekatere v sodelovanju z lokalnimi skupnostmi, večinoma pa samostojno. Izkušnje so pokazale, da je knjižnica v izvedbi programov za romsko populacijo uspešnejša, če se jih loti celostno in v tesnem partnerskem sodelovanju z drugimi ustanovami (vrtci, šole, centri za socialno delo, zdravstveni domovi...), romskimi pomočniki, romskimi društvi, mediji, predstavniki romske skupnosti v občinskih svetih, Romi prostovoljci idr., ob jasni podpori lokalne skupnosti ter s fleksibilnim pristopom k posameznemu uporabniku. V prihodnjem obdobju si bo MK zato prizadevalo, da bi knjižnice postale prepoznan partner pri izvajanju programov in projektov, namenjenih Romom, katerih nosilci so tako vladne kot nevladne organizacije ter civilna družba.

Cilj: ustvarjanje pogojev za spodbujanje informativne, založniške in druge kulturne dejavnosti romske skupnosti ter za ohranjanje in razvoj različnih oblik romskega jezika

Ministrstvo, pristojno za kulturo, bo tudi v obdobju NPUR 2017–2021 na podlagi 65. člena Ustave RS in veljavne zakonodaje ter strateških in programskih dokumentov na področju kulture nadaljevalo z ustvarjanjem pogojev za kulturno dejavnost romske skupnosti. Pri tem bo izhajalo iz izraženih potreb pripadnikov romske skupnosti in zagotavljalo njihovo participacijo pri ukrepih, ki so jim namenjeni. Ugotavljanje kulturnih potreb je vzpostavljeno sistemsko prek usklajevanj in pridobivanja mnenj, prijav in poročanj. Pri tem je treba upoštevati posebne okoliščine, v katerih pripadniki romske skupnosti živijo in kulturno delujejo.

V Nacionalnem programu za kulturo 2014–2017 (Uradni list RS, št. 99/13) je v cilju: »Višja raven varovanja kulturnih pravic v okviru deklariranih človekovih pravic« eden od ukrepov tudi: »Implementacija razvojno naravnanih kulturnih programov in projektov za ustavno priznane manjšinske skupnosti«, zato se bo pri podpori kulturne dejavnosti na področju romske skupnosti v prihodnje iskalo ravnotežje med projekti za ohranjanje identitete skladno z lastnimi potrebami in razvojno naravnanimi projekti.

Končni cilj vseh navedenih ukrepov in pristopov je kakovostna, ne vsiljena integracija ob ohranjanju kulturnih raznolikosti.

Ukrepi, namenjeni pripadnicam in pripadnikom romske skupnosti, se bodo na kulturnem področju izvajali v okviru programov, ki so:

- bili razviti tekom let na tem področju in so namenjeni varovanju posebnih pravic romske skupnosti na način, da se upoštevajo posebne okoliščine, v katerih pripadniki omenjene skupnosti živijo;
- namenjeni spodbujanju ohranjanja in učenja različnih oblik romskega jezika ter produkcijo literature v romskem jeziku, še zlasti mladinske;
- namenjeni nudenju strokovne pomoči oziroma svetovanja za uspešnejše prijave in boljše izvajanje projektov (npr. usklajevalni sestanki glede dokumentacije javnega razpisa, sestanki na temo posameznih izzivov, s katerimi se sooča romska skupnost na kulturnem področju, posebne delavnice za pomoč potencialnim prijaviteljem pri prijavih na javne razpise, itd.);
- namenjeni ustvarjalcem romske skupnosti, ki se želijo samozaposeliti na področju kulturne ustvarjalnosti na podlagi Uredbe o samozaposlenih v kulturi (Uradni list RS, št. 64/12);
- namenjeni mobilizaciji, motivaciji in aktivaciji delovanja posameznikov iz ranljivih družbenih skupin za njihovo večjo socialno vključenost, ter trajnostno krepitev človeškega kapitala in inovativno vlaganje v njihov razvoj;
- namenjeni krepitevi in širjenju bralne kulture in zagotavljanja knjižnične dejavnosti v in za romsko skupnost.

Ozaveščanje in boj proti diskriminaciji

Na podlagi študije⁴⁴, ki jo je leta 2011 o položaju Romov v enajstih državah Evropske unije opravila Agencija EU za temeljne pravice preko intervjujev z 22.203 Romi ter okoliškimi prebivalci in je zajela podatke o 84.287 članih gospodinjstev, je pokazala, da povprečno 46 % vseh anketiranih starih nad 16 let čuti, da so bili v zadnjih 12 mesecih diskriminirani na podlagi njihove etnične pripadnosti. Ta raziskava Slovenije sicer ni zajela, kljub temu pa na podlagi dejstva, da je na tem področju stanje podobno v vseh državah članicah, ki so bile vključene v raziskavo, lahko sklepamo, da je stanje podobno tudi v Sloveniji. Na to v svojih letnih poročilih redno opozarjajo tudi Varuh človekovih pravic Republike Slovenije, Svet romske skupnosti Republike Slovenije in druge organizacije romske skupnosti ter tudi različne nevladne organizacije. Na tem področju je Republika Slovenija vedno znova deležna tudi priporočil različnih mednarodnih institucij na podlagi uresničevanja mednarodnih pogodb, katerih podpisnica je. Po ugotovitvah Mirovnega inštituta⁴⁵ so najpogostejši razlogi za diskriminacijo stereotipi in predsodki, pomanjkanje informacij o družbenih skupinah, ki so izpostavljene diskriminaciji, strah pred neznanim ter težnje po preseganju lastnega občutka manjvrednosti. Marginalizacija in socialna izključenost določenih skupin, ki se lahko prenašata iz generacije v generacijo, sta največkrat posledici diskriminacije, ki ne učinkuje negativno le na diskriminirano osebo ali skupino, temveč tudi na celotno družbo, saj znotraj nje povzroča neenakosti in jo v celoti šibi.

Republika Slovenija sicer spodbuja in finančno podpira aktivnosti usmerjene v osveščanje javnosti o romski kulturi in jeziku, pa tudi aktivnosti, namenjene spodbujanju informativne in založniške dejavnosti romske skupnosti, vendar nima izoblikovanih jasnih in učinkovitih ukrepov, ki bi bili namenjeni tako večinskemu kot romskemu prebivalstvu, katerih cilj bi bil njuno približevanje in odpravljanje predsodkov ter stereotipov tako na eni kot na drugi strani. Natančneje, posamezni projekti, ki jih večinoma izvajajo nevladne organizacije, so namenjeni prej navedenim ciljem, vendar so kratkotrajni in odvisni od uspešnega prijavljanja na posamezne razpise.

⁴⁴ FRA, 2011: *Položaj Romov v 11 državah članicah EU*, obširna raziskava, ki je zajela Italijo, Češko, Poljsko, Grčijo, Francijo, Portugalsko, Madžarsko, Slovaško, Španijo, Bolgarijo in Romunijo. Slovenija v raziskavo ni bila vključena. Dostopno preko: <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/situation-roma-11-eu-member-states-survey-results-glance> (3. 5. 2017).

⁴⁵ Kogovšek, Neža, 2007: *O diskriminaciji: priročnik za novinarke in novinarje*, st. 25. Dostopno preko: <http://www.mirovni-institut.si/data/tiny/mce/Novice/Prirocnik%20o%20diskriminaciji%20-%20final%20all.pdf> (11. 1. 2016).

Različne mednarodne organizacije Slovenijo v okviru njenega poročanja o uresničevanju mednarodnih dokumentov opozarjajo tudi na področje boja proti diskriminaciji, ki ga največkrat povezujejo direktno z Romi. Organ, pristojen za narodnosti, v okviru svojih pristojnosti in nalog⁴⁶ sodeluje pri številnih aktivnostih in pri pripravi informacij, poročil in drugih gradiv na nacionalni ravni ter za poročanje Republike Slovenije na mednarodni ravni, kjer sodeluje z mednarodnimi organizacijami kot so Evropska Unija, Svet Evrope, Organizacija združenih narodov, Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi in druge. Organ, pristojen za narodnosti, pri svojem delu tovrstno diskriminacijo razume v smislu pozitivne diskriminacije in ukrepov za izboljšanje položaja konkretno romske skupnosti na vseh področjih, kjer je to nujno potrebno, oziroma v smislu skrbi za dosledno uresničevanje pravic italijanske in madžarske narodne skupnosti ter romske skupnosti, kot izhajajo iz slovenske ustave in zakonodaje. Priporočila mednarodnih organizacij, ki se nanašajo na boj proti rasni in etnični diskriminaciji, nestrpnosti, sovražnemu govoru in boju proti predsodkom pa je potrebno razumeti širše (torej ne samo v povezavi z romsko skupnostjo) in temu ustrezno prilagoditi ukrepe, predvsem v luči sprejetja širše politične odločitve o izvajanju in krepitvi takšnih politik, kar je povezano tudi z oblikovanjem ali krepitvijo institucij za boj proti diskriminaciji (npr. krepitev institucije Zagovornika načela enakosti in Varuha človekovih pravic).

Slovenija ima za posamezne skupine, ki so zaradi katere od osebnih okoliščin bolj izpostavljene diskriminaciji, že sprejete posamezne resolucije, strategije, nacionalne programe, itd., nima pa oblikovane oziroma vzpostavljene celovite nediskriminacijske politike, v okviru katere bi se oblikovali, izvajali in krepili ukrepi za ozaveščanje o vprašanih diskriminacije v družbi ter bi se zagotovila učinkovita pravna sredstva za žrtve diskriminacije (med drugim tudi za Rome).

Kljub temu je na tem področju potrebno izpostaviti pomembne premike, saj je bil aprila 2016 sprejet Zakon o varstvu pred diskriminacijo (Uradni list RS, št. 33/16), ki je nadomestil in posodobil veljavni Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja iz leta 2004. Zakon jasno prepoveduje diskriminacijo zaradi katerekoli osebne okoliščine, diskriminacija pa pomeni vsako neupravičeno neenako obravnavanje, razlikovanje, izključevanje, omejevanje ali opustitev, ki temelji na tej osebni okoliščini in katerega cilj ali posledica je manj ugodna obravnava ali položaj določene osebe. Gre torej za splošen oziroma krovni zakon, ki določa varstvo pred diskriminacijo zaradi katerekoli osebne okoliščine na različnih področjih družbenega življenja. Temeljni namen tega zakona je tudi zagotovitev ustrezne organizacijske samostojnosti in neodvisnosti delovanja zagovornika oziroma zagovornice načela enakosti in s tem dosledna uskladitev slovenskega pravnega reda s pravnim redom EU. Po novem bo samostojen in neodvisen organ na področju varstva pred diskriminacijo opravljal naloge zagotavljanja neodvisne pomoči žrtvam diskriminacije, ozaveščanja, inšpekcijska nadzora in sodelovanja v sodnih postopkih, izvajanja neodvisnih študij, raziskav, analiz in spremljanja stanja, objavljanja neodvisnih poročil in sestavljanja priporočil ter izmenjave razpoložljivih informacij z ustreznimi organi Evropske unije.

Cilj: krepitev institucionalnega okvirja predstavništva romske skupnosti v Sloveniji

Organ, pristojen za narodnosti, skladno s svojimi pristojnostmi globalno spremlja uresničevanje ustavnih in zakonskih določil, ki se nanašajo na posebne pravice romske skupnosti, v kolikor to ne spada v področje drugih državnih organov oziroma organov samoupravnih lokalnih skupnosti. V zasledovanju cilja uresničevanja ustavnih in zakonskih pravic romske skupnosti, se preko organa, pristojnega za narodnosti, iz državnega proračuna sofinancira tudi delovanje krovne organizacije romske skupnosti v Sloveniji. Cilj sofinanciranja krovne organizacije romske skupnosti v Republiki Sloveniji je krepitev institucionalnega okvirja predstavništva romske skupnosti ter zagotovitev in okrepitev partnerskega odnosa z državnimi organi in organi samoupravnih lokalnih skupnosti za učinkovitejše uresničevanje pravic pripadnic in pripadnikov romske skupnosti oziroma izboljšanja njihovega položaja v družbi.

⁴⁶ Odlok o ustanovitvi Urada Vlade Republike Slovenije za narodnosti (Uradni list RS, št. 57/13).

Skladno z Zakonom o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07) Svet romske skupnosti Republike Slovenije, ki je krovna organizacija romske skupnosti, predstavlja interese romske skupnosti v Sloveniji v razmerju do državnih organov. Ustanovljen je bil 20. junija 2007, njegove naloge pa so zlasti obravnavanje vprašanj, ki se nanašajo na interese, položaj in pravice romske skupnosti, dajanje predlogov in pobud pristojnim organom, spodbujanje dejavnosti za ohranjanje romskega jezika in kulture, spodbujanje in organiziranje kulturne, informativne, založniške in druge dejavnosti, pomembne za razvoj romske skupnosti ter razvijanje in ohranjanje stikov z romskimi organizacijami v drugih državah. Svet lahko daje Državnemu zboru, Državnemu svetu, vladi, drugim državnim organom, nosilcem javnih pooblastil in organom samoupravne lokalne skupnosti predloge, pobude in mnenja v zadevah iz svoje pristojnosti. Državni organi, nosilci javnih pooblastil in organi samoupravne lokalne skupnosti morajo pridobiti predhodno mnenje sveta, kadar sprejemajo ali izdajajo predpise in druge splošne pravne akte, ki se nanašajo na položaj romske skupnosti. Skladno z zakonom se sredstva za delovanje sveta zagotavljajo v proračunu Republike Slovenije.

Cilj: podpora aktivnostim za izboljšanje položaja pripadnic in pripadnikov romske skupnosti in prepoznavanja romske skupnosti kot sestavnega dela slovenske družbe ter aktivnostim, usmerjenim v preprečevanje diskriminacije in odpravljanje predsodkov in stereotipov do Romov na lokalni ravni s poudarkom na romskih ženskah, deklicah in mladih

Organ, pristojen za narodnosti, skladno s svojimi pristojnostmi globalno spremlja uresničevanje ustavnih in zakonskih določil, ki se nanašajo na posebne pravice romske skupnosti, v kolikor to ne spada v področje drugih državnih organov oziroma organov samoupravnih lokalnih skupnosti. V zasledovanju cilja uresničevanja ustavnih in zakonskih pravic romske skupnosti se preko organa, pristojnega za narodnosti, iz državnega proračuna sofinancira tudi programe/projekte aktivnosti organizacij romske skupnosti. Že v okviru NPUR 2010–2015 se je preko organa, pristojnega za narodnosti, iz državnega proračuna sofinanciralo nekatere aktivnosti na tem področju (npr. aktivnosti kampanje Dosta!, usposabljanje predstavnikov romske skupnosti v občinskih svetih, predstavnikov romskih društev in različnih romskih aktivistov, ki delujejo v prid romski skupnosti, in usposabljanje javnih uslužbencev, ki se pri svojem delu srečujejo s pripadnicami in pripadniki romske skupnosti).

Izhajajoč iz dejanskih potreb na terenu, v lokalnih okoljih, kjer Romi živijo, je potrebno še nadalje podpirati aktivno delovanje organizacij romske skupnosti, ki si prizadevajo za prepoznavanje romske skupnosti kot sestavnega dela slovenske družbe. Aktivnosti organizacij romske skupnosti so usmerjene predvsem v izboljšanje položaja pripadnic in pripadnikov romske skupnosti, njihovega večjega in hitrejšega vključevanja v okoljih, kjer živijo, ozaveščanje večinskega in romskega prebivalstva o obstoju, kulturi, jezikih in navadah različnih romskih skupin, ki živijo v Sloveniji ter boju proti diskriminaciji. Nekatere organizacije svoje aktivnosti usmerjajo tudi v zastopanje pripadnic in pripadnikov romske skupnosti in iskanja rešitev za še vedno nerešene izzive na lokalni in na državni ravni (npr. konkretni socialni izzivi družin v lokalnem okolju, izpostavljanje pomanjkljivosti veljavne zakonodaje na podlagi dejanskih razmer na terenu, itd.). Aktivnosti bodo usmerjene predvsem v spodbujanje vključevanja pripadnic in pripadnikov romske skupnosti (še posebej otrok, žensk in mladih) v sistem vzgoje in izobraževanja, aktivacijo za približevanje trgu dela in razvoj novih zaposlitvenih programov ter v promocijo zaposlovanja kot vrednote, v boj proti uporabi sovražnega govora, ozaveščanje večinskega prebivalstva (še posebej otrok in mladih ter zaposlenih v javni upravi in pravosodnih organih) o prisotnosti romske skupnosti, njeni kulturni in jezikovni sestavi ter pomenu za slovenski prostor, v ozaveščanje in usposabljanje ter nudenje podpore predstavnicam in predstavnikom romske skupnosti v svetih samoupravnih lokalnih skupnosti, predstavnicam in predstavnikom društev in drugih vidnejših predstavnikov znotraj manjšine, ki delujejo v korist skupnosti, v zagotavljanje strokovne podpore in pomoči društvom pri prijavi na razpise na različnih področjih ter v ostala področja, pomembna za hitrejše in kakovostnejše ter hitrejše socialno vključevanje pripadnic in pripadnikov romske skupnosti.

Cilj sofinanciranja je krepitev aktivnega delovanja organizacij romske skupnosti in aktivnega vključevanja in podpore organizacij romske skupnosti ostalim ukrepom NPUR 2017–2021 ali ukrepom organov samoupravnih lokalnih skupnosti v lokalnih okoljih.

Cilj: izboljšanje usposobljenosti javnih uslužbencev, ki v okviru svojih pristojnosti delajo s pripadnicami in pripadniki romske skupnosti

Tudi v naslednjem obdobju izvajanja ukrepov za izboljšanje položaja pripadnic in pripadnikov romske skupnosti oziroma zagotovitev njihovih enakih možnosti si je potrebno prizadevati za krepitev dialoga in partnerskega odnosa med romsko skupnostjo, lokalno skupnostjo in institucijami, ki se v okviru svojega delovanja srečujejo s pripadnicami in pripadniki romske skupnosti, oziroma vzpostavitev dialoga, kjer ta še ni vzpostavljen. Dialog med vsemi deležniki je ključen in pomemben pri obravnavanju in reševanju posameznih problemskih vprašanj in izzivov predvsem na lokalni ravni. Znotraj obdobja uresničevanja NPUR 2010–2015 je Policija skupaj s predstavnicami in predstavniki romske skupnosti izvajala projekt *Osveščanje javnih uslužbencev, Romov in splošne javnosti z namenom premagovanja socialnih ovir in izboljšanja sobivanja – (SKUPA-J)*, v okviru katerega je izvajala usposabljanja za javne uslužbence, ki se v okviru svojega dela srečujejo z romsko skupnostjo. V letu 2013 in 2014 je bilo v okviru projekta izvedenih 12 delavnic z javnimi uslužbenci iz različnih institucij in različnih geografskih območij, ki se v okviru svojega dela srečujejo z Romi. Javni uslužbenci, ki so bili udeleženci teh usposabljanj, so ocenili, da so ta izredno dobrodošla in potrebna za njihovo nadaljnje delo s pripadnicami in pripadniki romske skupnosti. Cilj ukrepa je predvsem dvigniti usposobljenost javnih uslužbencev v komunikaciji s pripadnicami in pripadniki romske skupnosti, s katerimi se srečujejo v okviru svojega dela, osveščanje o predsodkih in stereotipih do Romov v določenem okolju in spoprijemanje javnih uslužbencev z lastnimi predsodki in stereotipi ter iskanje praktičnih rešitev na specifične izzive v posameznem okolju, iz katerega prihajajo tako javni uslužbenci kot tudi predstavnice in predstavniki romske skupnosti.

Z izvajanjem tega ukrepa se bo preko specifičnega usposabljanja javnih uslužbencev prizadevalo za vpeljavo dobre osnove za razumevanje vseh specifik, ki jih delo z romsko skupnostjo posameznim javnim uslužbencem prinaša. Glede na cilje, predvsem usklajenega in okrepljenega sodelovanja vseh relevantnih institucij na lokalni ravni ter na podlagi izkušenj policijskega dela v skupnosti, bo to tudi nujna nadgradnja dosedanjega dialoga med vsemi subjekti s ciljem osnovnega razumevanja posebnosti pri delu s predstavniki romske skupnosti in ustreznem odzivu na posamezne problemske situacije ter njihovem uspešnem reševanju. Javni uslužbenci bodo pri usposabljanju pridobili osnovne informacije in znanja s področja boja proti diskriminaciji, o normativni ureditvi in pomenu doslednega izvajanja pozitivne zakonodaje, o področju varovanja človekovih pravic, o zavedanju stereotipov in predsodkih o romski skupnosti. Spoznali bodo tudi različne načine in oblike pristopov k reševanju posameznih problemskih situacij, ki so najpogostejši pri delu z romsko skupnostjo. Poudarek pri usposabljanjih je tudi pri obvladovanju najrazličnejših konfliktov, s katerimi se posamezni javni uslužbenci pri delu z romsko skupnostjo srečujejo. Pri izvedbi vsakega usposabljanja bo aktivno sodelovala tudi predstavnica oziroma predstavnik romske skupnosti iz okolja, od koder prihajajo javni uslužbenci, ki bo preko lastnih izkušenj in v komunikaciji z udeleženci usposabljanj poskušal/a poiskati možne praktične rešitve na izzive razmer v tistem okolju.

Podcilj: ozaveščanje policistov in drugih delavcev Policije za delo v romski skupnosti

Program »Zavedanje stereotipov, obvladovanje predsodkov ter preprečevanje diskriminacije v multikulturni skupnosti« je leta 2009 verificiral programski svet Policijske akademije in je namenjen pridobitvi ustreznega znanja za prepoznavanje in razumevanje različnih oblik diskriminacije. Delavci Policije se usposobijo za ustrezno odzivanje v stikih z »drugачnimi«, odrinjenimi na rob družbe, socialno izključenimi zaradi njihovega porekla, vrednot, načina življenja, usmerjenosti (spolne, verske, politične...) in osebnostnih lastnosti. Udeleženci usposabljanja spoznajo družbene stereotipe in predsodke, ki so lahko podlaga za diskriminacijo; spoznajo in razumejo vlogo in pomen deklaracij in konvencij o človekovih pravicah; spoznajo različne pristope policij držav EU pri preprečevanju diskriminacije; ozavestijo

lastne predsodke ter nujnost njihovega obvladovanja pri policijskem delu; spoznajo oblike diskriminacije, obstoječe ukrepe in možnosti za odpravljanje v Sloveniji; razvijajo empatijo do »drugačnih«, marginalnih in socialno izključenih ter razumejo pomembnost dialoga za razvijanje partnerstva na področju varnosti s predstavniki skupnosti, ki so zaradi diskriminacije potencialno ogroženi.

Takšna usposabljanja so se izvajala v letih 2003 in 2004 in v obdobju 2010–2015 ter so bila v obrazložitvi, kot dobra in potrebna, zajeta tudi v NPUR 2010–2015.

Izobraževanje policistov za delo v večkulturni družbi je pomembno iz razloga, da se policiste usposobi z določeno stopnjo znanja, izkušenj, ustreznim načinom dela, ki je potreben za profesionalen pristop pri izvajanju policijskih nalog in aktivnosti na območjih z romskimi naselji in s predstavniki romske skupnosti. Negativni predsodki do določene skupine ali posameznikov, v povezavi z delom policistov do slednjih, povzročajo velike težave pri izvajanju osnovnih nalog Policije. Negativni predsodki prav tako, kratkoročno kot dolgoročno, pomenijo oviro pri izgradnji modela profesionalnega odnosa slehernega policista pri izvajanju postopkov v romski skupnosti ob doslednem upoštevanju splošnih načel za opravljanje policijskih nalog skladno z Zakonom o nalogah in pooblastilih policije, odnosom uslužbencev Policije do strank skladno s Pravili policije, Kodeksom policijske etike in Katalogom standardov policijskih postopkov. Usposabljanja za policiste bodo obnovitev in nadgradnja že obstoječega programa »Usposabljanje policistov za delo v večkulturni družbi«.

Celostni ukrepi in pristopi na lokalni ravni

Skupni programski dokument posamezne države članice in Evropske komisije na tem področju je Program razvoja podeželja 2014–2020 (PRP 2014–2020), ki predstavlja programsko osnovo za črpanje finančnih sredstev iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP). Program odraža nacionalne prednostne naloge, ki jih država članica opredeli na podlagi analize stanja kmetijstva, živilstva in gozdarstva. Evropska komisija je dne 13. 2. 2015 uradno potrdila PRP 2014–2020 tudi za Slovenijo. Slovenija je bila tako v skupini prvih držav članic, ki so lahko začele izvajati ukrepe novega programskega obdobja. Finančno ta potrditev za razvoj slovenskega kmetijstva in podeželja pomeni dobrih 1,1 milijarde evrov, od tega bo Slovenija prejela 838 milijonov evrov iz proračuna EU.

PRP 2014–2020 se osredotoča na tri glavna področja, s katerimi bo Slovenija zagotavljala izboljšanje biotske raznovrstnosti, stanje voda in tal, konkurenčnost kmetijskega sektorja in socialno vključenost ter lokalni razvoj podeželskih območij, s čimer v največji meri odraža nacionalne prednostne naloge, ki jih je Slovenija opredelila na podlagi analize danosti in stanja kmetijstva, živilstva in gozdarstva, pa tudi vpetosti teh gospodarskih panog v dogajanje na podeželju in celotnem prostoru.

Po prvem obdobju izvajanja PRP 2014–2020 je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano pristopilo k pripravi prve spremembe PRP 2014–2020. Cilj sprememb ukrepov je bil preoblikovanje nekaterih operacij in zahtev tako, da bi postale bolj zanimive potencialnim upravičencem za izvajanje, kar naj bi prispevalo k večjemu vstopu kmetij v ukrepe, zlasti v ukrep Kmetijsko-okoljsko-podnebna plačila (v nadaljevanju: KOPOP). Dne 23. 3. 2016 je Evropska komisija odobrila 1. spremembo PRP 2014–2020.

Cilj: spodbujanje socialne vključenosti, zmanjševanja revščine in gospodarskega razvoja podeželskih območij (Program razvoja podeželja 2014–2020)

Ukrepi na področju lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost (CLLD) so izjemnega pomena za razvoj tako podeželskih kot urbanih območij, ki imajo posebne razvojne potrebe, probleme in

priložnosti, ki zahtevajo tudi drugačen razvojni pristop⁴⁷. CLLD se bo izvajal v okviru prednostne osi Operativnega programa za izvajanje Evropske kohezijske politike v obdobju 2014 – 2020 *Socialna vključenost in zmanjševanje tveganja revščine, prednostne naložbe Vlaganja v okviru strategij lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost*. Pristop »od spodaj navzgor« omogoča lokalnemu prebivalstvu, da samo določi prioritete in razvojne cilje ter odloča o lokalnem razvoju.

Znotraj ukrepa »Podpora za lokalni razvoj v okviru pobude LEADER (lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost)« je oblikovan podukrep »Podpora za izvajanje operacij v okviru strategije lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost«, v okviru katerega se bodo na podlagi javnega poziva lokalne akcijske skupine (LAS) namenila nepovratna sredstva za sofinanciranje stroškov, nastalih pri izvedbi operacij LAS ali lokalnih akterjev. V okviru tega podukrepa ni natančno definiranih operacij in vrst ukrepov za izvajanje, saj je tip operacij odvisen od ciljev, določenih v posamezni strategiji lokalnega razvoja (SLR). SLR so pripravljene s strani lokalnih partnerstev, so prožnejše od drugih pristopov, zato je v skladu s tem prožnejši tudi nabor operacij, ki bodo predmet sofinanciranja. Operacije, ki jih LAS izbere na podlagi jasnih meril za izbor, opredeljenih v SLR, morajo zasledovati cilje SLR, izhajajoč iz potreb lokalnega območja in zasledovati tista tematska področja ukrepanja, ki jih je LAS v strategiji opredelil kot ključna za razvoj podeželja na območju LAS. Podprte operacije bodo zasledovale zlasti naslednja štiri tematska področja ukrepanja: ustvarjanje delovnih mest, razvoj osnovnih storitev, varstvo okolja in ohranjanje narave ter večja vključenost mladih, žensk in drugih ranljivih skupin (npr. brezposelni, Romi, starejši). S tem pa se bodo osredotočila na izzive, kot so socialno vključevanje, podnebne spremembe, skrb za okolje, brezposelnost zlasti mladih, razvitost lokalnih osnovnih storitev ter zmanjševanje razlik med mestom in podeželjem. Predlogi operacij prihajajo »od spodaj navzgor«, zato se pričakuje številne inovativne pristope oziroma operacije, ki bodo prispevale k celostnemu razvoju lokalnega okolja z aktivacijo endogenih potencialov.

⁴⁷ Operativni program za izvajanje Evropske kohezijske politike v obdobju 2014 – 2020, str. 245 in 180-183. Dostopno prek: <http://www.eu-skladi.si/kohezija-do-2013/ostalo/operativni-programi/op-2014-2020-december-konni> (3. 5. 2017).

VIRI

Agencija Evropske unije za temeljne pravice. 2011. Položaj Romov v 11 državah članicah EU. Dostopno na naslovu <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/situation-roma-11-eu-member-states-survey-results-glance>.

Amnesty International Slovenije. 2011. Vzporedna življenja: Romom v Sloveniji nista zagotovljeni pravici do ustreznega bivališča in vode. Dostopno na naslovu http://www.amnesty.si/media/uploads/files/vzporedna_zivljenja.pdf.

Cvahte B. 2004. Realnost človeških stisk v pobudah varuhu človekovih pravic, Posvet Revščina in socialna izključenost oziroma vključenost, Portorož, 22.–24. 4. 2004. Dostopno na naslovu <http://www.varuh-rs.si/publikacije-gradiva-izjave/govori-referati-in-clanki/novice/detajl/revscina-in-socialna-izkljucenost-oziroma-vkljucenost/?cHash=37cf5a26af>.

Evropska komisija. 2010. Sporočilo Evropske komisije: EVROPA 2020: Strategija za pametno, trajnostno in vključujočo rast. Dostopno na naslovu <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020&from=en>.

Evropska komisija. 2011. Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij: Okvir EU za nacionalne strategije vključevanja Romov do leta 2020 z dne 5. aprila 2011, COM(2011) 173 konč. Dostopno na naslovu <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0173&qid=1469540192581&from=SL>.

Evropska komisija. 2012. Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij: Nacionalne strategije vključevanja Romov: prvi korak pri izvajanju okvira EU z dne 21. maja 2012, COM(2012) 226 final in spremljajoči dokument SWD(2012) 133 final. Dostopno na naslovu <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0226&from=SL>.

Evropska komisija. 2013. Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij: Napredek pri izvajanju nacionalnih strategij vključevanja Romov z dne 26. junija 2013, COM(2013) 454 final. Dostopno na naslovu <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0454&from=SL>.

Evropska komisija. 2014. Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij: Poročilo o izvajanju okvira EU za nacionalne strategije vključevanja Romov z dne 2. aprila 2014, COM(2014) 209 final in spremljajoči dokument SWD(2014) 121 final. Dostopno na naslovu http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/com_209_2014_en.pdf.

Evropska komisija. 2015. Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij: Poročilo o izvajanju okvira EU za nacionalne strategije vključevanja Romov za leto 2015 z dne 17. junija 2015, COM(2015) 299 final. Dostopno na naslovu <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2015/SL/1-2015-299-SL-F1-1.PDF>.

Evropska komisija. 2016. Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij: Poročilo o izvajanju okvira EU za nacionalne strategije vključevanja Romov in Priporočila Sveta o učinkovitih ukrepih za vključevanje Romov v državah članicah – 2016 z dne 27. junija 2016, COM(2016) 209 final in spremljajoči dokument SWD(2016) 424 final. Dostopno na naslovu <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/SL/1-2016-424-SL-F1-1.PDF>.

Evropski svet. 2011. Sklepi Evropskega sveta, EUCO 23/11 z dne 23. in 24. junija 2011, na podlagi Skleпов Sveta EPSCO o Okviru EU za nacionalne strategije vključevanja Romov do leta 2020, 106665/11 z dne 19. maja 2011. Dostopno na naslovu http://ec.europa.eu/europe2020/index_sl.htm.

Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo. 2014. Raziskovalna naloga Prisilne poroke romskih deklic. Dostopno na naslovu <https://www.irssv.si/upload2/Prisilne%20poroke%20romskih%20deklic.pdf>.

Kogovšek N. 2007. O diskriminaciji: priročnik za novinarke in novinarje, st. 25. Dostopno na naslovu <http://www.mirovni-institut.si/data/tinymce/Novice/Prirocnik%20o%20diskriminaciji%20-%20final%20all.pdf>.

Kazenski zakonik (Uradni list RS, št. 50/12 – uradno prečiščeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15 in 38/16). Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5050>.

Las Dolenjska in Bela krajina. 2016. Strategija lokalnega razvoja za Lokalno akcijsko skupino Dolenjska in Bela krajina 2014–2020. Dostopno na naslovu http://www.las-dbk.si/site/assets/files/1749/slr_dbk_2014_-_2020.pdf.

LAS Goričko. Strategija lokalnega razvoja LAS Goričko za programsko obdobje 2014–2020 (v pripravi). Dostopno na naslovu <http://www.las-goricko.si/las-2020-clld/>.

LAS Po poteh dediščine od Turjaka do Kolpe. Strategija lokalnega razvoja LAS Po poteh dediščine od Turjaka do Kolpe 2014–2020 (v pripravi). Dostopno na naslovu http://www.rc-kocevjeribnica.si/pppi_LAS.html.

LAS Posavje. 2015. Strategija lokalnega razvoja za Lokalno akcijsko skupino Posavje 2014 – 2020. Dostopno na naslovu <http://www.las-posavje.si/upload/editor/s/SLR%20LAS%20Posavje%20oddana.pdf>.

LAS Pri dobrih ljudeh. Strategija lokalnega razvoja LAS Pri dobrih ljudeh za programsko obdobje 2014–2020 (v pripravi). Dostopno na naslovu <http://www.las-bridobrihljudeh.si/las-2020-clld/>.

LAS Sožitje med mestom in podeželjem. Strategija lokalnega razvoja LAS Sožitje med mestom in podeželjem (v pripravi). Dostopno na naslovu <http://www.las-smp.si/index.php/53-oddane-dodatne-dopolnitve-strategije-lokalnega-razvoja>.

Ministrstvo za šolstvo in šport. 2004. Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji. Dostopno na naslovu www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/.../0721_strategija_Romi.doc.

Ministrstvo za šolstvo in šport. 2011. Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji (Dopolnilo k Strategiji 2004). Dostopno na naslovu http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/projekti/Strategija_Romi_dopolnitev_2011.pdf.

Operativni program za izvajanje evropske kohezijske politike v obdobju 2014–2020. Dostopno na naslovu http://www.eu-skladi.si/sl/dokumenti/kljucni-dokumenti/op_slo_web.pdf.

Partnerski sporazum med Slovenijo in Evropsko komisijo za obdobje 2014–2020. Dostopno na naslovu <http://www.eu-skladi.si/sl/dokumenti/kljucni-dokumenti/partnerski-sporazum-slovenska-verzija.pdf>.

Pedagoški inštitut. 2011. Nacionalna evalvacijska študija uspešnosti romskih učencev v osnovni šoli. Dostopno na naslovu

http://www.pei.si/UserFilesUpload/file/zalozba/Evalvacijske/Evalvacijska_studija_Romski_ucenci.pdf.

Program razvoja podeželja RS za obdobje 2014–2020. Dostopno na naslovu http://www.las-dbk.si/site/assets/files/1749/prp_2014_2020_potrjen_13_2_2015.pdf.

Regionalni razvojni program Jugovzhodne Slovenije 2014–2020. Dostopno na naslovu http://www.rc-nm.si/wp-content/uploads/2016/11/RRP_JVSLO_2014-2020_marec-2015.pdf.

Regionalni razvojni program pomurske regije za obdobje 2014–2020. Dostopno na naslovu <http://rcms.si/sl/regionalni-razvojni-program-2014-2020>.

Regionalni razvojni program regije Posavje 2014–2020. Dostopno na naslovu <https://www.rra-posavje.si/regionalni-razvojni-program.html>.

Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020 (ReNPSV13–20). Uradni list RS, št. 39/13. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=NACP68>.

Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2015–2020 (ReNPEMŽM15–2). Uradni list RS, št. 84/15. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO108>.

Resolucija o nacionalnem programu športa v Republiki Sloveniji za obdobje 2014–2023 (ReNPŠ14–23). Uradni list RS, št. 26/14. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO99>.

Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2014–2017 (ReNPK14–17). Uradni list RS, št. 99/13. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO96>.

Resolucija o nacionalnem programu za mladino 2013–2022 (ReNPM13–22). Uradni list RS, št. 90/13. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO93>.

Resolucija o nacionalnem stanovanjskem programu 2015–2025. Uradni list RS, št. 92/15. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO114>.

Svet Evropske unije. 2013. Priporočilo Sveta z dne 9. decembra 2013 o učinkovitih ukrepih za vključevanje Romov v državah članicah. Dostopno na naslovu <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:378:0001:0007:SL:PDF>.

Urh Š. 2009. Etnično občutljivo socialno delo z Romi. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo, str. 15. Dostopno na naslovu <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-VMTQFKSS>.

Uredba o izvajanju lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost, v programskem obdobju 2014–2020. Uradni list RS, št. 42/15 in 28/16. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED6659>.

Uredba o izvajanju ukrepov endogene regionalne politike. Uradni list RS, št. 16/13 in 78/15. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED6310>.

Ustava Republike Slovenije. Uradni list RS, št. 33/91 – I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148 in 47/13 – UZ90, 97, 99. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=USTA1>.

Varuh človekovih pravic Republike Slovenije. 2014. Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2013. Dostopno na naslovu <http://www.varuh->

rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/Devetnajsto_redno_letno_porocilo_Varuha_CP_RS_za_letno_2013.pdf.

Varuh človekovih pravic Republike Slovenije. 2015. Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2014. Dostopno na naslovu http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/LP_2014_-_SLO_-_dvostr_-_web.pdf.

Varuh človekovih pravic Republike Slovenije. 2016. Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2015. Dostopno na naslovu http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/LP2015_VARUH.pdf.

Varuh človekovih pravic Republike Slovenije. 2012. Posebno poročilo o bivanjskih razmerah Romov na območju jugovzhodne Slovenije. Dostopno na naslovu http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/posebna_porocila/POSEBNO_POROCILO_ROMI_-_maj_2012_-_za_splet.pdf.

Vlada Republike Slovenije. 2014. Izvedbeni načrt Resolucije o nacionalnem programu za mladino 2013–2022 za leto 2014. Dostopno na naslovu http://www.ursm.gov.si/fileadmin/ursm.gov.si/pageuploads/pdf/Nacionalni_program_za_mladino/Izvedbeni_nacr_ReNPM_2014.pdf.

Vlada Republike Slovenije. 2015. Izvedbeni načrt Resolucije o nacionalnem programu za mladino 2013–2022 za leto 2015. Dostopno na naslovu http://www.ursm.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/temeljni_dokumenti_na_podrocju_mladinske_politike_v_republiki_sloveniji/.

Vlada Republike Slovenije. 2010. Nacionalni program ukrepov za Rome za obdobje 2010–2015. Dostopno na naslovu http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/Program_ukrepov.pdf.

Vlada Republike Slovenije. 2013. Odlok o ustanovitvi Urada Vlade Republike Slovenije za narodnosti. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ODLO1751>.

Vlada Republike Slovenije. 2015. Periodični načrt za izvajanje Resolucije o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških za leti 2016 in 2017. Dostopno na naslovu http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/enake_moznosti/ResolucijaPeriodicni2016.pdf.

Vlada Republike Slovenije. 2010. Prvo poročilo o položaju romske skupnosti v Sloveniji – Poročilo o izvajanju Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07). Dostopno na naslovu http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/7-10-POROCILO_o_polozaju_romske_skupnosti_v_RS.pdf.

Vlada Republike Slovenije. 2012. Drugo poročilo o položaju romske skupnosti v Sloveniji – Poročilo o izvajanju Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07) in Nacionalnega programa ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2010–2015. Dostopno na naslovu <http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/PorRomi20112012.pdf>.

Vlada Republike Slovenije. 2014. Tretje poročilo o položaju romske skupnosti v Sloveniji – Poročilo o izvajanju Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/2007) in Nacionalnega programa ukrepov za Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2010–2015. Dostopno na naslovu http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/Porocilo_06112014.pdf.

Vlada Republike Slovenije. 2015. Četrto poročilo o položaju romske skupnosti v Sloveniji – poročilo o izvajanju Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07) in

Nacionalnega programa ukrepov za Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2010–2015. Dostopno na naslovu http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/Porocilo_2014_NG2.pdf.

Wikipedija. Prosta enciklopedija. 2016. Socialna izključenost. Dostopno na naslovu https://sl.wikipedia.org/wiki/Socialna_izklju%C4%8Denost.

Zakon o evidenci volilne pravice (Z EVP-2). Uradni list RS, št. 98/13. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6607>.

Zakon o financiranju občin (ZFO-1). Uradni list RS, št. 123/06, 57/08, 36/11 in 14/15 – ZUUJFO. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4615>.

Zakon o javnem interesu v mladinskem sektorju (ZJIMS). Uradni list RS, št. 42/10. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5834>.

Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1). Uradni list RS, št. 87/01, 96/02 – ZUJIK in 92/15. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO2442>.

Zakon o lokalni samoupravi (ZLS). Uradni list RS, št. 94/07 – uradno prečiščeno besedilo, 76/08, 79/09, 51/10, 40/12 – ZUJF in 14/15 – ZUUJFO. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO307>.

Zakon o lokalnih volitvah (ZLV). Uradni list RS, št. 94/07 – uradno prečiščeno besedilo, 45/08 in 83/12. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO308>.

Zakon o medijih (ZMed). Uradni list RS, št. 110/06 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08 – ZPOmK-1, 77/10 – ZSFCJA, 90/10 – odl. US, 87/11 – ZAvMS, 47/12, 47/15 – ZZSDT, 22/16 in 39/16. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1608>.

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI). Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08, 58/09, 64/09 – popr., 65/09 – popr., 20/11, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 47/15, 46/16 in 49/16 – popr. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO445>.

Zakon o osnovni šoli (ZOsn). Uradni list RS, št. 81/06 – uradno prečiščeno besedilo, 102/07, 107/10, 87/11, 40/12 – ZUJF, 63/13 in 46/16 – ZOFVI-K. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO448>.

Zakon o Radioteleviziji Slovenija (ZRTVS-1). Uradni list RS, št. 96/05, 109/05 – ZDavP-1B, 105/06 – odl. US, 26/09 – ZIPRS0809-B in 9/14. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4461>.

Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (ZRomS-1). Uradni list RS, št. 33/07. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4405>.

Zakon o Slovenski tiskovni agenciji (ZSTAgen). Uradni list RS, št. 50/11. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5868>.

Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR-2). Uradni list RS, št. 20/11, 57/12 in 46/16. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5801>.

Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (ZUJIK). Uradni list RS, št. 77/07 – uradno prečiščeno besedilo, 56/08, 4/10, 20/11 in 111/13. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3370>.

Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1). Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13 in 32/16. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4144>.

Zakon o varstvu pred diskriminacijo (ZvarD). Uradni list RS, št. 33/16. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7273>.

Zakon o vrtcih (ZVrt). Uradni list RS, št. 100/05 – uradno prečiščeno besedilo, 25/08, 98/09 – ZIUZGK, 36/10, 62/10 – ZUPJS, 94/10 – ZIU, 40/12 – ZUJF in 14/15 – ZUUJFO. Dostopno na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO447>.